

902.7(47.1)

P. Šmidts.

Etnografisku
rakstu krājums.

I.

Rigā, 1912.

Vairumā pie J. Mišņā.

75 kap.

PARBAUDITS 104. G

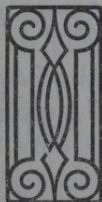
PARBAUDITS

94 379

Profesors P. Šmidts.

Etnografisku rakstu krājums.

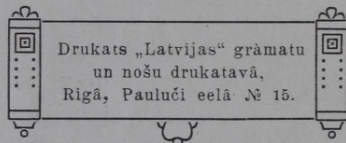
~~T. Šmidts.
Grāmatu krājums
Nr. 733.~~

Rigā, 1912.

Dabujams pie J. Mišņina.

94.349 N

Drukats „Latvijas“ grāmatu
un nošu drukatavā,
Rīgā, Pauluči eelā № 15.

902.7(47.43)

P.k.: 1) 398(47.43)

2) 902.6(47.43)

CATALOGUE

1. Ausēklis kā dzejnieks tautas dziesmu garā.

Lai gan jau daudz par Ausēkli ir spriests un rakstīts, tuomēr vēl daudz lietas viņa rakstuos mums izliekas tumšas un nesaprotamas. Bieži vien mēs tur sastuopam visādas pretrunas un nesaskaņas, kas tagad mums izklausās diezgan ermuotas. Visur, kur vien varēdams, Ausēklis uzstājas pret pārvācinātājiem, bet viņa dziesmas tuomēr pa lielākai daļai ir sacerētas pēc vācu paraugiem. Ne bez iemesla mēs viņu turām par vienu nuo mūsu krietnākiem dzejniekiem un tautas darbiniekiem, bet tuomēr viņa rakstuos nereti arī manām cauri gan paviršību, gan ar' zināšanu trūkumu. Pašiem skaistākiem dzejas ziediem blakus mēs tur atruodam arī diezgan vājas, nenuoglundinātas peršas.

Šis saskaņas trūkums Ausēkļa rakstuos izskaidruojas pa daļai ar viņa īsuo un cīņu pilnuo mūžu. Pēdējuo skuolas izglītību, kā zināms, Ausēklis baudīja Cimzes seminārā, kur viņš iestājās 1868. gadā jau 18 gadu vecs. Saprotams, ka skuolas sausie priekšmeti vien nevarēja apmierināt mūsu dzejnieka ziņkārības. Tā kā nu pašulaik sākās tautas muošanās laikmets, tad, zināms, arī centīgais Ausēklis nevarēja palikt laika garam pakaļ. Un tiešām viņa biogrāfijā lasām: „Bieži vien mācības stundu laikā viņu skuoluotāji nuotvēra pie kāda veca latviešu rakstnieka lasīšanas.” Cik teicama arī bija šī lasīšana, tuomēr viņai bija sava sliktā puse. Biogrāfijā ir tālāku sacīts: „Tādēļ tad arī mācības visas vienlīdzīgi nedevas.” Šuo trūkumu tuoreizējā diezgan nabadzīgā latviešu literatūra nevarēja pilnīgi atsvērt. Bet par šuo upuri mēs tuomēr dzejniekam nevaram izteikt pārmetumu. Izpildidams tikai skuolas uzdevumus un lasīdams vienīgi vācu rakstus, viņš nevarētu tā iedzīļināties latviešu valuodā un nevarētu pilnīgi sekuot laika garam.

Un tuomēr savi ideāli, savi paraugi Ausēkļam atkal bija ja meklē vācu literatūrā, kuŗa viņam bija pazīstamāka un pieejamāka. Par velti pie viņa būtu meklēt pēc kādu krievu, franču vai angļu dzejnieku iespaida. Cik labi ar tuo laiku ideāliem būtu saskanējuši aizrādījumi, ka vācieši nav vienīgā kultūras tauta Eiropā! Bet visi tuo laiku latviešu rakstnieki jau bija mācījušies

pie vācu skuoluotājiem, tādēļ arī mūsu rakstniecībai bija jānodibinās pēc vācu literatūras paraugiem.

Kā nu pēc slavas pats populārākais vācu dzejnieks Šillers bija smēlies savām dziesmām vielu no bagātās grieķu mitoloģijas, tā arī latvieši gribēja nodibināt savu mitoloģiju pēc Šillera dziesmām. Pagānu dievu cienīšana tuo tiesu juo vairāk cēlās slavā, ka pagānu laikuos jau latvieši bija bijusi brīva tauta. Turklāt sākās arī reakcija pret tuo kaislību, ar kādu vācieši apkaŗuoja senās tautas ieraŗas, puostija vecās upuru vietas, apcirta svētuos kuokus, iznicinādami vairāk liecības par senajiem laikiem un seniem uzskatiem. Tādēļ arī brīvība, poēzija un mitoloģija mūsu tuo laiku rakstniekiem bija palikuŗi par līdzīgiem sajēgumiem. Vislabāki visas šās īpaŗības ir redzamas pie Ausēkļa. Kā Šillers, sapņuodams par vecajiem grieķiem raksta:

„Zu Deukalions Geschlechte stiegen
Damals noch die Himmlischen herab,“

tā arī Ausēklis dzied par seniem latvieŗiem:

„Tuoreiz smēja pilnā laimē,
Tautai veicās kuoŗi zelt;
Pati augstā debess saime
Zemē nāca priekus smelt.“

Šillers uzsauca grieķu dievu pasaulei:

„Schöne Welt, wo bist du?“

un Ausēklis latvieŗu pagātnēi:

„Dargā senātnē, kur esi?
Jaukais senču pagājums?“

Bet ar dieviem pie Ausēkļa ir arī tuvu saistīta brīvība:

„Senčiem vērgu zveņģē sliktstūot
Zuda jautrais dziesmu gars;
Dārgai brīvestībai nikstūot
Pruojam devās dievu bars . . .“

„Brīvīb's saule jau sāk smaidīt,
Dziesmu gars ar' atspirgt sāks;
Bet uz dieviem velti gaidīt;
Tie nekad vairs neatnāks.“

Dievi ar visu senuo pasaules skaistumu aizgājuŗi uz dzejas pasauli, juo

„Was unsterblich im Gesang soll leben,
Muss im Leben untergeh'n.“

„Kuo grib dziesmās mūŗam svinēt,
Vajag dzīvē buojā iet.“

Šillera garu, kaut arī vairs ne Šillera duomas, atruodam dziesmiņā par senču dieviem pavasarī, nuo kuŗas pieminēsim šādas skaistākās rindiņas:

„Atrimps ledu braucijis
 Aukstus sviedrus slaucijis
 Nuost nuo Gaujas, Daugavas,
 Bučuo savas līgavas . . .
 Pērkuons gaisa autuos snauž,
 Saules meitas juostu auž . . .
 Trimpus taisās miežus sēt,
 Līguo alu pabrūvēt.”

Visas tās pašas idejas mēs atkal sastuopam viņa skaistākajā dziesmā, Trimpulā. Dzejnieka gara dāvanas mums vēl sevišķi jaapbrīnuo tai ziņā, ka visas šīs skaistās dziesmas tika tautās laistas jau dzejnieka 22. dzimšanas dienā.

Cik augstu mēs arī turētu Ausēkļa gara dāvanas, tuomēr nevaram nuoliegt, ka ermuotie neīstie dievi drusku traucē dzejas jaukumu. Mums nu būtu jāduomā, ka dzejnieks tālāk atīstīdamies būs atmetis šuos jaunības romantiskuos sapņus par senču dieviem un varuoniem. Bet tūlin pēc pirmā dziesmu krājuma iznākšanas Ausēklis uzņem pavisam citadu virzienu un pruoti uz sliktuo pusi. Dievus viņš cildina pa vecam un nuopūlās dzejuot vecuo tautas dziesmu garā un pantmērā gluži bez atskaņām. Vielu savām dziesmām viņš pa lielākai daļai smeļas nuo viltuotām tautas tradīcijām. Viņš raksta (1874. g.), ka „vecā latviešu zeme jau nuo senlaikiem ir klasiska zeme, dzejas zeme” (II, 63. l. p.) un ka atskaņas jeb rīmes esuot „latviešu dzejai gluži pretdabīgas” (II. 70. l. p.). Kāds Zvaigznītis „rīmētājus” saucuo par „siksnuotājiem.” Viņš ir arī pārlicināts, ka visādas tādas galuotnes, kā: „īnis, jumis, damis, ājis — padaruot latviešu valuodu un poēziju juo dzejīgus” (II. 67. l. p.). Aizņemts nuo vecajām tautas dziesmām un jaunā tautiskā virziena rakstniecībā, Ausēklis, kā liekas, nemaz nemana, ka jaunlaiku idejas ir daudz grūtāki iespundēt mūsu naīvuo tautas dziesmu vienkāršajā pantmērā nekā „siksnuot” ar atskaņām.

Tautas dziesmās ar parastuo ritumu pieczilbju vārdi nemaz nav. Četrzilbju vārduos pēdējai zilbei vajaga būt īsai, kamēr trīszilbju vārdeem stāv arvien priekšā vienas zilbes vārds, uz kuŗa guļ balss uzsvērums. Bet nu tas lielākais apruo- bežuojuoms ir tas, ka vienkāršs teikums tur nevar būt garāks par div rindiņām, tas ir sešpadsmīt zilbēm. Lai nu tik šaurās ruobežās pavisam varētu dzejuot, tad ir atļauti daži valuodas

gruozijumi. Par piemēru katrai garai zilbei, ja vajadzīgs, var pielikt šuo lāpāmuo zilbi, p. piem.: Kalniņāje stāvēdama, — pie māmiņas piespieduose, — aiz viņiem kalniņiem, — gudrai dēlu māmiņaji. Lai arī pa lielai daļai šās zilbes ir pieliktas pēc senākās izrunas parauga, tad tuomēr daudzreiz šādi ielāpi ir arī pēc gramatikas nedibināti. Pavisam šie ielāpi neder mūsu tagadējai rakstu valuodai, kur viņi parasti arī nemaz netuop lietuoti. Katru lietas vārdu tautas dziesmās zilbes trūkuma gadījumā var izlietuot pamazinātā formā, kādēļ valioda pie reizas paliek bērnišķīga un zaudē savu vajadzīgu nopietnību. Ermuoti mums izklausās, ka augstprātīgā bajāra slinkās meitas tuop sauktas par „bajāriņa meitiņām,” bārgais kungs par „kundziņu,” velns par „velniņu.” Tāpat tiek daudzināti: „lieli brīnumiņi,” „lieli vecumiņi,” u. t. t. Gaŗākie vārdi tiek dalīti pēc nuovecuojūšas izrunas, par piemēru: ap sa gauži raudājuosi, nuo sa dziļi duomājuosi un t. t. —

Nuo visa tā nu redzam, ka mūsu tautas dziesmu parastais, tā sauktais trochajiskais pantmērs ir dibināts uz stingri nuoteiktas kārtības vārdu akcentuos un zilbju gaŗumos. Gluži tas pats pamats ir arī mūsu daktiliskam pantmēram. Bez tam tautas dziesmās mēs sastuopam pie reizes arī allitecāciju un atskaņas, kuŗas tā tad latviešu valuodai un poēzijai nebūt nav pretdabīgas. Daudz dzejnieki, un tuo starpā arī Ausēklis, duomā, ka viss mūsu tautu dziesmu ritums pastāvuot tikai nuo nuoteikta zilbju skaita. Pēc manām duomām taisni šī zilbju skaitīšana būtu drīzak nuosaucama par „siksnuošanu,” kas poēzijai nenes nekāda labuma. Jā kādiem dzejniekiem nepatīk saistītā valoda ar minētiem āriģiem skaistumiem, tad lai viņi izteicas labāk gluži brīvā runā bez kādas zilbju skaitīšanas.

Isākas līriskas dziesmiņas būtu gan iespējams sacerēt tautas dziesmu gaŗā un ritumā, bet līdz šim tas mūsu dzejniekiem nav izdevies. Kas izteicis labākas duomas, tas ir atkāpies nuo rituma: kas atkal ievērojis ritumu, pie tā klibuo poēzija. Pa lielākai daļai tuop grēkuots kā vienā, tā arī uotrā ziņā.

Abas pārrunātās klūdas ir arī Ausēkļa vēlākās dziesmās. Teikumi tur ir īsi un vienmuļīgi, turklāt vēl gluži gaŗlaicīgi savērti kuopā bez kādiem pārsteigumiem. Daudz lāpāmuo zilbju dēļ valuodai trūkst gluduma un svinīguma. Šādi vārdi tiek turklāt vēl izteikti diezgan klūdainā ritumā.

Par brīvību viņš tagad dzied:

„Viesuls manīm sagšas auda,
Mēnes's kakla „s a k t e n t i ņ u s,”

Gaisma pina vainadziņus,
Pērkuons lēja gredzentiņus.”

Salaci viņš uzrunā:
„Sērdieniši tavi laudis,
Pastarīte tava tauta;
Zvejniecīni, arājiņi,
Asariņu dzērājiņi.” (?)!

(Sal.: Gan pazinu tautu dēlu,
Asariņu dzērājiņu. L. D. 9818. 2.)

Salaces atbilde skan šādi:
„Ne zeltiņis, ne sudrabis
Nava manis vadājums.
Senie darbi, sirmā slava
Iraid manis luoluojums.”

Vecai draugu biedrībai viņš duod šādu paduomu:
„Tautas dziesmas viņiem māci,
Sirmas teikas, pasakas! . . .
Atnācis tad lielā diena,
Visi tevi daudzinās.”

Pārāk vienmuļīgi, bez kādu dzejisku bilžu dažādības, viņš
nuober kā zirņus pazīstamuo dziesmu par Beveriņas dzieduoni:

„Strinkšēja kuokles, dziedāja vecais,
Igauniem vāles iz ruokām šļuka.
Nu vairs nekvieca (!) somu dūkas.
Dziesmu vairuogs atsita bultas,
Dziesmu skaņa pārņēma truoksni,
Dziesmu vara izdzina kaŗu,
Tautu izglāba dziesmu gars!”

Tikai fābula še ir poētiska, bet atstāstījums drīzāk retorisks. —

Par sadusmuotajiem igauņiem, kas uzbrukūši Beveriņas
piliņ viņš dzied:

„Igauniši, bāleniši,
Naidu cēla Latvijā,”

it kā kādā, bērnu ruotaļā. Netrūkst še arī gaviļu izsaukumu,
kas šā skan:

„Ai, ai, aijajā! pili gāzīs gruvekļuos!”

Te gluži nevilus nāk prātā pazīstamā tautas dziesma:

„Uozuolīti, zemzarīti,
Kam tu augi lejiņā?
Aiju, aiju, aijajā!
Kam tu augi lejiņā?”

Tautas dziesmu ritumā un garā Ausēklis še ir gribējis tēluot brāļu-kaŗa puostu, kas beidzuot nuovērsts ar dziesmu palīdzību. Bet ir jau veca taisnība, ka nuo augstām lietām ir tikai viens suolis līdz smieklīgām. Jau pats vēsturiskais ievads aizrāda, ka velti še meklēt balādes gara:

„Beveriņas staltā pili
Tāļuvaldis valdija.
Viņa slava tāļu, tāļu
Visā zemē izpaudās.”

Šās pašas duomas, tikai citādā vārdu kārtā, varētu stāvēt kādā vēstures grāmatā: „Tāļuvaldis valdija staltā Beveriņas pili. Viņa slava izpaudās tāļu visā zemē.” Tā tikai stāstītājs izliek faktus: tad nuotika tas, tad tas, tad atkal tas. Nuo dzejnieka mēs pagēram dzīvu darbības bildi, kur mēs it kā paši redzam, kas nuotiek. Paskaidrojumi un ievadi pie īstas balādes ir gluži lieki. Cik tekuoši, par piemēru, rit divas Šillera balādes, kuŗas Ausēklis jau agrāk bija teicami tulkuojis:

„Vaj gan, Marģer, mūžam nuo man' šķirties?”

jeb: „Še zeme jums! sauc Pērkoņ-tēvs nuo krēsla.”

Ja nu šis nelaimīgais Beveriņas dzieduoņis ir tautā atradies piekrišanu, tad tas vis nav nuoticis poēzijas dēļ, bet tikai tās idejas dēļ, kuo Ausēklis gribējis izteikt.

Izklausās pavisam savādi, ka Ausēklis pats nav ievēruojis tās lielās starpības starp šām un savām agrākām dziesmām. Vaj viņš tiešām bija pilnīgi pārliecināts, ka latviešiem būtu jādzejuo tikai tautas dziesmu garā un ritumā? Jeb viņš tā bija aizņemts nuo saviem pirmiem panākumiem, ka nevarēja vairs iztureties kritiski pret saviem vēlākiem ražuojumiem, pavisam nepareizā tautas dziesmu garā un pantmērā? Biografijā tik ir teikts: „Citiem viņš savu ražuojumu nerādija, nedz arī būtu dzejas lietās pieņēmis kādu paduomu: še viņš zinājās īsti savā valstībā.” Jeb varbūt skuolas darbi un sadzīve viņam tikdaudz aizņēma laika, ka viņš nevarēja vairs daudz ar dzeju nuodarbueties. Varbūt, ka uz šiem jautājumiem varētu atbildēt dzejnieka draugi un laika biedri. Man gan liekas, ka dzejnieks būs atradies tikai pārejas laikmetā un visi augšā minētie iemesli būs pa daļai viņu kavējūši drīzāk nuodibināties. Es nevaru ne ieduo māties, ka Trimpulas autors būtu atstājis nepārlabuotus šuos mēģinājumus jaunā virzienā un nesaprastā pantmērā.

Ausēkļam bija daudz jāstrādā priekš pašizglituošanās, juo ar zemināra mācībām vien nepietika, lai varētu palikt par īstu tuolaiku tautas dzejnieku un krietnu

rakstnieku. Jā nu vēl liekam vērā, ka dzejuošana, latviešu valuodas mācīšanās un tautas tradīciju krāšana nenāca gluži bez pūlēm, tad citām zinātnēm nevarēja vis palikt tik daudz brīva laika. Kā rakstniekam viņam ļoti bija vajadzīgs tālāku izglītuoties. Dažs labs izteikums viņa rakstus liecina, ka fantāzija pie viņa stāvējusi daudz augstāku nekā zinātne. Tā, piemēram, viņš bija pārliecināts, „ka vācieši savu valuodu sa-putruojuši svešu valuodu grabažiem.” (II.7.). Kupluo pilnīgu kuoku latvietis esot nuosaucis par „spēcīgu, kuoduolīgu uozuolu,” bet vācietis par tievu, plānu Eiche.” (II. 18.). Latvieši pēc viņa domām esot „piederīgi pie lielās, slavēnās zanskrit-
tautas.” (II. 143.). Savā pedagoģiskā gada grāmatā no 1876. gada viņš raksta, ka pagasta „skuluotājam cik necik būtu jā-
aizrāda skulēniem par kuģniecības un dziedāšanas biedrību svaru.” (II. 102.).

Mitoloģiju Ausēklis, kā jau augšā minēts, pieskaita drīzāk pie dzejas, nekā pie zinātnes. Pēc viņa domām esot „jāizšķir vectēvu dabas reliģija no pieņemtās māņu ticības.” (II. 112.). Nevis īstie tautas ūzskati par dabu ir viņam tie svarīgie, bet gan dažu vecu kroniķu un jaunāku laiku rakstnieku prātuojami un izgudrojumi par visādiem dieviem. Par mitoloģijas pareizību viņš nerūpējās itin nemaz un raksta visādus pašvārdus no savas mitoloģijas, kā katrreiz iedomajās. Zināmo svētnīcu viņš nosauc: Romnove, Romnova, Romova, Romava un Rāmava. Rīta blāzmas dieviete viņam ir Aušra (I, 54.), Ausra (I, 29.) un Austrā (I, 61.). Pazīstamo Pikuolu viņš sauc par Pinkuoli (I, 2.), Pikuli (I, 8.) un Pakuolu (I, 121.). Gudrības dieve viņam ir Gudrības māte (I, 20.), Gudriņa (I, 29.) un Prāta māte (I, 47.). Tādu piemēru ir vēl ļoti daudz.

Lai gan pēc Ausēkļa latviešu dievi dzīvojuši ļoti šķīsti un mīlējuši tikai savas laulātas draudzenes (II, 124.), tuomēr ar savām sievām viņiem ir lielas jukas. Ausēklis saka, ka Pērkuons dzīvojuot tikai ar Pērkuoneli (II, 124.), bet pēc „Līgas” viņa istā sieva esot Milda (II, 123.). Pēdējo atkal Ausēklis tura par Puotrimpa laulātu draudzeni (I, 127.). Nuo pirmā Milda dabujusi dēlu Debesskali un nuo uotrā — Kauni. Līgu vienreiz izrādās par dievu (I, 11.), uotreiz atkal par dievieti Līgu un Aušlava sievu (I, 126. un 127.).

Neretis arī gluži vienkāršus vārdus Ausēklis ir pacēlis dievu kārtā, par piem.: Trūdaliņa (nuo tautas dziesmām: Ai zemīte, trūdaliņa), Licējiņa (nuo t. dz.: Laimīt, mūža licējiņa.

L. Daiņas, 8589.), Gaigaliņas (kādi ūdens putni), Ģiltene (Tottengerippe) u. t. t.

Ausēklis izduomāja arī pats ne mazumu jaunu dievu, dieviešu un varuoņu, par piem.: Pasaca (I, 80.), Dziesmula (I, 80.), Arulis (I, 62.), Iesēja (I, 62.), Aivess (I, 62.), Praulienas (Vestālijas, I, 119.), Dzeja (I, 47.), Dailes (I, 47.), Dzelkša (zatīra, I, 111.) u. t. t. u. t. t. —

Kādas idejas dēļ viņš pārgruozījis arī tišām dažas tautas dziesmas, par piemēru:

„Neviens mani aizrunāja,
Neviens mani aizdziedāja;
Man' šūpuoja Dabas-māte (-vēja-māte.)
Lakstīgalas šūpulī.” (II, 43.)

Pavisam pie tautas dziesmām nav pieskaitāma šāda dziesma, kuŗu Ausēklis tura par tādu:

„Tēvu zemei brīvestību,
Pirksim mēs ar asinīm.
Tēvu zemes mīlestību
Mēs ar darbiem rādīsim.” (II, 47.)

Ausēklis tuomēr nebūt nav uzskatāms par mūsu pirmo tautas tradīciju gruozītāju, nuo kuŗa šuo mākslu būtu mantuojūši citi. Šāda rīkuošanās bija jau sākusies agrāki. Kā tikai sākās tautas tradīciju krāšana, tā tūliņ ar nuo visām malām tika medīts pēc senču varuoņiem, dieviem un svētnīcām. Mūsu Ausēklis tikai bija aizrauts nuo vispārīgās kustības. —

Kādu puostu šī viltuošana ir atnesusi, tas jau ir vispārīgi zināms. Tautas dziesmas, teikas, pūšamie vārdi un visādi māņi tikai ņudz un kust vien ar visādiem tiši izduomātiem dieviem, dievietēm un varuoņiem. Pētītājam jau tagad nākas grūti rīkuoties ar daudziem nuo šādiem materiāliem un jā pie laika netiks gādāts par viņu vētīšanu un sijāšanu, tad dažam labam krājumam būs jazaudē sava pirmā vērtība. Tieši Ausēklis pie šās kaitīgās kustības nebūt nav vainīgs. Viņš neuzstājās vis kā pētnieks, bet kā dzejnieks un rakstnieks, kas ir pārliecināts, ka pie dzejas ir nepieciešami vajadzīga prātniecīga mitoloģija. Kā nu vecie grieķu dzejnieki bija apstrādājuši pēc savas fantāzijas senuo grieķu mītus, kuŗus tik bagātīgi bija izmantojis viņa paraugs Šillers, tā arī viņš bija uzņēmis izpušķuot un papildināt latviešu mitoloģiju. Bet nu gribēdami izdabāt rakstniekiem un nesaprazdami pilnīgi zinātnes prasības, arī tautas tradīciju krājēji sāka gādāt par mitoloģijas zelšanu un plaukšanu. Rakstniekiem atkal, kā redzams, šāds pabalsts bija ļoti

pa prātam, juo visas teikas par varuoniem un dieviem tūlīn tika izlietuotas, nemaz neskatuoties uz tuo, vai šās teikas bija īstas, jeb tišām izdomātas. Ausēkļa dziesmās atruodam labi daudz šādu neīstu teiku, kā par piem.: par ūdens plūdiem, Naulu, Eima ezeru, Aiviekstu, Rauku un Pakulu, gaismas pili.

Daža laba nuo salasītām pasakām duod liecību, kādēļ viņas ir krātas. Tā par piemēru: Lercha-Puškaiša pasaku krājumā (VII, I. 341.) ir teikts, ka Alūksnē bijusi viena upurējama vieta „kur bijis akmens jazieduo, kad gribējuši, lai kas labi izduotuos.” Šī mānticība ir izplātījusies pa visu pasauli, nebūt nav charakteristīgi latviska un neliecina arī ne par asprātību, nedz ievērojamu fantāziju. Un tuomēr uzrakstītais bijis pārliecināts, „ka viņa būtu laba viela dzejniekam.” Bet agrāki jau nedrīkstēja vis šaubīties ne par teiku skaistumu, nedz arī par viņu īstenību. Ausēklis šādam „Latviešu Olimpa” ārdītājam uzsauca ar bārgiem vārdiem: „Neraugies velti uz kalniem, ka guodības nespēji nuojēgt, Iedumu nabadzīgais tārps! zustībaslikumu vergs! . . . Asajiem skaudības cirvjjiem tu dievības uozuolus gāstu, Nuorautu visu, kas augsts, nuorautu visu, kas svēts.” Rupības še diemžēl vairāk kā dzejas. —

Cik augstu un svētu ir Ausēklis turējis vecuo tumsības laiku mitoloģiju, tuo redzam vislabāki nuo viņa dziesmas par „Dievuozuolu trijuotni”. Apdziedājis visu tuo laiku ideāluo pilnību viņš griežas vēl pie tautas ar šādu pārmetumu:

„Vai mākat ar' vēl stāvēt
Zem svētiem uozuoliem,
Un tēvu garā nuoklist
Uz debess dzīvuokļiem?!”

Bet kāda yeca liecība par seniem latviešiem mums stāsta: „Viņi ir bezdievīgi, ar mežuoņīgām ierašām . . . Lielākā daļa nuoduodas burvībai . . . nuotur mežu biezumuos savas slepēnās sapulces, velna danci un tamlīdzīgus velna darbus.” (L.-P. Pasakas, VII, I, 295.)

Ziluo kalnu Ausēklis uzrunā: „Tavs zieduoklis kvēpināja smaršu nuo puķēm un mētrām.” Viens vecu laiku mācītājs turpretī apraksta kādu upura vietu šā: „Nuo zemes nāca riebiģa smaka ārā — smaka nuo sapuvušām uolām, gaļas gabaliem etc., kas še ar laiku bij satrūdējuši.” (L.-P. Pasakas, VII, I, 359.) Tā tad smaršas vietā patiesībā bijuse riebiģa smaka, puķu vietā sapuvušas uolas.

Cik daudz arī Ausēklam būtu trūkumu, viņš tuomēr paliek pirmais nuo mūsu krietnajiem dzejniekiem. Viņa pazīstamā

Trimpula ir nevien jau vairākkārt komponeta, bet arī tulkuota vācu valuoḁā. Sevišķi vēl tas apstākļis liecina par viņa ievērojamuo dzejnieka talantu, ka pašas skaistākās nuo viņa dziesmām jau bija sacerētas līdz viņa 22. dzīvības gadam. Bet Ausēkļa darbus un nuopelnus apskatuot mums tuomēr nevajaga palikt vienpusīgiem. Visu nezāļu mums tūliņ nevajaga turēt par kviešiem. Ari tuo es negribu nebūt teikt, ka Ausēkļa vājākie raksti nebūtu krājāmi un izduodami. Kā lielum lielā daļa nuo mūsu tautas dziesmām ir tādas, kuŗas tagad vairs nevaram turēt par skaistām, bet pētniekam viņas visas ir interesantas, tā ari tikai kādu daļu nuo Ausēkļa rakstiem varam lasīt ar patikšanu. Lai nu mēs tuomēr varētu viņu pienācīgi saprast, — mums ir vajadzīgi visi viņa raksti. —

„Mājas Viesa Mēnešraksts” № 8, 1904.

2. Induļa teika.

Induļa teika ir viena no visvairāk daudzinātām mūsu rakstuos. Viņa nevien ir minēta apcerējumuos par mūsu vēsturi un etnografiju, bet ir arī jau vairāk reizes apdziedāta no mūsu dzejniekiem. Tuo ievēruojot arī kritiskam pārspriedumam par šuo teiku varētu būt plašāka interese, tuo tiesu vēl vairāk, ka pēdējā laikā ir jau kādi četri varianti nuo viņas rakstuos iespiesti.

Pirmuo reizi teika uzrakstīta nuo Mirbacha, 1677. gadā. Īsumā šeit atstāstīsim viņas saturu pēc ta tūlkuojuma, kāds ievietuots Lercha-Puškaiša pasaku krājumā (VII, I, l. 466). Kāds dūšīgs latvietis nuo Embuotes apgabala, vārdā Indulis, iemilējis skaistu vācu skuķi Āriju, pieņēmis kristīgu ticību un apprecējis minēto vācieti. Kuopā ar Āriju viņš nu dzīvuo pie sava sievas tēva Embuotes pilī un vairāk reizes cīnās priekš ordeņa. Te leitīs Mintauts uzbrūk pilij ar lielu kara spēku. „Indulis duomīgs sēdēja uz pils vaļņiem,” kad ienāca viņa draugs Pudīķis, kas vēl bijis pagāns, un devis viņam padomu atstāties nuo kristīgas ticības un paduoties „meža dievam — Juodam.”

Indulis tagad naktī aiziet uz Vilku lauku un apsuolās Juodam būt mūžīgi uzticīgs. Jouds viņam paklausa un sāk aizdambēt ar smiltīm tuo upi, kas tek gar pili, tā kā drīzumā pils jau nuo visām pusēm ir apņemta nuo ūdens. Leiši atkal steigšus sāk rakt dambi cauri, bet te uzreiz uz Krustkalnu parādās „komtūrs Haarens” ar bruņeniekiem. Bet kaujai sākuoties „varēnais Pērkuons, leišu apsargātājs,” uzsūta briesmīgu negaisu ar zibeņiem un rūcieniem, tā kā leiši tiek gan uzvārēti, bet ne galīgi iznīcināti. Pērkuoņa laikā Juods aizslēpjas aiz Ārijas, un pēdējā tiek nuosperta. Pie Ārijas liķa izsaucās Indulis: „Kristīto taisnais Dievs mani suodījis!” un tūliņ pēc tam pazūd.

Pēc satura teika gluži labi saskan ar citām latviešu pasakām. Ir pazīstams temats, ka cilvēks, kas atkrīt nuo Dieva un paduodas velnam jeb juodam, beidzuot pazūd un tiek nuo velna jeb juoda parauts. Tāpat arī velns jeb juods bieži vien nes akmeņus jeb smiltis, kuo upes aizdambēt. Vēl tagad Embuotē

uzglabājusies teika, ka velns gribējis applūdināt Embuotes pili un sācis nest zemes kuo upi aizdambēt, bet ticis aizkavēts nuo gaiļa dziedāšanas. (A. L. P. Teikas un pasakas VII, I, 1314. l. p.). Tas bez šaubām būs mūsu laiku variants nuo vecās Induļa teikas.

Bet lai nu varētu vēruot, vai Mirbachs pilnīgi pareizi atstāstījis vecuo latviešu teiku, mums vispirms ir jālūko izzināt, kādam nuolūkam viņš šuo teiku ir uzrakstījis. Citā vietā Mirbachs raksta: „Tie (latvieši) labprāt pieķeras pagānu ticībai . . . Šinī laikā (pēc dvēseles mieluošanas) viņi negrib strādāt nekādu darbu, bet tikai rīt un plītēt.” Turpat viņš vēl pieved kāda ceļuotāja Vandereja vārdus: „Viņi ir dzimtsļaudis, bezdievīgi, ar mežounīgām ierašām . . . Lielakā daļa nuoduodas burvībai, pārvēršas par vilkiem, kaķiem, naktīs jāj pa gaisu uz bukiem (ibid. 295. l. p.). Te nu redzam, ka Mirbachs gribējis aprakstīt latviešu pagānu ierašas. Liekas, ka arī Mirbachs, — tāpat kā daudzi nuo viņa ne visai izglītuotiem laika biedriem, — būs ticējis pārkuona gara, juoda un raganu eksistencei, tikai nuoturējis viņus par velniem un velnu kalpiem. Tuo ievēruojot, varam duomāt, ka teika būs uzrakstīta stingri kristīgā garā un pret pagānu ticību.

Tadēļ arī juods še vis nav saukts par velnu, bet par latviešu dievu. Jau Mirbacha laika biedrs Glüks ir pieņēmis juodus par velniem, kā tuo liecina viņa bībeles tulkuojums: „Teem arī ne buhs wairs sawus Uppurus teem Johdeem uppureht” (3. Mos. 17., 7.). „Tee ir Johdam uppurejuschi un ne Deewam (5. Mos. 32., 17.). „Un wiensch eezehle sewim Preesterus par tēem Augstumeem un Johdeem un Teljeem, ko wiensch bij darrijis” (2. Laik. gr. 11., 15.). Arī tautas dziesmās juods nuo velna nav šķirams, kā tuo pierāda sekušie nummuri „Latvju daiņās” ar variantiem: 7291., 7292., 7391. un 10070. Tāpat mūsu dienu Embuotes teikā, kā jau aizrādīts, juoda vietā stāv velns. Beidzuot arī pate Mirbacha teika vairs nesaskan ar latviešu mītiskiem uzskatiem, jā pieņemam juodu par dievu. Pārkuons taču nevajā vis dievu, bet tikai velnu jeb juodu un visu, kas ar tuo stāv sakarā. Par meža dievību turpretī latvieši turējuši meža māti, kā liecina Einhorns un arī mūsu tautas dziesmas.

Arī nuo vēstures liecībām Mirbachs šuo tuo būs pielicis nuo sevis klāt. Vārdu „Haarens” neizglītuots latvietis nemaz nevar izrunāt un arī par „komtūru” zemniecīņi nebūs nekā zinājuši. Turklāt Induļa teika saskan ar pazīstamuo Rīmju kroniku

un tā tad divās vietās runā pretī Ordeņa kronikai. Pēc pēdējās nevis komtūrs, bet pats ordeņa meistars vadījis bruņeniekus. Tad šie latvieši, — vismaz Indulis un Pudīķis, — bijuši vācu pusē, kā sacīts Rīmju kronikā, bet pēc Ordeņa kronikas latvieši palīdzējuši leišiem. Vaj tikai vēsturiskās ziņās Mirbachs nebūs iepinis nuo Rīmju kronikas? Teikas varuņam Induļam: visādā ziņā vajaga būt kristīga vārda, juo vecs pagānu vārds viņam, kā jau kristītam, vairs nevarēja būt. Nuo vidus laikiem labi pazīstams kristams vārds ir Indriķis, kuŗu latvieši, kā jau ir aizrādīts, pārgruoza arī par Indu un Induli. Vārds Indriķis ir sastuopams arī tautas dziesmās, p. piem. Nr. 6758. Īsts senlatviešu vārds Indulis būtu palicis par Īduli. Pāriesim tagad uz tuo Induļa teikas variantu, kas ņemts nuo avīzes „Inland,” nuo 1859. g. Atstāstīsim īsumā arī tuo pēc tā tulkuojuma, kas ievietuots A. L. P. pasaku krājumā:

Embuotes apgabalu apdzīvuojusi „brīva, neapspiesta latviešu cilts,” par kuŗu valdījis virsaitis Indulis, kas dzīvuojis „stiprā uozuola pilī. . .” „Leiši un latvieši par vēlu nuomaniņa, kādas briesmas viņu brīvībai draudēja nuo svešiem ienācējiem — vāciešiem.” Kad Indulis ar Mindaugu nuoslēguši sabiedrību, vāci jau uzcēluši Kuldīgu un citas pilis. Vēlāku vāci ieņēma arī Embuoti un „šis bija viņu (latviešu) brīvības pēdējais vakars.” Indulis aizbēg, apgulstas mežā un tiek „muocīts nuo nepatīkamiem sapņiem.” Uzmuostuoties viņš sastuop kādu bruņnieku un pārvār tuo. Nu izrādās, ka bruņnieks bijusi sieviete, skaistā Ārija, kas atnākusi nuo „Reinupes krastiem.” Ilgi cīnījās viņa krūtīs brīvības mīlestība un līdzcietība. Pēdējā uzvārēja.” Indulis nu ņem Āriju sev līdz un iznāk klajumā. „Tur stāvēja vientuļš ciemats, kupla mežiņa vidū.” Ārijas tēvs gaida Induļa pili savu meitu, kuŗa jau pazudusi nuo pašas kaujas dienas. Bet „Indulis ar Āriju klīda tagad pa mežiem, laukiem,” kamēr abi samīlējās. Abi dzīvuo augšā minētā ciemā, kas piederējis Pudīķam. „Vecā Pudīķa māte duomīgi kratīja galvu.” Abi samīlejušies nu aiziet uz Embuoti, kur Indulis kristās un „Ārija tagad sniedza Indulim savu ruoku.” Pudīķis gan brīdina savu draugu ar „apakšzemes dieva Juoda viltību,” bet viņš jau „sagatavuojās Āriju vest drīzi pie altāra.” Mindaugs saskaistas par sava drauga Induļa kristīšanuos. Taisnī „Induļa kāzu vakarā” leiši aplenc Embuoti. „Pukstuošām sirdīm” visi gaida rīta. „Indulis sēdēja duomīgs uz augstā pils vaļņa.” Pienāk Pudīķis, kas viņam ieteic paduoties Juodam. Indulis visu tuo izdara Vilka laukā ar lielām ceremonijām, kuŗas vēlāk

*Inland
variant*

pārspriedišu. „Pirmie saules stari jau zeltīja rasainās kuoka galuotnes, kad Indulis griezās atpakaļ uz pili.” Juods nu tāpat kā pie Mirbaha sāk celt dambi pār upi, un leiši nuospriež dambi pārrakt. Te uzreiz uz Krusta kalna parādās brūnietki, kas uzbrūk leišiem. Izceļas pārkuons, kas vajā Juodu un nuosper Āriju. Tuo redzēdams Indulis izsaucās: „Pārkuona tēvs pats mani suodījis;” un pēc tam pazūd bez vēsts. Uzrakstītājs vēl beidzuot piebilst, ka, šuo teiku viņš dzirdējis nuo kādas zemnieces mutes. Jā nu daži fakti še nesaskanuot ar Mirbaha uzrakstīto teiku, tad lai tuos neturuot par viņa fantāziju. Bet kāda paruna māca: „Kas atvainuojās, tas apsūdzās.” Par visām lietām zemnieki nekad nerunā tādā romantiskā un modernā valuodā, kādā ir sastādīta visa pārrunājamā teika. Zemniece arī nekā nebūs zinājusi stāstīt par „briesmām, kas draudējušas leišu un latviešu brīvībai nuo vāciešiem.” Tāpat viņai nebūs bijušas intereses par Induļa un Mindauga sabiedrību. Vēl mazāk viņa būs varējusi pārlabuot Mirbaha Mintautu par Mindaugu. Nav arī ticams, ka nieka pasaciņā zemniece veselas desmit reizes būtu minējusi senču „dievus” vispārīgi un trīs reizes kādu „dievu” sevišķi, kā tas nuoticis pārrunājamā teikā. Zemnieki arī nesamaina Dieva vārdus ar pagānu lietām un nezina tik smalki bībeles, kā tuo redzam „Inlandes” teikā par Induli. Pēc mūsu tēva reizes parauga Indulis tur griezās ar lūgumu pie Juoda: „Juod, tu visuvarenais, valdīdams apakšzemes valstī... Tev piederēšu mūžīgi mūžam.” Nu nāk pats Juods. Papriekšu atskan duobjš rūciens (1.), tad „trīc zeme”(2.), tad izšaujas „nuo zemes ar lielu truoksni plata uguns liesma” (3.), bet tikai beidzuot „lēna vēsmiņa” (4.), parādās Juods. Tas ir ņemts nuo bībelē aprakstītās parādības Elijāsam (I. Kēn. gr. 19., 11. un 12.). Tur arī vispirms nāk „briesmīga vētra” (1.), „tad zemes trīcēšana” (2.) tad „uguns” (3.), un beidzuot „lēna vēsmiņa.” Jā tad nu esam nākuši pie pārliecības, ka teika ir sagruozīta, tad apskatīsim tuvāku, kā viņa īsti ir sagruozīta. Jau augšā mēs redzējām, ka juods tautas tradīcijās ir samaisīts ar velnu, un tikai Mirbachs, varbūt nuo nicināšanas pret pagānu ticību, viņu nuosaucis par latviešu meža dievu. Šai variantā turpreti Juods ir apakšzemes dievs. Pie Mirbaha Indulis dzīvuo vācu pili, bet pēc „Inlandes” viņš dzīvuo savā kuoka pili, pēcāk pat kuopā ar vāciešiem. Ta kā nu latviešu pilu valņu malas bijušas nuožuogotas ar asu stabu sētu, tad — Indulis tur nevarēja vis „duomīgs sēdēt.” Trīspadsmītajā gadu simtenī visa Baltija bija pārklāta ar mežu un daudz saim-

nieku mājas bijušas kā salas meža vidū. „Inlandes” teikā turpretī Pudiķa ciems stāv „kupla mežiņa vidū.” Jaunais Induļa teikas variants neduod nekāda izskaidrojuma, kādēļ Ārija, būdama gluži vesela, visu nakti nevienam nezinuot blandījies viena pati pa mežu. Tas ir nevien nepieklājīgi, bet pēc kautiņa arī pavisam neprātīgi. Beidzuot trīspadsmitā gadu simtenī arī pie vāciešiem vēl nebija nuodibinājušās laulības baznīcās pie altāra.

Nav šaubu, ka ne Mirbacha, ne arī „Inlandes” teika nav rakstīta priekš teiku pētītājiem; katram autoram bijuši savādi nolūki. Kamēr pēc Mirbacha latvieši ir bijuši tikai bezdievīga tauta un viņu dievi bijuši juodi, jeb velni, tikmēr „Inlandes” teikas autors grib pierādīt, ka arī latvieši senāk bijuši brīva tauta ar saviem varuoniem, saviem dieviem un savu ticību. Mirbachs raksta kā īsts sava laika vācietis un latviešu kungs; bet otrās teikas autors raksta kā pats latvietis, jeb vismaz kā latviešu draugs, pielidzināms par piem. Merķelam. Katrs ir uzrakstījis teiku savas idejas labā un nav vis smēlies ideju nuo teikas. Tādēļ arī šuos divus teiku variantus varam gan pielidzināt pazīstamajām Vanem Imantas un Vīdevuta teikām, bet nevis turēt par īstiem tautas ražuojumiem.

Vēl mazāk vērtības ir trešajam variantam „Skuolas Druvas” uotrā daļā. Lerchis-Puškaitis gan aizrāda, ka pēdējais pilnīgi sakrītuot ar „Inlandes” variantu, bet tas nav gluži taisnība. „Skuolas Druvas” variantā ir vēl iepīti divi jauni dievi: laulības dieviete Tikla un kaŗa dievs Kurko. Ar minētām piezīmēm es nebūt vēl negribu gluži vilkt švīku par Induļa teiku. Varbūt, ka ir vēl iespējams pēc vecu ļaužu atmiņām papildināt jau augšā minēto mūsu dienu teiku par Embuotes Lankas upītes aizsērēšanu. Tāpat būtu vēlams, ka kāds Embuotietis paziņotu rakstuos, vai teikās minētie vietu nuosaukumi vēl tagad ir uzglabājušies ļaužu mutē. Abuos variantuos ir minēti: Vilku lauks un Krusta kalns. Pie Mirbacha ir vēl Juoda dambis un Pudiķa māja. „Inlandē” ir atkal piesaukts Juoda klēpis (Velna klēpis?). Nekādā ziņā zināms nebūtu jāraksta velna vietā juods. Šādi paskaidrojumi pie Induļa teikas būtu ļoti svarīgi.

„Austrums”. 1904. g.

3. Mežs mūsu tautas dziesmās.

Senākuos laikuos, kā zināms, visa Baltija ar savu tuvākuo apkārtni bijusi itin kā viens pats milzīgs mežs. Tikai trek-nākie apgabali, sevišķi upmāļi, bijuši ierīkuoti tīrumiem jeb laukiem. Vēl tagad latviešu valuodā m e ž s ir kā vienība, un l a u k i kā vairāki laukumi vispārīgajā mežā. Latvietis saka: „mežā braukt” un „uz laukiem dzīvuot”, — „meža pīle”, „lauku pele” u. t. pr. Šādus senākuos apstākļus atgādina arī daudz vecas tautas dziesmas. Neretis še tuop apdziedāti uozuolu, liepu un pat ābeļu meži, kādu tagad Baltijā vairs nav. Šādi meži zināms tika nuolisti vispirms, juo minētie kuoki aug tikai treknā zemē, kādēļ arī tautas dziesmas slavē „āra” laukus, kamēr „sila zemes arājiņus” tura par nabagiem. Ļuotī bieži dziesmas daudzina arī upes, upju līčus un laipas, juo upes pa šiem senātnes mežiem bija svarīgākie satiksmes ceļi un pie ceļiem jau parasti ir arī svarīgākās dzīves vietas. Dziesmas piemin arī visādus meža dzīvniekus, kā p. p.: sumbrus, bebrus, meža cūkas, caunes, lūšus, kuņi, kā zināms, tagad gandrīz jau visi ir izskausti nuo Baltijas mežiem.

Kāda nuozīme pie senajiem latviešiem bijusi mežam, tuo mums liecina tas lielais tautas dziesmu skaits, kas ar tādu poeziju, mīlestību un dabas nuovēruošanu apdzied dažāduos meža kuokus. Kuokuos senais latvietis neredz vis tikai bezjūtīguos augus, bet itin kā dzīvus radījumus, kas tāpat sajūt visādus priekus un bēdas, kā viņš pats. Lielākais un stiprākais vīriešu kārtas kuoks uozuols parasti tuop apdziedāts kā vīrietis, turpretī skaistākais sieviešu kārtas kuoks liepa, kā sieviete.

Aiz upītes kalniņā
Rindām auga uozuoliņi;
Pretim auga liepu rinda,
Kas uozuolus kaitināja. L. Dain. 2803.
Visi bija ļaužu radi,
Vai es viena kuoka rada?
Uozuols tēvs, liepa māte,
Uoši, kļavi bālēliņi. 4104,5.

Uozuoli, kā zināms, aug ar resniem, kupliem zariem, visvairāk zemās treknās vietās un plaukst vēlāku par citiem kuokiem. Cik vienkārši un tuomēr cik poetiski šās duomas ir izteiktas sekošās dziesmiņās:

Uozuoliņi, zemzarīti,

Kam tu augi lejiņā?

Meitas tavus zarus lauza,

Kalniņā stāvēdamas. 2791.

Uozuoliņš gan gribēja

Sīku zaru, platu lapu;

Bērziņam sīki zari,

Kļaviņam platas lapas. 2825.

Visi kuoki salapuoja.

Uozuoliņš nelapuoja;

Tad uozuola lapas plauka,

Kad atnāca lagzdīgala. 2802.

Vēl stiprāki par stipruo uozuolu ir dabas spēki.

Uozuoliņš lielijās

Saulei saknes nerādīt;

Vētra lauza uozuoliņu,

Saule sakni balināja. 2799.

Bet tuomēr ne katrreiz vējš ir uozuolam bīstams.

Vēja māte lielijās

Uozuolam galu lauzt;

Uozuoliņš gudrs vīrs

Līdz zemīti luocijās. 2801.

Visiem kuokiem rudenī birst lapas, tikai priedes un egles paliek zaļas visu cauru ziemu. Par šuo priekšmetu sastuopam tautas dziesmās vairāk poetiskas līdzības.

Visi kuoki nuomu deva,

Priede, egle vien nedeva;

Priede, egle, tā bagāta,

Tā nuodeva pavasari. 2881.

Lai bagāta, kas bagāta,

Priede, egle, tā bagāta,

Priede, egle, tā bagāta:

Lai bij ziema, lai vasara,

Zaļi svārki mugurā. 2814.

Visi kuoki žēli raud,

Vasariņai nuoejuot;

Priede, egle vien neraud,

Tai palika zaļi svārki. 2820.

Priede, egle meitu kuoki,
 Zaļi ziemu, zaļ' vasaru;
 Purva kārkli puīšu kuoki,
 Ne vasaru nelapuója. 12224.

Luoti skaisti tuop salīdzināta priežu drūmā šalkšana.

Smagi šņāca sila priedes,
 Smalka lietus pielijušas;
 Gauži raud tie bērniņi,
 Kam nav tēva, māmuļiņas. 4036,4.

Vienkārši un glīti ir apdziedāta bērzu birzs sekuošā dziesmiņā:

Ai, zaļā bērzu birze,
 Tavu skaistu augumiņu!
 Papriekš zaļa, pēc dzeltēna,
 Kā viens vasku ritenīts. 2760,2.

Luoti iemīlēts priekšmets mūsu tautas dziesmās ir ievu un ābeļu baltie ziedi:

Dzīrās ieva ar ābeli
 Ziedēt vienu baltumiņu;
 Jau ievai balti ziedi,
 Ābelīte pumpuruos. 2773.

Ābelei tuomēr ziedi ir baltāki nekā ievai.

Ievai bija balti ziedi,
 Ābelei sudrabiņa. 2775.

Katram latviešam gan laikam būs pazīstams tautas dziesmās rauduošās bārenītes skaistais salīdzinājums ar zieduošu ābeli, kurai birst ziedi:

Pie ābeles piespieduos,
 Kā pie savas māmuļiņas;
 Birst ābelei balti ziedi,
 Birst man gaužas asariņas.

Veciem latviešiem ir patikušas arī spuožas melnalkšņa lapas.

Viņpus upes melni alkšņi
 Sudrabiņa lapiņām.
 Ej, brālīti, nuolauzies,
 Nes manai māmiņai. 2758.

Kā daudz citas tautas, tā arī latvieši, atruod apšu lapu drebešanai kādu mistisku iemeslu.

Drebi, drebi, apšu lapa,
 Kas jēl tevi drebināja?

Vēja māte drebināja,
Apakš tevis stāvēdama. 2759.

Priedes un egles var augt arī visāduos smilšū un grantes kalnuos, kamēr mazais paeglis jau paģēr drusku labākas zemes. Arī šis apstākļis ir tautas dziesmās interesanti apdziedāts.

Priede, egle kalniņā,
Paeglīte lejiņā;
Mātes bērni pie māmiņas,
Pabērniši maliņā. 4172.

Pried' ar egli lielijās
Abas kāpt kalniņā;
Paeglīti nabadzīti,
Tuo nuogrūda lejiņā. 2826.

Interesants ir tautas dziesmu izskaidrojums, kādēļ lazdi neaug taisni.

Visi kuoki taisni auga,
Lazdiņš auga likumainš:
Lazdiņam daudz bērniņu,
Visiem kaula kažuociņi. 2783.

Tautas dziesmās ir labi nuovēruojumi nevien par meža kuokiem, bet arī par zvēriem un putniem.

Gan zināja meža māte,
Kas katram piederēja:
Lāčam sieksta, briežam blīgzna,
Zaķam sīki žagariņi. 2657.

Vilka gauduošanu un lāča kāri uz medū apdzied šāda dziesma:

Vilka māte gauži raud,
Nemāk bērni stabulēt;
Lācīšam div' dēliņi,
Abi labi dravinieki. 2389.

Arī sekuošā dziesmiņa rakarakterizē vilka gauduošanu:

Vilkam labi, vilkam labi,
Ne tam vāģu, ne ragavu;
Paņēmies āža ragu,
Iet pa silu taurēdams. 30600.

Labi nuovēruotas lāča un vilka īpašības atruodam šādā dziesmiņā:

Dievs duod vilkam aklam būt,
Lāčam strupu deguniņu:

Vilkam aitu neredzēt,
Lāčam auzu nebraucīt.

Vilks dzīvo mežā, kamēr zaķis vairāk uzturās laukuos,
kuŗi cēlušies līdumus dedzinuot. Vecie latvieši par tuo sa-
cerējuši šādas dziesmiņas:

Vilkam labi, vilkam labi,
Vilkam liela tēva zeme;
Zaķīšam, nabagam,
Ar uguni nuosvilusi. 2391.

Vai Dieviņi, vai Dieviņi,
Vilkam liela tēva zeme;
Visi krūmi, pļavas stūri,
Vis' vilkam piederēja. 2362.

Vilciņš būdu darināja
Biezajā eglājā. 2395.

Ik vakarus gavilēja (t. i. vilks)
Smalkā priežu siliņā. 2374.

Zaķīts kļiedza, zaķīts brēca,
Zaķam muiža nuodegusi:
Zaķīšam sadegusi
Smalku kārklu istabiņa. 2311.

Zaķīts lida līdumiņu
Visgarēm Daugaviņu. 2314.

Zaķīts ara līdumā,
Žagatiņa brīnējās. 2309.

Tup', zaķīti, tīrumā
Uz pelēka akmentiņa. 2320.

Zaķīts lēca par tīrumu
Septiņiem gabaliem. 2313.

Caunes, kā zināms, ķeŗ vāveres, kas arī tautas dziesmās
nav piemirsts.

Caune silu pārdevusi,
Vāverīte atpirkusi;
I šuodien' caunes bērni
Ar vāveri ienaidā. 3412.

Gudra bija vāverīte,
Gudri bērņus audzināja:
Starp priedītes, starp eglītes,
Lai caunitis neredzēja. 2337.

Senie latvieši arī nuovēruojuši, ka lūši pie gadījuma gul
āpšu alās.

Še bij viena āpšu ala,
 Še guļ lūša medinieki;
 Vienam bija brieža bikses,
 Uotram lūša kažuociņš. 30512.

Sevišķi nuo putnu valsts vecie latvieši ir ņemuši visādus piemērus un līdzības. Senuos laukos tautietis, precēdams līgaviņu, lūkuoja arvien aizvest viņu slepēni, it kā ar laupīšanu. Šī, vēlākuos laukos gluži nevainīgā, ieraša bija, zināms, uzglabājusies nuo senajiem mežuonu laikiem. Tautietis, kas laupa līgavu, tautas dziesmās visu-visāduos variantuos tiek pielīdzināts vanagam, kas ķer irbi.

Trīs irbītes purināja
 Avuotīna maliņā;
 Purin', irbe, nepurini,
 Viena būsi vanagam. 2572.

Redz, kur skaisti piedienēja
 Irbes meita vanagam:
 Irbes meita kurpītēs,
 Vanadziņis zābakuos. 2571.

Irbe, irbe tautu meita,
 Kā vanagi bālēliņi;
 Kur irbīte purināja,
 Tur vanagi lidināja. 11852.

Irbe tek pa celiņu,
 Cekuliņu gruožidama;
 Uz puišiem gražuojās,
 Ka neņēma kamanās. 11856.

Jaunava tiek pielīdzināta irbei arī grieķu un albāniešu tautas dziesmās (Prof. G. Meyer, Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde). Vīriešus turpretī pielīdzina mednieku vanagiem jeb falkiem daudzi vidus laiku dzejnieki.

Zīli ir vecie latvieši turējuši par pareguoni, kādēļ nuo viņas ir arī cēlies vārds zīlēšana. Sava gala tuomēr arī zīle nevar paredzēt.

Zīle liela pareguone,
 Savas nāves neparedz:
 Spalvas vien nuopotēja,
 Vanagam nuosperama. 2581.

Pēc dabas mācības gan nepareizi, bet pēc poezijas prasībām tuomēr skaisti ir apdziedāts dzenis.

Visi putni skaisti dzied,
 Dzenis vien nedziedāja:

Kādu juodu tas dziedās,
Prauli vien vēderā. 2453.

Latvieši, kā rādās, ir nuovēruojuši arī radniecību starp
vistām un teteriem, tā kā nereti abi tiek salīdzināti.

Kas kait gaiļam nedziedāt,
Rītā auzas, vakarā;
Kas nabaga teteram,
Siki bērza pumpurīši. 2473.

Žagata ar saviem īsajiem spārniem laižas lēnāki par daudz
citiem putniem.

Žagatiņa žadzināja,
Grib vanaga sieva būt;
Īsi spārni, gaŗa aste,
Nevar lidzi lidināt. 2580.

Iemilēts dziesminieku priekšmets ir cīruļa dziedaŗana
augstu gaisā. Tuo ir apdziedājuŗi arī mūsu tautas dziesmu sa-
cerētāji.

Cīrulītis augsti dzied
Par visiem putniņiem;
Dievam gudrs paduomiņŗ
Par visiem ļautiņiem. 2597,1.

Par lielākuo dziedātāju arī tautas dziesmas cildina lak-
stīgalu un apdzied viņu dažnedaŗāduos variantuos.

Māc' māmiņa, tā dziedāt,
Kā dziedāja lakstīgala.
— Luok', meitiņa, tā mēlīti,
Kā luocija lakstīgala. 344.
Dziediet nu, strazda bērni,
Nu nedzied lakstīgala;
Lakstīgala nedziedāja,
Sējas laika gaidīdama. 2536.

Neviens mani aizrunāja,
Neviens mani aizdziedāja:
Man' māmiņa šūpuojusi
Lakstīgalas šūpulī. 415.

Lakstīgala, kā zināms, dzied sējamā laikā, kādēļ arī tuop
saukta par sējas putnu.

Lakstīgala, sējas putns,
Piecel manu arājiņu;
Jauns bij mans arājiņŗ,
Sējas laika nezināja. 28033.

Šuo dziesmu pazinis arī vācu dzejnieks Herders (Stimmen der Völker in Liedern):

Komm, o komme, Nachtigallchen!
 Komm mit deinem warmen Sommer;
 Meine lieben jungen Brüder
 Wüssten sonst die Saatzeit nicht.

Vāluodze vij savu šūpulim pielīdzināmuo ligzdu kuoka staklē. Par šuo ligzdu vecie latvieši sacerējuši vairāk glītas dziesmiņas.

Citi putni savus bērņus
 Pa zemīti brēcināja;
 Vāluodzīte gudra sieva,
 Tā pakāra šūpulīti. 2127.
 Gudra bija vāluodzīte,
 Bērzā kāra šūpulīti,
 Lai šūpuoja, lai auklēja
 Vēja māte pieiedama. 2060.
 Tā sacīja vāluodzīte,
 Par kalniņu pārskriedama:
 Pūt, vējiņi, nelauz zaru,
 Man bērņiņi šūpulī. 2095.
 Nevienam tā nevaids,
 Kā vāluodzes bērņiņam:
 Kuŗi vēji papūsdami,
 Pašūpuoja šūpulīti. 2074.

Šie tautas dziesmu apraksti par kuokiem, zvēriem un putniem, kā skaidri redzāms, liecina par senākiem laikiem, kad Baltijā vēl bija daudz vairāk mežu ar daudz vairāk zvēriem un putniem, un kad latviešu dzīve bija vairāk saistīta ar mežu kā tagad. Tagadējam latviešu arājam, nuodarbojuoties gandrīz tikai uz tīrumiem un pļavām, nav vairs tādas izdevības tik pamatīgi nuovēruot mežu ar visādiem viņa dzīvniekiem. Uozuolu un liepu ir tagad nesamēruojami mazāk mūsu mežuos kā senāk. Ievu un ābeļu ziedu vietā latvietes tagad interesējas vairāk par ceriņu, jasmīnu un ruožu ziediem. Daudz meža zvēri ir jau pavisam izskausti un pāri palikušie ir uzturējušies daudz mazākā skaitā. Tuos pašus mūsu arāji tikai retumis dabūn redzēt. Tāduos apstākļuos nevar būt ne runa par zvēru dzīves sīkāku nuovēruošanu. Arvien tāļāku attīstīdamies un izglītuodamies, latvietis pamazām arī attālinās nuo dabas un nemeklē vairs mežā tās nuoslēpumainās mīti-

skās dzīvības kā citkārt senātnē. Latvietis tagad gluži labi zina, ka ne kuokam, ne arī dzīvniekam nevar būt ne tādu jūtu, ne tāda prāta kā cilvēkam. Viņš vairs netic ne meža mātei, ne vēja mātei, un zīle viņam arī vairs nav pareguone. Latvietis tagad vairs nedabūn nuovēruot, kā vanags ķer irbi; arī ne vecu ļaužu stāstuos vairs nav uzglabājusies atmiņa, ka arī tautu dēls citkārt laupījis sev līgavu ar puķu vaiņagu galvā, kā vanags cekulainuo irbi. Bet visiem vecajiem tumsības laikiem par spīti mūsu senči arī vēl tagad dažā labā ziņā mums var nuoderēt par priekšzīmi. Pie reizes viņi nevten ļuoti smalki ir nuovēruojuši dabu, bet arī ļuoti skaisti un poetiski ir apdziedājuši šuos nuovēruojumus savās vienkāršajās un glitajās dziesmiņās.

„Mājas Viesa Mēnešraksts”, 1905. g. № 7.

4. Daži jautājumi par tautas dziesmām.

Lielum- lielā daļa no mūsu tautas dziesmām, kā zināms, ir cēlusies ļoti senos laikos. Dažu labu no dziesmās daudzinātām ierašām neatmin vairs ne mūsu tēvu tēvi. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka arī nuopietni zinātnieki pie reizes pārskatās.

Tā, par piemēru, mūsu dienās ne katram būs saprotams, kādēļ sekošā dziesmiņā vilks tuop saukts par nekristītu.

Vai, vilciņi, vai, vilciņi,
Tu jau bijī nekristīts,
Kuŗš vien tevi ieraudzīja,
Visi tevi ulināja. L. D. 2365.

Šās dziesmiņas izskaidrošanai nuoder vecā paruna: „Te vilku daudzina, te vilks klāt,” (sal. krievu parunu: Помяни волка, а волкъ тутъ), — kuŗu senāk latvieši sapratuši vārdu pa vārdam. Vilks senuo latviešu ganamiem pulkiem bijis bīstams kustuonis un pie visām tautām ir bijusi mānticība, ka piesaukta nelaime drīz vien piepilduoties, it kā viņa kā kāda saprātīga būtne tiktu aicināta. Tāļāku bīstami un kaitīgi kustuoņi ir vispārīgi tikuši turēti par svētiem un svētus priekšmetus ļaudis baidījušies saukt pie vārda. Tā arī ir saprotams, ka senie latvieši ir izvairījušies minēt vilka vārdu. Pēc vecu ļaužu nuostāstiem viņu parasti saukuši vai nu par ujāku (nuo izsaukuma ujā), vai arī par mežuonu, t. i. meža zvēru.

Tautas dziesmās vilkam vēl sastuopam palamas: Juris, spigacis, ruds, pelēks un Dieva suns

Ura, Juri, nenes kazu!
Man niganta saiminiece.
Tu nuonesis apēdīsi,
Man muguru uoderēs. 29419,1.
Grietiņa meitiņa, dzen kazas kūti,
Spigacis raugās caur lazdu krūmu. 29421.
Ruds pelēks attecēja
Pie manām aitiņām;
Es parādu kucenam —
Ruds pelēks eglienē. 29428.

Svētdien gani nedzeniet
 Tāļajās ganībās:
 Svētdien Dievis' baznīcā,
 Dieva suni medībās. 29441.

Pieguļnieki bālēliņi,
 Vai ir visi kumeliņi?
 Es redzēju Dieva suni
 Kumel' kāju valkājuot. 30166.

Tā kā nu vilku baidījušies saukt pie vārda, tad arī augšā minētā dziesmiņā viņš nuosaukts par nekristītu.

Pie mežuonīgajiem polinēziešiem ir vēl tagad sevišķi daudz tādu svētu nerunājamu priekšmetu, viņu valuodā sauktu tabu. Jāduomā, ka šādu tabu bijis daudz pie visām pirmātnējām tautām. Tāds svēts kustuonis pie daudzām tautām bijis nevien senāk, bet ir arī vēl tagad lācis. Šā iemesla dēļ esuot tā leiši un latvieši, kā arī ģermāņi un slāvi zaudējuši pirmātnējo kuopēju lāča nuosaukumu. Tāpat varētu ar laiku pazust pie latviešiem arī vilka nuosaukums.

Arī Ķīnā ir tādas sektes, kuŗu piederīgie izvairās runāt dažus par svētiem turētus vārdus. Tam līdzīgi ēbrēji vēl tagad atstāj nelasītu Dieva nuosaukumu Jahve, kādēļ arī izplātījusies nepareiza izruna Jehova.

Šaubas ir izteiktas par sekuošas dziesmas pareizību:

Lai aug purvi (dialektiski: puri), lai aug meži,
 Kur gāj' cauri brasēdams. 32129.

Tā kā purvu augšana ir neparasts izteikums, tad liek priekšā šādu konjektūru:

Lai aug pūri (ziemas kvieši), lai aug mieži,
 Kur gāj' cauri brasēdams.

Šādam izskaidrojumam es nevaru piebalsuot, juo „purvi un meži” ir tautas mutē ļuoti iemīļuots izteikums, kā aizrāda vairāk piemēri:

Gauži raud purvi, meži. 164.

Lai skan visi purvi, meži. 224,6.

Puri, meži klausījās. 302,1.

Caur purviem, caur mežiem, 375,1.

Aiz purviem, aiz mežiem,

Aiz dziļiem ezeriem. 413.

Tur sarkanās uogas aug. 11037.

Ir arī viena veca tautas paruna: „Puri, meži pūst, parāds nepūst.” Turpreti izteikumu: „pūri, mieži” neesmu tautas tradīcijās sastapis.

Dažādi tuop tulkuota arī šāda tautas dziesma (Bl. t. dz. 3440):

Puri elles vien iraidi,
Kur māmiņa man' aizdeva.

Izteikumumu „puri elles” mūsu valuodinieki Mūlenbachs un netaiķa Sirmāis izskaidruo par „elles purviem,” tikai katrs piešķir atribūtam „elles” savādu nuozīmi (sk. Mūlenbacha Teikums, 44. l. p.). Pēc manām duomām „purvs un elle” ir tāds pats bieži sastuopams izteikums kā „purvi un meži,” kā tuo aplicina sekuošie piemēri:

Vai purvā, vai ellē,
Vai mājā laidarā. 743,3.

Sveša māte man' raidīja:
Ej ellē, ej purā! 4281.

Jāj ellē, jāj porē,
Ne pie man vainējamas. 8814.

Purvā tavi gani gana,
Ellē tavi pieguļnieki. 29505,2.

Dibinuoties uz šādiem piemēriem es duomāju, ka „elles” augšā minētā būs tikai apozīcija jeb pielikums.

Gluži vienkārši, kā man liekas, ir izskaidrojamas šādas dziesmas:

Mana balta māmuliņa
Mani baltu audzināja:
Pienu ēdu, pienu dzēru,
Pienā muti nuomazgāju. 2929.
Es māmiņai viena meita
Es darīju kuo gribēju:
Pienu ēžu, pienu dzēru,
Pienā muti nuomazgāju. 3310.

Tās pašas duomas ir vēl izteiktas sekuošuos variantuos: 5436 v. un 10090. Pirmai dziesmiņai ir pielikts šāds izskaidrojums: „Māte mazam bērnam ieslauc nuo krūts pienu acīs un ar mīkstu baltu lupatiņu nuoslauka. Dažreiz arī bērnu mazgājuot, iepilina drusku piena ūdenī.” Tāds ieradums uzturējies pie latviešiem līdz mūsu dienām, kuo arī pats esmu ievēroojis, tikai nav nekāda iemesla duomāt, ka šajās dziesmās ir runa par zīdāmu bērnu. Pēc divām citām dziesmiņām ir skaidri redzams, ka tur nebūt nav duomāts mātes piens.

Man meitiņas baltas auga,
Kā baltie rāceniši:

Ik rītiņa mazgājās
 Baltas kazas pieniņā. 5444.

Smukas bija mamzelītes,
 Nemācēja guovis slaukt,
 Kā mācēja pienu ēst,
 Pienā muti nuomazgāt. 31441.

Šajos piemēruos jaunavas mazgā muti guovu un kazu pienā. Vēl neilgi atpakaļis, kā man zinams, dažas meitas mazgāja pienā muti, cerēdamas, ka tā paliekuot balts ģimīs. Šī māņticība ir diezgan skaidri izteikta arī tautas dziesmās:

Duo' māmiņa, man mazai
 Pienu ēst, pienu dzert,
 Lai es augu balta meita
 Līdz tuo piena kungulīt's. 2925.

Meitu dēļ māmuliņa
 Kāpuostiņu nevārija,
 Ielej pienu bļuodiņā,
 Lai meitiņas skaistas aug. 2930.

Tu, māmiņ, nezināji,
 Kā meitiņas baltas aug:
 Lej pieniņu bļuodiņā,
 Tad meitiņas baltas aug. 2932.

Mani miļā māmuliņa
 Mazgā piena muldiņā,
 Lai es augu sarkanbalta,
 Kā puķīte dārziņā. 2989.

Jā jau nu ļaudis ticēja, ka nuo piena ēšanas un dzeršanas paliekuot balts ģimīs, tad zinams nav nekāds brīnums, ka tādu pašu nuozīmi piešķīra arī ģimja mazgāšanai ar pienu.

„Mājas Viesa Mēnešraksts”, 1905. g. № 8.

5. Kuo vēsture māca par tautu savstarpīgām cīņām?

Pēdējā laikā nevien krievu, bet arī latviešu prese visu vairāk ir aizņemta ar visādiem politiskiem un ekonomiskiem jautājumiem. Tiek pārspriestas visnevisādas teorijas, kuŗas savukārt tiek pabalstītas nevien ar prātniecību, bet arī ar statistikas liecībām. Bet nu teorijas neretis mēdz būt vienpusīgas un statistikas ziņas pārāk šauras un pie reizes arī nedruošas. Tādā ziņā tad arī ir tāļu juo tāļu izplatījusies un palikusi populāra daža laba mācība, kas nemaz nesaskan ar reālu dzīvi. Ar lielu enerģiju tuop sludināti pavisam nepareizi uzskati, ka visu tautu proletārieši sākuot vienuoties vienā pašā lielā kosmopolītiskā biedrībā un ka nuovecuojūšais un kaitīgais patriotisms pārdzīvuojuot savas pēdējās dienas. Nuo pirmā uzskata šī mācība liekas arī būt ne gluži bez pamata. Tā pie bagātā žīdu kapitālista, kā pie bada cietēja zemnieka, Krievijā mēs sastuopam cik necik līdzīgu nemieru. Dažu labu līdzību mēs atradīsim arī pie puoļiem, leišiem un latviešiem, lai gan agrāk šām tautām nebija gandrīz nekā kuopēja savā starpā. Bet visa šī ārīgā līdzība atkarājas tikai no kuopējas cīņas pēc reformām un nevis nuo kosmopolitisma pieaugšanas un nuo patriotisma mazināšanās. Tiklīdz kā cīņa būtu izkaruota, krievu zemnieks sāktu prasīt daļu nuo žīda mantas, un puoļi vaj arī latvieši gribētu sev pievienuot leišus, tā arī ārīgā draudzība pārvērstuos tūliņ par nīknakuo ienaidu. Vislabāki šī tautu sacīkste atspuoguļuojas pie austrumu tautām. Kamēr Japānā vēl bija daudz krievu gūstekņu un japāņi vēlējās vājināt krievu armiju, lai panāktu izdevīgāku miera līgumu, tikmēr japāņi lielā mērā pabalstīja revolūcināru laikrakstu un proklamāciju iespiešanu krievu valuodā un arī izplātišanu starp krieviem, sevišķi gūstekņiem. Bet līdz kā miers bija nuolīgts un iekšējie nemieri Krievijā nuospiesti, tā arī japāņi pārtrauca katru draudzību ar krievu emigrantiem un skatās tagad uz visiem ar tādu pašu neuzticību un nedraudzību, kā uz krievu ierēdņiem un aģentiem. Nuo tā nu ir skaidri redzams, ka japāņiem daudz labāki patīk krievu nemieri nekā reformas. Vēl vairāk tautiskuo ienaidu

varējām redzēt pa lieldūrnieku dumpja laiku Ķīnā. Gluži ar vienādu mežonību lieldūrnieki spīdzināja visus sagūstītuos eiropiešus, nemaz neinteresējoties par tuo, vai pēdējie turās par patriotiem jeb kosmopolītiem. Nebūt labāki par ķīniešu lieldūrniekiem nebija daudzi nuo turkiem pēdējā krievu turku kara laikā. Visu tuo ievēruojot nav mums nekāda iemesla sapņot par patriotisma beigšanuos un visu tautu draudzēšanuos vienā pašā kosmopolitiskā biedrībā. Patiesībā lieta ir pavisam citāda. Visā Japānā tagad valda visšausirdīgākais patriotisms. Tādi paši tautiski centieni ir izplatījušies pie ķīniešiem, pie kam japāņi ir spēlējuši svarīgākuo pamudinātāju lommu. Visa šī kustība griežas pret eiropiešiem vispārīgi un krieviem sevišķi. Šis ienaidis pret Krieviju ir nācis tikai tādēļ, ka viņa ir Ķīnas un Japānas tuvākā un stiprākā Eiropas lielvalsts. Bet japāņu plāni ir vēl plašāki. Savus aģentus viņi šūta arī pie birmāniešiem, ziamiešiem, anamītiem, malajiem, mongoļiem un citām dzeltēnās rāsas tautām. Tā tad tāļuos austrumuos uz patriotisku cīņu tiek muodinātas tautas, kuŗas var skaitīt līdz 500 miljuonu dvēseļu. Tāļaku jau ir vairāk reizes aizrādīts, ka japāņu aģenti rīkujās arī pie indiešiem un ne gluži bez panākumiem. Indijas iedzīmtuo, kā zināms, ir arī vairāk par 200 miljuoniem. Beidzuot nevaram arī aizmirst pēdējās kustības pie nēģeriem. Līdz šim vienādi duomāja, ka nēģeri jau nuo dabas esout ļuoti apruobežuoti ļaudis un ka Eiropas civilizācijai esout pie viņiem par daudz maz panākumu. Bet pēc jaunākām ziņām izrādās, ka nēģeri var mācīties skuolās ar tādām pašām sekmēm, kā eiropieši. Izglītuotie nēģeri sāk dibināt savas tautiskas biedrības, pēdējās savukārt vienuojās lielākās sabiedrībās, kuŗas uztura saites starp Āfrikas un Amērikas nēģeriem. Tā kā nu Āfrikā nēģerus skaita līdz 100 miljuoniem un Amērikā līdz 20 miljuoniem, tad var iedomāties, kādu lommu savā laikā var spēlēt nēģeru patriotisms. Kā gan mēs varam runāt par patriotisma nīkšanu, ka gandrīz puse nuo visas cilvēces tikai tagad vēl sāk muosties uz jaunu dzīvi ar saviem tautiskiem centieniem? Dažs labs varbūt te gribētu piezīmēt, ka visas tās lietas zīmējās uz Āziju, Āfriku un Amēriku, bet nevis uz Eiropu. Bet te mums nav jāaizmirst, ka visas pasaules politika stāv sakarā. Jā viena puse nuo visas cilvēces taisās uz patriotisku cīņu, tad uotra puse vis nevar turēt ruokas klēpī un priecāties, ka visas tautas sākuot vienuoties vienā lielā kosmopolitiskā sabiedrībā? Tad jau arī latvieši varētu tagad priecāties, ka viņi pēc nemieŗiem ieguvuši lielāku draudzību un uzticību nuo vāciešiem un

krieviem. Fakti runā pavisam citādu valuodu. Tautu brālīgā vienošanās vēl nekur nav nuotikusi.

Tikpat nepareizs man izliekas uotrs ziņojums, ka sociāl-dēmokrātu mācība izplātuoties līdz ar kultūru un juo augstāka esuot tautas kultūra, juo stiprāki iesakņuojuoties šīs mācības. Bet patiesībā izrādās, ka šī partija velk vislielākuo luomu pie tādām tautām, kuņas nav pieradušas ne pie pašvaldības, ne pie biedrību dzīves. Paduotas pilnīgi valdības gādībai, šādas tautas beidzuot iedomājas, ka visi dzīves labumi un ļaunumi nāk tikai nuo valdības. Turpretī angļi, kuņi jau sen ir pieradūši pie pašvaldības un sabiedriskas dzīves, iet druoši un pastāvīgi savu attīstības gaitu un neaizrauļās ne nuo kādām sociālistu teorijām. Francijā, kur zociāldēmokrāti ir nākuši pat pie uzvāras, viņu centieni ir pilnīgi zaudējuši savu pirmuo straujuo nuokrāsu. Arī vecajā Ķīnā, kuņas iedzīvuotāji ir pārdzīvuojūši lielākas sadzīves maiņas nekā Eiropas tautas, šī jaunā politiskā partija neatruod nekādu piekrītēju. 11. gadusimtenī, kā zinams, visa zeme un manta Ķīnā tika līdzīgi izdalīta starp visiem iedzīvuotājiem. Nebija vairs ne nabagu, ne bagātnieku. Tuomēr šāds stāvuoklis izlikās visai tautai par nepanesamu sluogu un jaunā kārtība izbeidzās ar lielisku vispārīgu revolūciju. Daži jaunāku laiku ķīniešu tautas darbinieki un brīvības sludinātāji ir pārliecināti, ka Eiropas zociāldēmokrātu mācība Ķīnā nekad neieviesīšuoies. Arī Japānā zociāldēmokrātu mācība velk ļuoti niecīgu luomu un ir turklāt vēl stipri vājināta nevien nuo patriotisma, bet arī nuo pārliecīgas mantkārības, kas, kā zināms, piemīt visām austrumu tautām. Visu tuo ievēruojuot nav mums nekāda iemesla jau sapņuot par zociāldēmokrātu mācības lielisku izplātīšanuos pa visu pasauli jeb pat par viņas uzvāru.

Viskaitīgākās tuomēr ir tās nepareizās duomas it kā pasaulē viss būtu panākams tikai ar varu, neskatuoties pat uz cīnītāju spēku un daudzumu. Tādēļ arī daži latvieši, tā sauktie jaunstrāvnīeiki, iedomājušies iekarņuot tiesības ar varu, lai gan patiesībā viņu skaits ir ļuoti niecīgs. Bet vēsture turpretī māca, ka arī lielas un stipras tautas nevar nekā izdarīt ar varu vien. Kur gan ir palikušas visas slavēnās pasaules uzvārētājas tautas, kā senie babilonieši, eģiptieši, fenicieši, grieķi, makedoņi, ruomieši, arabieši, mongoļi un d. c.? Daudzas nuo šām tautām ir jau galīgi iznīkušas. Ruomieši ir saskaldījušies vairāk tautās, kuņas atkal savukārt sāk jau zaudēt savu agrākuo nuozīmi.

Grieķi ir paglābušies tikai uz savām salām un pussalām, kas atkal ir sargātas nuo kalniem un jūras. Arābiešus un mongoļus mēs pazīstam gandrīz vairs tikai kā nabaga klejuotājus pa tuksnešu smiltājiem. Šuo tautu krišanu un buojā iešanu mēdz izskaidruot ar dažādiem nedruošiem iemesliem. Viņas esuot tikušas pārspētas nuo citām tautām, kuņas bijušas pārākas kultūrā, turībā vai arī dūšībā? Tautas, kas ir slavēnas ar savām uzvārām, būs bijušas arī dūšīgākas par saviem kaimiņiem un dūšīgiem jau nuo seniem laikiem pieder arī pasaules manta. Turklāt arī gandrīz visas minētās izmirušās tautas bija pazīstamas ar savu diezgan augstu kultūru. Pēc jaunākiem pētījumiem izrādās, ka pat arābieši un mongoļi nemaz nav bijuši tik mežuoniģi kā viņi ir aprakstīti nepareizās kroniku ziņās. Tāda ātra tautas celšanās un krišana ir notikusī arī jaunākuos laikuos. 17. gadusimteņa sākumā parādās uz vēstures skatuves jauna un dūšīga mandžūru tauta. Īsā laikā dažādās, pat naidīgās mandžūru ciltis, savienuojās par vienu tautu (1—2 milijuonu lielumā), pieņem mongoļu alfabētu, rada jaunu literatūru un ar saviem dūšīgiem kaņa spēkiem beidzuot ieņēmu visu Ķīnu. Mandžūru ķeizari Ķīnā, zinādami ķīniešu tautas lieluo assimilācijas spēku, nuodruošina ar stingriem likumiem saviem tautiešiem privileģētu stāvuoķli, pie kam ķīniešiem pie nāves suoda ir aizliegts nuomesties Mandžūrijā uz dzīvi. Apstākļu nepazinēji še varētu spriest, ka mandžūru nākamība bija nuodruošināta uz laiku laikiem. Bet istā vēsture runā pavisam citādu valuođu. Nav pagājuši vēl ne 300 gadu, kad mandžūru tauta ir jau aizmirsusi savu valuođu un assimilējusies ar ķīniešu tautu. Tie nedaudzie tūkstuoši mandžūru, kas vēl tīri uzglabājušies tāļuos valsts nuomales mežuos un tuksnešuos un turās pie savas valuođas, ir tikai tāļāķi mandžūru radnieķi. Mūsu kosmopolīti te nu atkal varētu iebilst, ka par tuo ir tikai jāpriecājas, ka mazākas tautas pāriet lielākās tautās. Šinī gadījumā, zinams var priecāties ķīnieši, bet ne mandžūri. Assimilējušies ar ķīniešiem šie vairs nevar turēties par sevi kā patstāvīga tauta, un nuo pārsvara spiesti sāk jau zaudēt vienu priekšuoķību pēc uotras. Ieradušiem dzīvuot labākuos apstākļuos viņiem ir ķīniešu konkurence tuo tiesu juo grūtāķi panesama. Pa mandžūru virskundzības laiku ķīniešiem ir ieaudzis savs ienaidis pret mandžūriem un nemieriem izceļuoķies var nuotikt, ka visi mandžūru pēcnāķamie tiek iznīcināti nuo zemes virsus. Vispārīgi izmirstuošās tautas liktenis nav nekāds apskaužamais un kosmopolītu teorija par

visu tautu draudzību pieder pie tādiem pašiem Izduomātiem sapņiem, kā vecā Bušas tēva cerība uz tūkstoš gadu miera valsti.

Bet kas nu gan bija visu pārrunāto tautu izmiršanai par imeslu? Vislabāki tuo mēs atkal redzam pie mandžūriem, kuri atkal pēc saviem apstākļiem ļoti līdzinājas citām augšā minētām tautām. Vispirms visas minētās tautas nebija visai lielas, kādēļ pat laimīguo karu upuri viņām bija diezgan sāpīgi sajūtami. Uz uzvārētām zemēm bija jāsūta savi valdnieki un sargu pulki, kas visi bija paduoti svešu tautu iespaidam. Daudz ļaužu dzīvību un arī mantas izmaksāja jauni nemieri uzvārētās zemēs. Tuo ievērojuot visai tautai bija jārūpējas par savu pastāvēšanu un nākamību. Bet nu minētām tautām trūka stipras kuopējas tautiskas apziņas un vairāk vai mazāk nuoteiktu tautisku centienu. Gan daži mandžūru ķeizari un ģerēdņi izduod grāmatas un uzsaukumus par tautiskās apziņas lielo noozīmi, bet nuo tās mēs tikai redzam, ka šās kuopējās saites mandžūriem taisni trūka. Tāpat arī citas izmirušās tautas nuodarbojās vairāk ar iekšējām kārtu ķildām nekā par visas tautas nākamību. Nebija arī daudzām nuo šām tautām nekādas vispārīgas tautiskas reliģijas, kas viņas vienuotu garīguos ideāluos. Grieķu mitoloģija bija ļoti dažāda pie dažādām ļaužu šķirām. Pie vienkāršas tautas viņa bij tikai tumša mānticība, dzejnieki viņu pārvērta par fantastisku teiku kuopojumu, kamēr prātnieki viņu tulkuoja katrs pēc savas teorijas. Jāduomā, ka pie babiloniešiem, eģiptiešiem un feniciešiem šai ziņā būs bijūši līdzīgi apstākļi. Senuo latīņu jeb ruomiešu mitoloģija izvērtās par grieķu mītu kuopiju. Džurdžēni, mongoļi un mandžūri daudz neinteresējās par reliģiju un izturējās pret dažādām ticībām diezgan vienaldzīgi. Kāda noozīme pie tautas ir stiprai ticībai, tuo mēs visgaišāki redzm pie arābiešiem. Visa pēdēja kultūra stāv nešaubīgā sakarā ar islāma celšanuos un izplātīšanuos. Arābieši zaudēja savu varu tikai tādēļ, ka bija izplātījušies par daudz tāļu un sāka šķelties savā starpā. Bet islāms tuomēr izsargāja arābiešus nuo galīgas buojā iešanas un visiem ļauniem apstākļiem par spīti zināmas noozīmes viņi nav zaudējuši vēl līdz mūsu dienām.

Iepazīnušies ar vairāku izmirušu tautu likteni, apskatīsim vēl divu stipru tautu vēsturi, kuņas ir izturējušas cīņu par vairāk gadu tūkstošiem. Pirmā nuo tām ir mūsu pazīstamie žīdi. Pēc druošām vēstures ziņām viņi nevar lepuoties ne ar kādām lieliskām uzvārām, nedz kara gājieniem. Pat pavisam

uotrādi! Viņi ir neskaitāmas reizes uzvārēti, izlaupīti, kalpināti un vajāti, bet tuomēr viņi nav iznīcināti. Izklidināti pār visu pasauli viņi ir zaudējuši pat savu valuodu un laikam gan nekad vairs nevarēs nuodibināt savas valstības, bet pateicoties savai izveicībai viņi vēl tagad velk lielu lomu pasaules vēsturē. Uotra tāda stipra tauta ir ķīnieši, kuŗu vēsture ir ļoti līdzīga ar žīdu vēsturi. Arī viņi ir bijuši slikti kaŗuotāji un pastāvīgi tikuši uzvārēti un kalpināti nuo svešām tautām. Arī tagad, kā jau teikts, valda pārķīnizētā mandžūru dinastija par Ķīnu. Kur tad nu ir meklējams tas spēks, kas visiem bēdīgiem apstākļiem par spīti ir uzturējis šīs tautas nevien pie dzīvības, bet arī pie zināmas labklājības? Vispirms mums krīt še acīs tas sabiedriskais gars, kas piemīt žīdiem un ķīniešiem. Cilvēku vietā mēs še redzam itin kā ratiņus vienā pašā milzīgā mašīnā. Visus šuos ratiņus tura kuopā apbrīnuojama ticība, it kā kāds pārdabīgs spēks. Kā žīdiem viņu vecā testamente un talmuds, tā ķīniešiem viņu vecie raksti ir visas tautas reliģija, svētums un lepnums. Ķīniešiem līdz šim gan vēl trūka vispārīgas kuopējas tautiskas apziņas, bet tās vietā viņiem bija lielā mērā dzimtenes mīlestība un sabiedrīgas sadzīves gars. Savā ticībā ķīnietis ir diezgan vienaldzīgs pret abstraktiem ideāliem, bet gluži neluokāms ir viņš savā pārliecībā par Ķīnas vecuo rakstu augstuo nuozīmi.

Pāriešu tagad atkal uz mūsu Baltijas vecākuo vēsturi, cik tāļu tā saskan ar šuo vispārīguo vēstures gaitu. Vispirms mēs redzam, ka dūšīgie prūši, lībieši un kurši izmirst. Pēc dūšas šiem līdzinājas igauņi, kuŗi arī vairāk reizes tiek sakauti, lielā mērā iznīcināti un izlaupīti. Pie dzīvības viņi ir palikuši pa lielākai daļai tikai ģeografisku apstākļu dēļ. Viņi stāvēja tāļaku nuo vācu centra Rīgā un vācu vara šeit cik necik bija apruo-bežuota nuo krievu iespaيدا. Bet vēl svarīgākas bija igauņu zemes ūdens ruobežas nuo trim pusēm un lielie meži un purvi nuo ceturtās puses dienviduos. Stiprākie latviešu kaimiņi bija leiši, kuŗi ilgi un dūšīgi aizstāvēja savu brīvību. Bet arī viņiem vajadzēja krist un lielā mērā zaudēt savu nuozīmi. Nezin, vai arī leišiem nebūtu pienācis prūšu liktenis, jā pēc viņu pārvaldības nebūtu sacentušās trīs tautas: vācieši, puoļi un krievi, un jā viņiem nebūtu plašas ruobežas ar latviešiem un kuršiem, kas viņiem nebija bīstami. Pavisam citādas ziņas mums pasniedz pirmā Baltijas kronika par latviešiem. Pirms kristīgas ticības pieņemšanas latvieši bijuši zemi un nicināti ļaudis (humiles et despecti), pastāvīgi viņi cietuši nuo

libiešu un igauņu uzbrukumiem, bet arī nereti nuo leišiem un krieviem. Pēdējiem viņi pat maksājuši nuoduokļus. Nuo krieviem daži latvieši bijuši arī jau kristīti. Apzinādamies savu vājumu latvieši padevušies vāciešiem bez kādas cīņas. Un kas nu bij šās padevības rezultāts? Mazā un nicinātā latviešu cilts palika par lielākuo un stiprākuo tautu Baltijā un ieņēma šur tur savu dūšīguo un stipruo kaimiņu ruobežas. Ir jau sen pierādīts fakts, ka tautu dzīvē kultūrai un praktiskai saimniecībai ir lielāka nozīme nekā dūšai un spēkam. Nuo augšā minētiem piemēriem mēs vēl redzējam, ka pārākī par praktiskuo saimniecību stāv tautas vienprātība, kas visvairāk tuop veicināta nuo patriotisma un ticības. Tuomēr daudz nuo mūsu jaunstrāvnīkiem gribēja tautai iestāstīt, ka patriotisms esuoit muļķīgs, ticība vairs neesuoit vajadzīga, padevība esuoit vērdzības zīme, tiesību vajaguot iekaŗuot ar varu un pašu latviešu saimnieki esuoit pat lielāki tautas brīvības pretīmeki nekā vācu muižnieki. Pēc šās nelaimīgās pārsteigšanās latviešiem paliek tikai vairs cerībā uz prātīgāku dzīvi nākamībā. Tautai taču reiz jānāk pie pārliecības, kāds svars ir vienuotiem spēkiem un cik kaitīgas ir savstarpīgas cīņas šīnīs grūtuos laikuos.

„Latvija” 1908. g. № 46.

6. Par senuo latviešu kultūru.

Pēdējā laikā nuo mūsu baltiešiem ir šis un tas rakstīts par senuo latviešu kultūru. Kamēr vācu rakstnieki grib šuo kultūru ar zināmu tendenci nuolikt zemāku, tikmēr atkal latviešu rakstnieki pūlās uzskrūvēt tuo drusku augstāku. Īstie lietas apstākļi tādā ziņā paliek neizskaidruoti.

Gribēdams atturēties nuo polemikas, atstāšu mūsu rakstnieku vārdus neminētus. Jau sen īstie Vācijās mācītie vīri ir aizrādījuši, ka prūšu piekraste nuo Baltijas jūras dziļā senātnē bijūse pazīstama kā zītara zeme. Arī mūsu tautas dziesmu „dzintara zeme” nav nekas cits kā senā prūšu seme un nevis Baltija, vai Kurzeme, kā duomāja senāk. Tiek vēruots, ka šuo zītara zemi būsuot apmeklējuši pat jau senie fenicieši. Ir arī aizrādīts, ka senuo eģiptiešu zītara nuosaukums (pēc Plūnija: sacal) varētu būt cēlies nuo leišu vārda sakai, latviešu — sveki. Nuo leišu vārda gentaras jeb gintaras (dzintars) ir aizņēmušies arī krievi savu „янтарь” un tālāk ungāri savu „gyantár” Zītara dēļ ceļojuši uz senuo Prūsiju arī ruomieši, kuŗi, pēc V. Hēna duomām, atnesuši šeit savu nuosaukumu zeltam: aurum, senāk: ausom (sal. prūšu: ausis, leišu: auksas) zelta vietā, kuŗu pēc Hēna duomām latvieši būsuot aizņēmušies nuo krieviem, šis pats vārds laikam senāk bijis arī latviešiem, kā tuo jau esmu aizrādījis 15. Rakstu krājumā. Leišu un latviešu senči ēstieši, kā zinams, esuot tirguojušies ar zvēru ādām, kādēļ var duomāt, ka arī latīņu vārds viverra (vāvere) varētu būt cēlies nuo baltu vārda (sal. latv. vāvere, leišu vovere un prūšu vevara), juo dienvidus Eiropā vāveres nedzīvo. Visu tuo ievēruojuot latvieši, leiši un prūši jau priekš Kristus dzimšanas nebūs vairs bijuši nekādi mežuoņi, kuŗiem visa tuo laiku kultūra būtu palikusi pilnīgi sveša. Šis duomas apstiprina arī Kopenhāģenas profesors V. Tomsens. Pēdējais aizrāda, ka somu-ugru tautas aizņēmušās savas senākās kultūras lietas, cik tālu sme dzās valuodas liecības, taisni nuo latviešu, leišu un prūšu tautu saimes. Starp citiem aizņemti mūsu vārdi: pirts, tilts, laiva un alus, kas liecina, ka jau tanīs senuos laikuos mūsu senči pratuši būvēt ēkas, taisīt tiltus, braukt ar laivām un brūvēt alu. Tautu ar tādu kultūru vairs nevaram saukt par mežuoņu

tautu. Šīs duomas apstiprina pa daļai arī archeologija, tā kā Prūsijā un Baltijā ir atrastas senuo ruomiešu naudas, glāžu krelles un dažādas bronzas un dzelzs lietas. Atceruos kur lasījis, ka uz Sāmu salas esuot atrasta arī viena feniciešu monēta. Ap Kristus laiku iesākās arī Baltijas dzelzs laikmets. Bet tā kā visas šīs lietas zīmējas drīzāk uz somu tautām, kuŗas tanīs laikuos būs apdzīvuojušas lielākuo daļu nuo Baltijas, kamēr mūsu senču dzimtene būs meklējama tālāku uz dienvidiem, tad nav jāšaubās, ka pie baltu tautu senčiem šī kultūra būs sākusēs vēl agrāki.

Būtu jau arī atmetama tā pasaciņa, ka latvieši tikai vēl nuo 12. gadu simteņa vidus iepazinušies ar vāciešiem un viņu kultūru. Tam runā pretī valuodniecība un kultūras vēsture. Arī kroniku ziņas par šiem laikiem ir uzrakstītas daudz vēlāku, kad jau īstie lietas apstākļi varēja būt aizmirsti. Jau mūsu nuosaukums vācietis, kas saskan ar leišu: vokietis, atgādina ļuoti senus laikus. Pēc kādām vēstures un valuodas liecībām man šķiet, ka šis nuosaukums būtu nācis nuo senās ģermāņu cilts nuosaukuma chauki jeb chaucieši (chauci). Bet tik vecuos laikuos arī vācieši nevarēja būt nekādi kultūras nesēji. Senuo grieķu un ruomiešu kultūra tikai pamazām sāka izplāties uz ziemeļiem. Nuo ruomiešiem viņa pārnāca pie mums caur gotu un vāciešu starpniecību, bet nuo grieķiem arī ar slavu, sevišķi krievu palīdzību. Nav jāšaubās, ka pie latviešiem šis tas nuonāca daudz vēlāku, bet nav mums nekāda iemesla duomāt, ka latvieši būtu bijuši itin kā izslēgti nuo satiksmes ar kaimiņu tautām. Arī ne visas aizņemtās lietas bija latviešiem gluži jaunas. Dažs labs atradums tika pieņemts tikai lielākas ērtības un lepnības dēļ.

Nav jāšaubās, ka „būvēt ērbēģus” ar „glāžu rūtēm”, „mūŗa pundumentēm” un „skursteņiem” latvieši būs mācījušies nuo vāciešiem, bet arī paši viņi ir pratuši „cirst” dažādas ēkas, kā: namus, pirtis, klētis, kūtis u. c. Namus viņi jau taisījuši ar jumtiem, durvīm, krāsnīm un luogiem. Turpretīm nav mums nekāda iemesla turēt latviešus par skursteņa atradējiem, nuo priekš 14. gadu simteņa pat visā Eiropā bija skursteņi liels retums. Vēl neilgi atpakaļ bija Vidzemē sastuopamas vecu laiku nabadzīgas istabas pat bes kuoka skursteņa. Arī pagrabs nav latviešu atradums, bet līdz ar nuosaukumu aizņemts nuo krieviem, kā jau ir pierādījuši Kruodzenieks un Endzelins, pirmais nuo vēsturiska un uotrais nuo valuodnieciska stāvuokļa skatuoties.

Pavisam nepareizas ir tās duomas, ka arī savu pilskalnu un piļu ierīkurošanu latvieši esot aizņēmušies nuo vāciešiem. Tādas pašas pilis senātnē mēs sastuopam nevien pie vāciešiem un latviešiem, bet arī pie slaviem, grieķiem, indiešiem un daudz citām tautām. Arī latviešu nuosaukums „pils” stāv ļoti tuvu līdzīgiem vārdiem leišu, grieķu un sanskrita valuodā. Nav nekādu šaubu, ka piļu celšana ir attiecināma jau uz priekšvēsturiskiem laikiem.

Atsaucoeties uz tādiem vācu vārdiem, kā: „smēde”, „ēze”, „ambulta”, „āmurs”, „stangas”, „vīlis” — varētu arī spriest, ka latvieši senāk pirkuši tikai apstrādātu dzelzi un ka kalšanas māksla viņiem bijusi sveša. Bet ko tad gan būs darijuši latviešu kalēji ar plēšām, laktu un veseri? Tāpat arī vērpsana latviešiem bijusi agrāk pazīstama nekā vācu „ratiņš”, — aušana agrāk nekā vācu „stelles”, — šūšana agrāk nekā šujamā adata, juo ar pirmajām adatām būs tikai adījuši. Vecie latvieši ir jau sen pratuši darīt saldu alu un medu, bet „miestiņa (vācu Met) brūvēšanu” būs varbūt mācījušies nuo vāciešiem. Vairāk sarežģīts izliekas jautājums par senajiem kuoka traukiem un istabas lietām pie senajiem latviešiem. Visi svārigākie galdnieka ieruoču nuosaukumi latviešu valuodā ir nākuši nuo vācu valuodas, kā: „zāģis”, „slīmeste” (sal. igauņu lūmeīster — Schneidemesser, laikam nuo platvācu slihpenschleifen un Messer), „ēvele”, „dreijas”, „skrūbenķis” (uz tādu pašu celšanuos aizrāda mūsu svārigākie kuoka trauku un mājas lietu nuosaukumi: „balla”, „kublis”, „spainis”, „ķipis”, „ķērne”, „vanna”, „kanna”, „skapis”, kaste, lāde. Visu šādu lietu trūkums noozīmētu lielu ruobu senuo latviešu saimniecībā. Vispirms visas šās lietas nebūt nav pilnīgi jauni vāciešu atradumi un, uotrkārt, viņu vietā senāk bijušas arī daudz un dažādas citas lietas. „Zāģu dēļu” vietā mūsu vecās tautas dziesmas min nereti arī plēstus un šķeltus galdus. Skapju, lāžu un šķirstu vietā dziesmas daudzina nuo krijiem šūtus pūrus, kuji taisīti diezgan ievērojama lieluma. Visādu spaiņšu vietā seniem latviešiem bijušas kuoka un tāss cibas. Pēdējās ir pazīstamas par visu Ziemeļa Krieviju un Sibiriju līdz Altaja un Baikala apkārtnēi. Sibīrijā ir šīs cibas tik mākslīgi aiztaisāmas, ka pat uz muti apgāžuot nelīst nuo viņām ūdens laukā. Ķīnieši vēl līdz šim nelietuo kuoka trauku ar stīpām. Šuo vietā viņiem ir visādi mālu puodi un pīti trauki. Pēdējie nereti ir uoderēti jeb pārvilkti ar savādu papīri, vai ādu. Aku spaiņu vietā viņiem ir nuo rikstītēm pītas vāceles. Arī latvieši ir pratuši pīt vis-

nevisādus gruosus nuo saknēm, rikstītēm, luoksnēm, skaliem, niedrām un ķelpjiem. Uotrkārt, augšā minētuo vārdu trūkums vēl nebūt neliecina, ka latvieši nav pazinuši arī šiem līdzīgus priekšmetus. Muca liekas būt vecāks vārds un būs jau sen pārnācis pie latviešiem varbūt nuo krieviem (sal. бочка, buca, muca). Latviešu saimniecībā ir arī labi pazīstama pustumca. Mucenieki ir turklāt vecu vecie amatnieki. Tāpat vārds stīpa būs cēlies nuo darbības vārda „stiept” un būs turāms par istu latviešu vārdu. Jā tad nu senie latvieši pratuši taisīt mucas ar stīpām, kādēļ tad viņi nebūtu taisījuši arī citus vienkāršākus traukus ar stīpām? Vācu paraugi būs tikai bijuši glītaki un praktiskāki un tādēļ izspieduši vecuos latviešu traukus. Īstu latviešu ieruoču arī nav bijis mazums, kā: cirvis, dūcis, tutens, nazis, gēlzis, kalts, greblis, svārpsts, urbis, ilens, un nebūtu nekāds brīnums, ka viņiem arī zāģa, ēveles un viļa vietā būtu bijuši savi rīki. Treškārt nav mums vēl pietiekuoša iemesla duomāt, ka visas minētās lietas būtu pārnākušas pie latviešiem tikai ap 13. gadu simteni. Ar dažu labu lietu latvieši varēja iepazīties arī agrāki. Ceturtkārt nav arī jāaizmirst, ka vācieši nav nebūt šuo lietu atradēji. Arī viņi aizņēmās kuītūru nuo saviem kaimiņiem, sevišķi ruomiešiem un turklāt par vairāk gadu simteņiem. Nav šaubu, ka ap 13. gadu simteni, vācieši stāvēja augstāki par krieviem un latviešiem piļu būvēs, kaŗa mākslā un rakstu prašanā, bet saimniecībā un mājas dzīvē tanī laikā nevarēja būt lielas starpības starp šām trim tautām. Ceļuoatājs Rubriukvis nuo 13. gadu simtena raksta, ka krievu apģērbs maz izšķiruoties nuo vācu apģērba. Visa latviešu dzīve atkal ļuoti līdzinās krievu dzīvei. Visai kaŗa mākslai un kultūrai par spīti Baltijā pārnākušie vācieši tanīs laikuos tuomēr tuop sakauti neviņ nuo leišiem, bet arī nuo kuršiem un pat zemgaļiem. Ši līdzība vācu, krievu un latviešu dzīvē, pastāv arī vēl vēlākuos laikuos. Krievu lepnums ir bijis kaŗuoks un cepure nuo lapsu un caunu ādām. Arī mūsu tautas dziesmās bagātie latvieši lepuoja ar „caunu cepurītēm” un „lūšu kaŗuociņiem”. Tāpat pie vācu lielkungiem Baltijā, pēc Rusova vārdiem, lūšu kaŗuoki („mit Lossen gefodert”) bijuši visvairāk cienītie. Bagātas latvietes, pēc mūsu tautas dziesmām, nesa „baltu pērļu vaiņadziņus”, kuŗi, pēc visiem apstākļiem spriežuot, nebūs šķiŗami nuo кички jeb кики pie krievietēm (sal. vēl leišu kykas un latviešu ķikis) un „Perlen Benken” pie vācietēm vecuos laikuos. Tas pats Rusovs liecina, ka vēl ap 15. gadu simteni Baltijas vācu lielkungi un priesteri

gājuši uz dzīrēm pie saviem zemniekiem. Nuo visa tā mēs redsam, pa pēc savas kultūras tuoreiz vācieši vēl tik visai neatšķirās nuo latviešiem. Ap 13. gadu simteni šī starpība starp abām tautām nebūs bijusi lielāka. Jā tad nu mūsu tautas dziesmās ir sastuopamas ziņas par šķeltiem galdiem, šūtiem pūriem, zaļiem (vara) zuobeniem un citām vecām lietām, tad tās ir tikai liecības par mūsu tautas dziesmu sirmuo vecumu un nevis aizrādījumi uz kulturas neilguo mūžu pie latviešiem.

„Latvija”, 1908. № 63.

7. Par austruma Sibīrijas tautām.

Kaut gan krievi pazīst austruma Sibīriju jau kādi trīs simti gadu atpakaļ, tuomēr milzīgi apgabali nuo šās semes ir mums vēl gauži maz pazīstami. Par šās zemes iedzīvotājiem mēs nezinām vairāk kā par nēģeru ciltim Afrikas vidienā un par dažādām indo-ķīniešu tautām Tibētas nuomalēs. Tā kā nu arī Eiropas vēsturei ir zināms sakars ar Āzijas vēsturi, tad sapruotams arī Sibīrijas tautas stāv mūsu interesēm tuvāku nekā Afrikas nēģeri, Amerikas indijānieši jeb Austrālijas iedzīmtie. Pēc rakstiem jau sen biju iepazinies ar Sibīrijas tautu vēsturi un valuodām, kādēļ arī jau agrāki duomāju uzņemt kādu garāku ceļojumu pa Amūru un Ochotskas jūras piekrasti. Šuoreiz uz šādu ceļojumu tiku pamudināts nuo diviem apstākļiem. Uz šejieni bija komandēts Budapeštas profesors barons Barātoži-Balogs, ungārs pēc tautības, kuŗš vēlējās mani par ceļa un darba biedru. Uotrkārt, man tika piedāvāts arī pabalsts nuo šejienes ģeografiskās biedrības. Tāduos apstākļuos arī labprāt uzņēmuos šuo sen cerēto ceļojumu. Ar panākumiem esmu ļuoti mierā, tā kā man izdevās izskaidruot daudz tumšus jautājumus. Šeit zināms tikai īsumā pieminēšu kādas lietas, kuŗām ir sava vispārīga interese.

Vispirms jau par pašām šām tautām un viņu nuosaukumiem rakstuos bija liela neskaidrība. Pirmie krievu kazaki piemin šajuos apgabaluos kilorus, džučerus, natkus un ačanus. Tagadējie krievi še daudzina tungusus, goldus, giljakus un oročonus. Ķīniešu un mandžūru kronikas viņu vietā pazīst tikai kilō, mandžūrus, hodžo, ijakus, ķjakerus un udiho. Kas tās par tautām, kuo nuozīmē šie nosaukumi un kādēļ tāda nesaskaņa? Jukas ir izcēlušās tikai nuo paviršām ziņām. Pavirši ņemuot mēs netiksim pie skaidrības arī par mūsu pašu Latviju. Vecā vēsture nemin ne vispārīgas latviešu zemes, ne kuopīgas latviešu tautas. Vecā Livonijas kronika daudzina gandrīz tikai latgaļus, zemgaļus, seluoņus un kuršus, it kā latvieši (letti) būtu tikai latgaļu palama (kādēļ arī kronikas autors nevar būt ne Indriķis, ne cits kāds latvietis, kā agrāki tika prātuots). Krievu Ņestora kronika viņu vietā runā par zīmegoliem un letjgoliem. Pēc dažiem krievu ceļotājiem Baltijā dzīvuo

igauņi (чухонцы) un tikai Vitebskas gubernā nedaudz latvieši, kurus atkal Baltijas latvieši sauc parasti par poļiem. Prūsijas vācieši atkal sauc latviešus gan par kūriem, gan par leišiem. Tādas pašas un pie reizes vēl neskaidrākas ziņas ir rakstuos ieviesušās par austruma Sibīrijas tautām.

Dažādus avotus kuopā salīdzinot izrādās, ka tungusi, kilō un kilori ir viena pati tauta, kas stāv tālākā radniecībā ar mandžūriem. Pie tās pašas tungusu cilts vēl pieder lamuti gar Ochotskas jūru un aročoni ar manegriem ap Blagoveščensku. Jau trīs gadu simteņus vēsture viņus piemin milzīgajā taigā nuo Jenisejas upes līdz Ochotskas jūrai un nuo Amūras kra-stiem līdz ziemeļu ledus jūrai. Viņi ir vislabākie taigas pazinēji un apbrīnuojami ceļotāji pa mežiem. Nuo tā nu var vēruot, ka varbūt ne mazāk kā veselu gadu tūkstuoti viņi jau būs dzīvu-juši un klejuojuši pa šejienes milzu mežiem.

Pēc dzīves tungusiem cik necik līdzinās Primorskajas apgabala oroči (nepareizi oročani), kas pēc valuodas stāv tuvu mandžūriem. Arī viņi pārtiek visvairāk nuo medības līdzīgi tungusiem, bet netura nekādu ziemēla briežu. Arī viņi mīl klejuot, bet ne tik tālu kā tungusi. Tāpat arī meža pazi-šanā viņi nav tādi meistari kā pēdējie. Nuo tā var redzēt, ka oroči nav tik ilgi dzīvuojuši mežuos kā tungusi, kaut arī par pēdējiem trīs simti gadiem vēsture jau viņus še pazīst. Šiem pašiem oročiem ir vēl jāpieskaita viņu kaimiņu udihō un kja-karu ciltis. Pa Amūras upi, nuo Sungari grīvas sākuot gan-drīz līdz jūrai, kā arī gar dažām Amūras pietekām (kā: Sun-gari, Usuri, Tungusku un Gorinu), dzīvuo tā sauktie goldi, kuŗi stāv mandžūriem vēl tuvāku nekā oroči. Viņi ir tie paši vē-sturiskuo ziņu hōdzō, ačani un natki. Tuo pašu goldu ciltis, ne patstāvīgas tautas, ir arī kile, samāri (= samagiri) un olči jeb manguni, kuŗi nuo vietējiem krieviem tiek nepareizi pie-skaitīti giljakiem. Nuosaukumi „olči” un „manguni” ir ievie-sušies rakstuos tikai nuo pētnieku un ceļotāju pārprašanas. Tā tad goldi šķir ģeografiski oročus un pa daļai arī tungusu ciltis nuo mandžūriem un par viņu starpnieku stāvuokli liecina arī pašas viņu valuodas. Jau dažus gadu simteņus goldi dzi-vuo savā tagadējā zemē un ir palikuši par teicamiem laivenie-kiem, ūdeņu pazinējiem un zvejniekiem. Ar savām nelielām laivām goldi braukā nevien pa Amūru, bet arī pār jūru uz Sachaļinu. Šejienes krievi stāsta, ka neviens golds neesuo dzirdēts nuoslikstam nuo neuzmanības, kamēr nuo krieviem Amūra prasuot daudz upurus. Un tuomēr goldi nav pieskai-

tami iedzimtiem upes apdzīvuotājiem un zvejniekiem, kaut arī tagad svarīgākā barība ir viņiem zivis. Mīļākais darbs viņiem ir medība un naudu viņi pelna visvairāk tikai ar zvēru ādām. Visus tuvākuos mežus viņi ir savā starpā izdalījuši medībai. Visu tuo ievēruojot un salīdzinot goldus ar radniecīgiem mandžūriem, oročiem un tungusiem var vēruot, ka goldi tikai vēlāku būs palikuši par zvejniekiem un šuo tuo aizņēmušies nuo īstiem Amūras apdzīvuotājiem un zvejniekiem giljakiem. Kā jau vēlāku laiku izceļotāji nuo Mandžūrijas un bijuši tuvākie mandžūru un ķīniešu kaimiņi, goldi būs stāvējuši pēc kultūras pārkāki par citām Amūras un taigas tautiņām un ciltim. Tā, p. p., kile, samāri, oninka un gilōmsōli ir tagad tikai goldu ciltis, kas senāk būs cēlušās nuo tungusiem (kile un samāri) oročiem (oninka) un giljakiem (gilōmsōli). Vēl tagad goldu valuoda ir savstarpīgā satiksmes valuoda pie visām vietējām tautiņām.

Giljaki, pēc vecākiem rakstiem fjaki, jau pilnīgi atšķiras nuo visiem saviem tagadējiem kaimiņiem nevien pēc valuodas, bet arī pēc visas dzīves un ierašām. Zvejas vietas viņiem ir daudz labākas nekā goldiem, bet paši viņi ir daudz slinkāki un netīrīgāki par pēdējiem. Viņi ir īsti zvejnieki un maz interesejas par medību. Kā laivinieki viņi ir tikpat slavēni, jā ne slavēnāki kā goldi. Taiga ar saviem zvēriem stāv gandrīz ārpus viņu interesēm un viņu ruobežas beidzas ar Amūras lejas galu, tuvākuo jūras piekrasti un daļu nuo Sachaļinas.

Kādu bildi tad nu mēs dabūjam par šuo tautu senākām ruobežām, ja salīdzinām visas nedaudzās valuodniecības, vēstures, etnogrāfijas un archeoloģijas ziņas? Vispirms jāduomā, ka tāļā senātnē minētās tautas, izņemot giljakus, runājušas ar mandžūriem vienu valuodu un dzīvojušas kuopā nelielā apgabalā. Vēl senākuos laikuos šis tautas nebūs bijušas šķirtas nuo mongoļu un turku-tatāru ciltim. Tā tad visām minētām tautām ir meklējama viena dzimtene, kā duomājams, ap Altaju kalniem, pie kam mandžūri būs beidzuot nuometušies ap Aizbaikaliju, kur tagad dzīvo mongoļu cilts burjati. Pēdējie nav bijuši zemkopji, kādēļ arī turienes vecie apūdeņojamie kanāļi nebūs rakti nuo viņiem. Turpretī mandžūri, vismaz dažas ciltis nuo viņiem, jau nuo senim laikiem ir pratuši art zemi. Aizbaikalijā ir uzglabājušies arī daži vietu nuosaukumi nuo mandžūriem. Stiprākas un vairāk attīstītas bijušas turku-tatāru ciltis, kas pamazām ieņēmušas visu Gobi un padzinušas mongoļus uz ziemeļiem mandžūru ruobežās. Nuo

turienes mandžūri gājuši pa daļai uz Amūras baseinu, nuo kuŗiem cēlušies istie mandžūri, — pa daļai klejuojuši uz ziemeļiem taigā, nuo kuŗiem cēlušies tungusi. Nuo pēdējiem vēlāku atdalījušies oročoni, manegri, lamuti un negdaļi (pie Amūras pietekas Amguņas), nuo mandžūriem vispirms šķīrušies oroči un vēlāku goldi.

Te nu ceļas jautājums vai milzīgais Amūras baseins un visa austrumu Sibīrija tuoreiz bijusi bez ļaudīm? Nebūt ne! Archeologi apgalvuo, ka visus šuos apgabalus apdzīvuojušas kādas paleaziātu tautas, nuo kuŗām atlikušās vēl šādas: giljaki, korjaki, itelmeni jeb kamčadāļi, jukagīri, čukči un aleuti. Tiek arī spriests par šuo valuodu savstarpīguo radniecību. Amūru, kā liekas, būs apdzīvuojušas giljaku ciltis. Nuo Šilkas līdz Amūras grīvai vēl tagad ir sastuopami ciemu nuosaukumi „Kujenga”, kas cēlušies nuo giljaku vārda „kuengi” — Amūras vītuols (талынигъ). Veci korjaki atmin, ka viņu senči dzīvuojuši kaimiņuos ar giljakiem un ka tungusi viņus izspieduši nuo Ochotskas piekrastes. Korjaki atkal pēc valuodas neesuo šķīřami nuo čukčiem un laikam arī jukagīriem. Arī tungusi nebūs bez iemesla ielauzušies korjaku ruobežās. Nuo rietuma viņus spieduši tatāru radnieki jakuti, kuŗu dzimtene bijusi ziemeļuos nuo Altaju kalniem. Jakutiem atkal mākušies virsū nuo austrumiem burjāti un nuo rietumiem tatāri un vēlāku krievi. Nuo tā visa mēs redzam, ka arī šeit tautu kustības nenotiek vis tikai nuo kāres pēc ļaupījumiem un kariem, bet nuo tautusavstarpīgas cīņas pēc dzīvesuzturas. Piepēžastautu ceļuošanas nuotiek reti, bet pa daudziem gadu simteņiem tautu ruobežas arī pie lēnākas kustības var mainīties simtiem, pat tūkstošiem verstu. Gluži tāda pati ceļuošana ir nuotikusī arī pie indo-eiropiešu un suomu-ūgru tautām, kuŗām jau gadu tūkstošiem bijusi satiksme vismaz ar dažām Altaja tautām. Var arī būt, ka starp visām šām tautu saimēm ir zināma tāļa radniecība, kuŗu pieņemuot būtu atkal jāmeklē kāda šaurāka kuopēja dzimtene. Tā tad nevaram vis sacīt, ka šuo tāļo tautu vēsture stāv tik visaī tāļu nuo mūsu interesēm, kā daudzi duomā. Sevišķi interesanta ir mums šuo tāļuo tautu savādā dzīve, kas atgādina mūsu eiropiešus priekš tūkstoš, div tūkstošiem un pat trim tūkstošiem gadiem. Šejienes dzīvi pazīstuoat mēs arī sapruotam daudz lietas vecas ļaužu tradīcijās. Kā senuos laikuos Baltijā, tā arī vēl tagad pie Amūras gandrīz vienīgie ceļi ir upes un dzīves vietas — upmāļi. Giljaki un goldi brauc pa vasaru tikai ar laivām un ziemu ar suņu ragavām pa ledu

un rati viņiem vēl tagad ir sveši. Tā arī senu latviešu tautiete dzied, ka viņa uzaugusi „aiz upītes” un aizvesta „pār upīti”. Dzērāja tautietis žēluojas, ka viņam nav „ne laivas”, „ne kumelļa”. Kumeljš tautiešam nuoder par vasaru gandrīz tikai jāšanai un ziemu braukšanai ar kamanām, kā m^ā ar ratiem viņš mēdz vest tik vezumus. Bagātais golds vēl tagad lepuojas ar lūšu jeb cobelū cepuri, kā senais latvietis ar savu „caunas cepurīti”. Mūsu vecajās dziesmās tautietis sievas meklēdams izjāj leišu un prūšu zemi. Arī goldi un oroči brauc pēc sievas pie gadījuma simtiem verstes, juo precēšanās vienas cilts starpā nav pielaista. Tāpat sievu pirkšana un pat laupīšana nav še vēl izgājusi nuo muodes, kā mūsu vecajās tautas dziesmās.

Kā latvieši, krievu istabu aizņemuot, nav aizmirsuši savu vecuo namu ar pirti, tāpat arī pie goldiem ķīniešu māja nav vēl izspiedusi tāss jeb egļu kamiena vasaras teltis un klētis jeb vasaras mājas, būvētas uz stabiem. Pēdējās, kā zināms, ir skaitāmas pie vecākām būvēm pasaulē. Tās ir tās pašas putniem pielīdzinātās ēkas kādās pāra latviešu mīklās un mājiņas uz vistas kājām krievu pasakās.

Zāģiem un sevišķi ēvelēm ir še vēl mazs darba lauks un viņu vietu apbrīnuojamā kārtā izpilda visādi cirvji un naži. Tādu pašu kultūras stāvuokli apdzied vecākās nuo mūsu tautas dziesmām. Ūdens spaiņus, kastītes un dažādus traukus Amūras tautas taisa nuo tāss, tāpat kā senie latvieši nuo tāss un krija taisījuši visādas mājas lietas. Lūku valgi ir še vēl pilnuos zieduos, tā tad arī mūsu vecuo dziesmu „lūku pavadiņa” nebūs nekāds izduomāts juoku vārds. Sevišķie kuoka mizu nuosaukumi latviešu valuodā, kā: tāss, lūks, krijs un kamiens, skaidri liecina, ka arī vecuo latviešu saimniecībā senāk šīm mizām bijusi liela nozīme. Nuo liektiem mizu traukiem ir viegla pāreja uz liektiem kuoka traukiem, kādēļ arī Amūras tautu, kā arī latviešu, kuoku cibas cik necik līdzinās vecākām tāss cibām. Tuo ievēruojot mūsu liektās kuoka cibas būs turāmas par vecu-vecuo latviešu trauku, kuŗu viņi taisījuši jau sen priekš vācu kultūras pieņemšanas. Mūsu nezāle lielā nātre ir goldu saimniecībā svarīgs augs. Jaunus nātres asnus viņi vāra ēdienā un nuo veciem stiebriem taisa šķiedru visādiem valdziņiem un virvēm. Vecākus stiebrīņus sautējuot viņi vārēja iepazīties ar nātres stipruo šķiedru un arī tagad vēl nātres šķiedra tiek apstrādāta ar sautēšanu. Tāpat arī pie latviešiem nātru „sauts” liekas būt ļuoti vecs ēdiens, kas cēlies varbūt jau

tanīs laikuos, kad ļaudis pazina tikai cepšanu un sautēšanu, kamēr vārīšana vēl bija sveš. Tālāku „nātre” (kā arī vācu vārds „Nessel”) ir rada ar vārdu „nātns” un abi šie stāv sakarā ar kādu senu verbu, kas nozīmē „aust”. Nātru audumus pazīst arī mūsu pasakas. Žēlīgā māsa taisa nātru krekļus saviem septiņiem brāļiem, kas apburti par gulbjiem jeb kraukļiem. Nātru šķiedra, kā duomājams, būs atmesta no Eiropas tautām jau ļoti sen, juo vispirms lini un vēlāku, varbūt ap Kristus laikiem, pie mums ienestās kaņepes būs drīz vien izspieduši nātru diegus un valgus. Turpretī pati nātre nuo gadu tūkstošiem ilgas lietošanas ir pie mums jau palikusi par mājas stādu, kas mežuos vairs gandrīz nav sastuopama.

Arī kaņepes aug ap Amūru bez kādas kuopšanas un ir jau sen tikušas izmantuotas nuo turienes iedzīvotājiem. Ķīnas tuvumā nav par tuo arī nekāds brīnums, juo Ķīna, kā jau agrāki esmu aizrādījis, ir kaņepāju un viņu kultūras dzimtene. Vispārīgi tādu lietu še nav mazums, kas līdzinās senākai rietumu kultūrai. Suni zinātnieki tura par vecākuo mājas luopu un pie Amūras tautām suns vēl tagad ir vienīgais īstais mājas luops. Bez tam šejienesī mēdz ķert un mājā audzināt mazus lācēnus, lapsēnus, meža cūku sivēnus, meža zosulēnus, pilēnus, ērgļēnus un citus zvērus un putnus. Nuo tā mēs varam redzet, kā cilvėki senātnē sākuši meža kustuopus pieradināt par mājas kustuojiem. Tāpat še var nuovėruot sākumus nuo zemkuopības. Dažs golds jau mēģina audzēt sīpuolus un kartupeļus. Nuo veciem laikiem daži vēl audzē kādu indio stādu zilai krāsai un māju tuvumā senāk kaisījuši arī kaņepju sėklas. Augu valsts barību šejienesī lietu vairāk nekā līdz šim ir ievėruots. Pa taigu un krastmalām viņi lasa nevien sėnes un uogas, bet arī diezgan lielā mērā meža sīpuolus, ķipluokus, jau minėtās nātres, kādu vībuotnes sugu, kādu stuobru sugu un citus augus. Daudzi nuo šiem augiem tiek kaltēti un lielās tāsšcibās uzglabāti ziemai. Dažus traukus pirmātnes cilvėki ir dabujuši arī nuo luopu valsts. Ka semīti glabājuši vīnu ādas traukuos un mongoļi vēl tagad tura sviestu luopu kuņģuos, tā arī Amūras tautas uzglabā taukus kalugas zivs pūšļuos. Kaluga ir kāda vietēja stuores suga n sasniedz nereti 20—30 pudu, senāk pat līdz 100 pudu smagumā.

Beidzuot pieminėšu vēl kādus sīkumus, kas atgādina senuo latviešu dzīvi. Kā latvieši, tā arī goldi, tīra traukus un citas lietas ar asiem ašķiem (meža skuostēm). Tāpat arī smirduošais purva augs vāvurājs jeb vaivariņš (Ledum palustre) nuo-

der pie daudz tautām, tuo starpā arī pie latviešiem un goldiem, gan māņiem, gan zālēm. Vecas muodes mājas sienas goldi taisa līdzīgi mūsu nišu (riķu, zediņu) un kāršu sētām. Kārtis un nītis tiek vēlāku pārklātas ar māliem, lai vējš nepūš cauri. Tādas būs bijušas arī senākās krievu un latviešu ēkas, juo „cirstās” ēkas, kā vairāk reiz esmu minējis, ceļas vēlāku. Zāļu jumi goldu mājās ļoti atgādina mūsu salmu juntus. Diegus un valdziņus goldi vēl vērpi ar vārpstēm, kā mūsu vecākajās tautas dziesmās senie latvieši. Bez tam viņi vēl taisa diegus nuo zī vju ādām un dažu zvēru dzislām. Dzislū un zarnu dzijas, kā zināms, pieder pie vecākiem diegiem mūsu kultūras vēsturē. Arī latviešu vārds „dzija”, kā esmu aizrādijis, būs rada ar dzīslu. Ievēruojuot tādu lielu līdzību starp rietuma un tajā austruma tautu kultūru, ceļas jautājums, vai pie vairāk tautām var pastāvīgi attīstīties līdzīga kultūra, jeb līdzīgām parādībām ir jāmeklē viens pirmavots. Nav, zināms, jāšaubās, ka vienkāršas lietas var ļaudis patstāvīgi atrast un izdomāt, bet augstākā kultūra gan būs visas cilvēces kuopīpašums. Jaunākās un labākās lietas arvien būs aizņemtas nuo kaimiņiem un vecākās, mazāk derīgās, pamazām atmestas. Vispārīgi pirmātnes cilvēki bijuši klejuotāji un tā tad stāvējuši tiešā satiksmē ar tālu apkārtni. Netieša satiksme tā tad varēja sniegties uz tūkstuošām verstēm. Pie aizņemtām lietām netiek parasti nekas guozīts, visi sīkumi tiek pakal taisīti. Izgreznuojumiem ir pa daļai mītiska nozīme, kādēļ viņi var uzturēties simtiem, pat tūkstuošiem gadiem. Lietu veids un izgreznuojumi duod mums ļoti interesantus materiālus dažādu tautu savstarpīgās satiksmes izpētīšanai. Nav jāšaubās, ka nākamības mācīti vīri piegriezīs daudz lielāku vērību austruma tautām, juo ar katru gadu sāk vairāk šķuobīties nuovecuojšie uzskati, it kā visa Eiropas kultūra būtu cēlusies tikai nuo grieķiem un romiešiem. Par daudz vienpusīgi ir arī tuo filologu uzskati, kuņi duomā, it kā visas valuodniecības parādības būtu izskaidruojamas uz indo-eiropiešu valuodu pamata. Priekš zinātnes ir svarīgas visas valuodas un kultūra pieder visai cilvēcei.

„Latvija” 1908. g. № 189.

8. Kāda nozīme ir mūsu tautas dziesmām?

Kas var dziesmas izdziedāt,
Kas valuodas izrunāt?
Kas var zvaigznes izskaitīt,
Jūras zvīrgzdzus izlasīt?

T. dz.

Pēdējos gaduos ir laists tautās ne mazums grāmatu par latviešu literatūras vēsturi, bet maz tur kuo dzirdam par mūsu tautas dziesmām. Negribu teikt, ka šuo grāmatu sacerētāji necildina tautas dziesmu daiļumu un Baruona tēva lieluos nuopelnus viņu krāšanā un kārtuošanā, bet nuo šādiem slavas vārdiem arī pastāv gandrīz visas ziņas par dziesmām. Pašu dziesmu izmantuošana mūsu jaunākiem rakstniekiem liekas būt nevajadzīga un lieka. Varbūt, ka šāda rakstnieku izturēšanās ir izskaidrojama kā reakcija pret agrākuo pārmērību dziesmu daudzinašanā. Nevar liegt, ka agrāk šai ziņā daudz tika grēkuots. Nuo jaustrām dziesmiņām sastādīja sēru aprakstus par mirušiem tautas darbiniekiem, ar glītiem tautas dziesmu vārdiem iesāka neglītas korespondences, augstas patētiskas duomas sabuojāja ar naiviem dziesmiņu izteikumiem. Bet ar visu tuo nekādā ziņā nevaram attaisnuot tagadējās rakstnieku vienaldzības pret šuo mūsu literatūras dārgākuo mantu.

Kadēļ gan tautas dziesmas tiek krātas? Kā viņas ir izmantuojamas? Kāda nozīme viņām ir mūsu laikuos? Šādi jautājumi, kā man liekas, vēl dažam labam nuo mūsu rakstniekiem ir diezgan tumši. Tuo ievēruojuot gribu mūsu dziesmu nozīmi apskatīt drusku tuvāku. Visupirms mums jāuzsver dziesmu lielā nozīme valuodas pētītājiem. Kādas gan būtu mūsu vārdnīcas un gramatikas bez tautas dziesmām? Kā mēs varētu tīrīt un kuplināt mūsu rakstu valuodu bez šā svarīgākā avuota? Liels dziesmu vairums ir cēlies agrāki, nekā Manceļa Spreidīku grāmata un Glūka Bībele. Kā mūsu pašu senču ražuojumi, tautas dziesmas ir sacerētas tīrākā valuodā, nekā mūsu pirmie raksti. Nuo rītuma un meldijas sargātas, dziesmas ir uzglabājušās labāki, nekā mīklas, parunas un sevišķi pasakas.

Tautas dziesmas sniedz mums arī daudz vairāk materiālus par vēsturi, nekā senāk duomāja. Dažas labas vecuo kroniku ziņas mēs varam izskaidruot un paplašināt tikai ar šuo dziesmu palīdzību. Kronikas zina stāstīt par nikniem kaŗiem starp senajiem latvieŗiem un leiŗiem. Œādus kaŗus pazīst arī tautas dziesmas. Tautietis sēruojas dzirduot: „leiti gaviluot savā tēva zemītē,” (Latvju Daiŗas Nr. 128,2) jeb redzuot savu māsu „leiŗu lauku verguojam” (L. D. 13715). Bet arī latvieŗi grib „leiŗu zemi zilu guni dedzināt” (3841) un māsa priecājas, ka bāliņŗ nuo kaŗa pārnesis „leiŗu meitu vaiŗadziņu” (8209). Ir arī draudzīga satiksme ar leiŗiem. Mātes meitai atbrauc tautietis nuo leiŗiem „seŗi bēri kumeliņi” (815,1), kamēr latvieŗu jaunietis sakās iet „pār Daugavu leiŗuos ņemt ligaviņu” (12457). Tautieŗam ir „māsa leiŗu ruobeŗās” (3841) un paŗam „leiŗu meita velētāja (7514). Turpretī ar senajiem prūŗiem nemin kaŗu ne kronikas, ne arī vecās tautas dziesmas. Œuos kaimiņus un draugus dziesmās piemin tikai ar lepnumu, kamēr leiŗus vairāk nicina (sal. 3803, 3810, 4253, 12409,9 un 16314). Prūŗu meitas „zied kā ruozes dārzinā” (11048), viņas ir „daiŗas” (11048, 13292), pie reizes arī „lepnas” (13293) un staigā „zīŗu svārkuos” (13929). Tādēļ arī sapruotam tautas dēla lielŗanus: „Es varēju prūŗu meitas pār Daugavu vizināt” (13188). Tāpat arī tautu meita lepuojas ar „prūŗu preceniekiem” (1413 var.) un izsaucas: „Ticat manis, neticati, prūŗuos manis arājiņŗ” (6408).

Seviŗki bagātus materiālus mēs tur atruodam par paŗu latvieŗu senākuo dzīvi. Visa Baltija ir pārklāta ar meŗiem, kur vēl dzīvuo daŗi tagad izmiruŗi dzīvnieki. Daudz latvieŗi nuodarbuoja tikai ar dravniecību. Viņu dārzuos aug vēl tikai meŗa ābeles un apiņi. Pie mājas audzina kāpuostus, rāceņus rutkus, daudz mazākā mēŗā sīpuolus, burkānus un pētersīlus. Kāŗus, bietes, gurķus, ķirbiŗus (jeb putas ābuoŗus), dziesmas nepazīst tikpat kā nemaz. Nuo ļauŗu kārtām tiek tēluoti bāŗāri, saimnieki, bandenieki un kalpi. Vārdus sakuot tautas dziesmas karakterizē pee latvieŗiem pavisam citādu kultūras dzīvi nekā tagadējuo.

Œādas lietas, kā man Œķiet, būtu pieminamas arī literatūras vēsturēs un lasāmās grāmatās. Bet vai Œim vecajām dziesmām ir mūsu laikuos arī vēl kāda dzejiska vērtība? Vai mēs vēl varam pavisam sajūsmināties par poētiskuo izteiksmi Œajuos vecajuos materiāluos priekŗ valuodniecības un vēstures? Uz Œādiem ļautājumiem nevaram vis gluŗi īsi atbildēt ar jā vai ne.

Visupirms mums ir jāatzīstas, ka lielum-lielā daļa nuo tautas dziesmām pēc mūsu tagadējās garšas nav vairs baudāma. Nav arī jāduomā, ka senātnē visām dziesmām bijusi vienāda vērtība. Uotrkārt, dziesmas mums tēluo vecu laiku dzīvi, kuņas mēs daudzreiz bez paskaidrojumiem nemaz nesapruotam un tā tad nevaram arī par nesapruotamu lietu tēluojumiem sa-
jūsmināties. Treškārt, dziesmas nuo cita laikmeta un citādas kultūras mums gandrīz nekad nepatik uz reizi. Mums ir jāmācās viņas saprast un baudīt. Tagad mums izklausās smieklīgi, ka Zālamāns salīdzina skaistules degunu ar tuorni, kas pret Damasku raugās, ka Homērs varuoni pielīdzina ēzeļam, ka veca ķīniešu himne apdzied līdzību starp karali un pīļu tēviņu. Nuo mūsu tagadējā stāvuokļa skatuoties mēs atruodam tādas pašas ērmuotas lietas arī mūsu dziesmās. Tautietis tur parasti tiek pielīdzināts vanagam, retāki vilkam un pie reizes pat zagļam. Tautu dēlam atnākuot tautu meita bēg nuo kauna mežā, bet vēlāku guļ ar viņu kuopā tīri bērnišķīgā nevainībā. Jauni ļau-
dis satiekuoties lamājas ar visrupjākiem vārdiem, kā vislie-
lākie ienaidnieki, bet patiesībā viss tas nuotiek nuo mīlestības. Tautu meita gandrīz uz katra suoļa kaunās, bīstās un dusmuo-
jas par nebēdīguo tautieti un tuomēr druoši sauc savas krūtīs pie istā vārda un pielīdzina viņas „Vāczemes rācenīšiem”. Visa tā ir citāda kultūra, kuņa mums vēl ir jāmācās pazīt. Tikai iepazinušies ar šiem savādiem dzīves apstākļiem mēs varēsīm arī saprast mūsu tautas dziesmu skaistumu.

Populāruos rakstuos līdz šim diemžēl vēl nekas nav darīts priekš vecuo dziesmu guodā celšanas. Populārie dziesmu krājumi nav sasnieguši sava sprauštā mērķa. Lasāmas grāma-
tas ir pildītas ar dziesmām bez kritikas, bez izvēles, pat gluži bez kādas garšas. Literatūras vēstures un dzejuoļu krājumi uzskaita gan vai visus vecuo garīguo rakstu tulkuotājus un pat visjaunākuos dzejniekus, nuo kuņiem dažs vēl nav sasniedzis ne divdesmitā dzīvības gada, bet tautas dziesmām tur nav tel-
pas. Pat agrākuos tautiskā romantisma laikuos, kad visa tauta bija sa-
jūsmināta par vecām tautas tradīcijām, līriskuo tautas dziesmu tuomēr nemēdza pieskaitīt pie istās daiļliteratūras. Lielāka vēriņa tika piegriesta tikai episkām dziesmām un dažs labs sapņuoja par latviešu Kalevalu. Bet vaj mums „Latvju Dainas” nav svarīgāka grāmata nekā suomiem Kalevala? Pirmkārt, mūsu dziesmu krājums ir nesamēruojami lielāks par suomu Kalevalu un tā tad satura sevī arī daudz vairāk mate-
riālu. Uotrkārt, „Latvju Dainas” sastāv tikai nuo istām tautas

dziesmām, kuŗas nav vis mākslīgi paplašinātas un kuo-
puotas, kā tautas episkās dziesmas Kalevalā. Daŗs te varētu
yarbūt iebilst, ka es pārspilēju ŗuo nuovecuojuŗuo dziesmu nuo-
zīmi, un ka mūsu laiku mācīti vīri piegriez vairāk vēribas jau-
nāku laiku literatūrai. Arī ŗādai aizrunai nav pietiekuoŗa pa-
mata. Lai tik apskatāties citu tautu literatūras vēstures. Te
ceturtā daļa, te treŗā, te puse nuo visas grāmatas ir aizņemta ar
vecuo tautaspoēziju un jaunulaikurakstnieku tur parasti trūkst.
Tie nebūt nav nuovecuojūŗies uzskatī par literatūras vēsturi.
Zinatnieki grib duot tikai objektīvu vispārīgu pārskatu par
rakstniecības attīstību un parasti tiŗā prātā atturās nuo sprie-
duma par jaunākiem rakstniekiem, kuŗu vērtība un nuozīme
vēl nav galīgi nuodibinājusies. Tādu piemēru vēsturē nav
mazums, kur slavēni vīri ilgu laiku netiek atzīti un kur tukŗi
vīri tiek uz īsu laiku teikti un dievināti. Arī pie mums gadi
divdesmit atpakaļ cēla vai debesīs tādu rakstniekus, par ku-
ŗiem tagad visi zuobuojas, kamēr tāds rakstnieks kā Neikens
tuoreiz nemaz netika daudzīnāts. Tāpat par Apsīŗu Jēkābu,
kuŗa dabas aprakstus mēs drooŗi varam pielīdzīnāt vislabākiem
pasaulē literatūrā, sāka pie mums runāt tikai vēl tad, kad vi-
ņam sāka uzbrukt vienpusīgie materiālisti, tādēļ ka viņŗ neder
viņu „virzienam”. Jā tad nu latvieŗu literatūras vēsturē ir
runa visvairāk tikai par visjaunākiem rakstniekiem, kamēr
tautas dziesmas ir tur atstātas pavīsam nuovārtā, tad tāda
kārtība nevar saskanēt ar zinātnes un seviŗķi vēl zemāku
skuolu prasībām. It īpaŗi tādas grāmatas nav sastādītas pēc
latvieŗu tautas vajadzībām, tā kā latvieŗiem mākslīgā litera-
tūra ir vēl par daudz jauna, kamēr tautas dziesmu ir mums
tieŗām aprīnuojams daudzums. Cik man zināms, tad nevienai
tautai pasaulē nav tik liela ģenuīnu tautas dziesmu krājuma,
kā latvieŗiem. ŗuo dziesmu vērtība paceļas vēl tai ziņā, ka
viņas ir arī, kā jau teikts, svarīgākais avuots priekŗ mūsu va-
luodniecības un vēstures. Kā tad nu gan mēs varam mūsu
rakstniecības īstuo pamatu, mūsu tautas lepnumu, atstāt nu-
vārtā un pildīt mūsu literatūras vēstures un skuolas lasāmās
grāmatas visvairāk tikai ar jaunu zēnu rakstiem, kuŗu vērtība
un nuozīme vēl nebūt nav nuodibinājusies?

Jā tad nu mūsu tautas dziesmas ir tieŗām tik svarīgas, kā
gan tad viņas būtu izmantuojamas priekŗ literatūras vēstures
un lasāmām grāmatām? ŗādu grāmatu sastādītājam ir jāķe-
ŗas pie darba pamatīgi un zistemātiski: viņŗ nedrīkst tikai pa-
virŗi pašķirstīt mūsu dziesmu krājumus un izrakstīt tikai tādas

dziesmiņas, kas viņam labāki patīk. Nav jāaizmirst, ka pēc vecā Stendera vārdiem latvieši jau no 18. gadu simtņa pēdējās puses sākūši interesēties par jaunām „ziņģēm” un pamazām aizmirst vecās „blēņu” dziesmas. Tuo ievērojuot nav nekāds brīnums, ka tauta daudzas no vecām dziesmām vairs pilnīgi nesapruot un atruod viņas par nuovecuojušām un garlaicīgām. Tā tad tikai pāra dziesmiņas, piemēram par Pērkuonu, Laimu, vācieti, arāju, zuobenu, pūru, jeb citām lietām, neduos tagadējam lasītājam pietiekuošas etnografiskas jeb vēsturiskas bildes par šiem priekšmetiem dziesmu celšanās laikuos. Tikai salīdzinuoat vairāk charakteristiskas dziesmiņas par vienu priekšmetu, lasītājs varēs iedomāties viņa nozīmi vecuos laikuos un saprast pašu dziesmu īstuo daiļumu. Bet arī šā nereti vēl būs jāmeklē paskaidrojumi kroniku ziņās un pētījumuos par etnografiju un archeoloģiju. Nemsim par piemēru dziesmas par mežu ar kuokiem un dzīvniekiem un viņa nozīmi priekš seniem latviešiem. Izrakstuot pāra simtu dziesmu par šām lietām mēs dabūsim skaistu dzejisku un vēsturisku biidi par senuo laiku milzīgiem mežiem Baltijā, kurus daudzina arī vecās kronikas. Nuo pāra simtu piemēriem varētu pāra desmit glītākas dziesmas ar paskaidrojumiem ievietuoat grāmatā. Cits tam līdzigs apraksts varētu būt par tautas dziesmās daudzinātuo māju ar istabas lietām un traukiem. Te mēs redzētu, kas latviešiem senāk pašiem ir bijis un kuo viņi aizņēmušies nuo vāciešiem un krieviem. Nemsim vēl trešuo jautājumu par dažādām ļaužu šķirām, kā: kungiem jeb vāciešiem, bajāriem, saimniekiem, bandeniekiem un kalpiem. Dziesmas par ļaužu šķirām satura daudz interesantu ziņu, par kuo kronikās ir gluži maz rakstīts.

Te man varēs aizrādīt, ka šādi darbi drīzāk pienākas etnografiem un vēsturniekiem nekā literatūras vēstures un lasāmu grāmatu sastādītājiem. Pa daļai tas ir taisnība, bet tuomēr īsākus aprakstus, pēc manām duomām, varētu sastādīt katrs inteliģents latvietis. Kas nejutās priekš tāda darba diezgan stiprs jeb sagatavuoats, tas var iztikt arī ar Baruona tēva un Bilenšteina rakstu populāriem atstāstījumiem. Dziesmu krājumuos nebūs tik grūti atrast vajadzīguos piemērus.

Diezgan daudz ir rakstīts par tautas dziesmu pantmēru, par kuŗu arī, kā man liekas, nedrīkstētu trūkt ziņu ne literatūras vēsturē, ne lasāmās grāmatās. Līdz ar pantmēru ir atrasti arī daži likumi par tautas dziesmu tehniku, kuŗi palīdz dziesmas labāki saprast. Pēc šādiem aizrādījumiem mēs varam

daudzas nuo sabuojātām dziesmiņām izlabuot. Šāda izlabošana, zināms, nav pielaižama speciālistu pētījumuos par valuodu un vēsturi, bet populāruos rakstuos, kā literatūras vēsturē un lasāmās grāmatās, nuopietnas konjektūras būtu ļoti ieteicamas. Tautas dziesmās ar parastuo pantmēru katra ceturtā zilbe, kā zināms, ir īsa, bet sagruozītās dziesmās mēs še sastuopam arī garas zilbes, kuŗas parasti ir gluži viegli izlabuojamas. Piemēram šāda dziesmiņa:

„Meitas dziedāj' maltuvē,
Bites ruožu dārziņā,”

pēc variantiem gluži vienkārši varam izlabuot pirmuo rindiņu:

„Meitas dzied(a) maltuvē.”

Cita dziesmiņa skan:

„Sēdat, kūmas, kūmu krēsluos,
Kūmu krēsli nuorakstīti,”

bet pēc šāda parauga:

„Sēd Laimiņa divus krēslus,”

varam pirmuo rindiņu pārgruozīt:

„Sēdat, kūmas, kūmu krēslus.”

Nemsim vēl sekuošuo dziesmu:

„Labvakari, Jāņa māte,
Vai tu mūs' es' gaidījusi,”

kuŗa nuo sākuma būs bijusi šāda:

„Labvakaru, Jāņa māte,
Vai tu mūsu gaidījusi?”

Pavisam sabuojāti ir šādi vārdi sekuošā populārā dziesmiņā:

„Tai trešajā upītē
Māsiņ' vaiņag' izmazgāja.”

Šuo vārdu oriģināls varētu būt bijis:

„Tai trešā(je) upītē
Mazgā māsa vaiņadziņu.”

Pārrunājuot dziesmu saturu un tehniku nav jāaizmirst arī viņu ārīgais skaistums. Daudz dziesmās mēs sastuopam ļoti skaistu alliterāciju; p. p.:

„Mātei meitas, mātei meitas,
Mātei māļa malējiņas.” 1969.

„Lazdu liecu, liepa lika,
Liec liepiņa uc̄uoliņu. 13738,2.

„Gludu, gludu galvu glaudu,
Vītin viju vaiņadziņu.” 5904.

„Riti riti rīta rasa.” 8834.

- „Liptin lipa liepu lapa.” 10199.
 „Kal, kalēji, kuo kaldamis.” 5932.
 „Veratiesi, vara vārti.” 18609.
 „Tālu, tālu tu, tautieti.” 8939.
 „Sīva vīra līgaviņa.” 10100.

Nav arī pareizi, kā agrāki rakstīja, ka latviešu dziesmu garam esot rīmes jeb atskaņas pavisam pretī. Rīmes ir sastuopamas arī vecajās latviešu tautas dziesmās, par piemēru:

- „Labāk eimu **krudziņā**,
 Alus kanna **ruociņā**.” 7017.
 „Izden vagu **malīnā**,
 Sēžās vagas **galiņā**.” 10012,12.
 „Labāk kunga riju **kuļu**,
 Ne pie puīša nakti **guļu**.” 12127.
 „Par zuobinu **lecinātu**,
 Apkārt sevi **tecinātu**.” 13724.
 „Kumeliņu **drīzināt**,
 Līgaviņu **vizināt**.” 13821.
 „Ar šās dienas **bijumiņu**,
 Ar gredzena **mijumiņu**.” 16060.
 „Es brāliša **sētiņā**,
 Jaunā priežu **klētiņā**.” 16206.

Rīmes atkārtuojas arī ik pēc četrām zilbēm, par piemēru:

- „Ganuos **dzinu**, galvu **tinu**.” 9893.
 „Vai uz **škūņa**, vai uz **pūņa**.” 12665.
 „Cirv's bez **kāta**, vīrs bez **prāta**.” 13000.

Beidzuot rīmes var būt arī rindiņu sākumā un vidū, par piem.:

- „**Grieze grieza** rudzīšuos.” 2480.
 „**Sniedze kliedze**, sniedze švelpe.” 2531 v.
 „**Cīruli, vīruli**, kad ņemsi sievu?” 2611.
 „**Steidzu, steidzu, beidzu, beidzu**.” 18526.
 „Ņem bāliņi, **Ievu sievu**,
Ieva sieva liela rada.” 12127.
 „**Ievai** bija balti ziedi,
Sievai baltas villainītes.” 7224.
 „**Kuo peldami nenuopel**,
Kuo celdami neuzceļ.” 8542.
 „**Krancīts rēja, Ancīts nāca**.” 14356.

Varētu būt, ka alliterācija un rīmes ir pie mums ienestas no kādas citas tautas, gotiem jeb vāciešiem. Tāļāku ir izteiktas domas, ka ceturtās zilbes īsums mūsu parastās dziesmās esot

cēlies pats nuo sevis, garajām galuotnēm pārejuot īsajās. Bet nu šīs īsās zilbes ir tik dabīgas dziesmu pantmērā, ka bez viņām mēs nevaram nemaz runāt par tagadējuo dziesmu pantmēru. Tā tad tanīs laikuos, kad latviešu valuodā vēl bija augšā minētās, garās galuotnes, nevarēja būt tagadējuo dziesmu. Tad nav arī nekāds brīnums, ka latviešu dziesmu pantmērs ir dībināts uz zilbju garuma, juo tam līdzīgi pantmēri ir jau nuo seņiem laikiem sastuopami pie daudz tautām. Šādu pantmēru varēja latvieši vai nu paši izduomāt, vai arī, — zināms senuos laikuos, — aizņemties nuo kādas kaimiņu tautas, varbūt nuo gotiem.

Par mūsu tautas dziesmām ir jau ļuoti daudz rakstīts un nuopietns rakstnieks atradīs bagātus materiālus šuo pētījumu populārizēšanai. Neskatuoties uz visu tuo katram nuopietnam pētniekam ir jāatzīstas, ka visi šie darbi ir tikai sākums plašākiem pētījumiem nākamībā. Ne par velti ir mūsu tēvu tēvi dziedājuši:

„Kas var dziesmas izdziedāt,
Kas valuodas izrunāt?
Kas var zvaigznes izskaitīt,
Jūras zvirgzdus izlasīt?”

„Zalktis”, 1908. g. № 6.

9. O. Bökela tautas dzejas psiholoģija un latviešu tautas dziesmas.

Vācu mācīts vīrs O. Bökelis (Dr. Otto Böckel) ir izdevis ievērojamu rakstu par tautas dzejas psiholoģiju (*Psychologie der Volksdichtung*), kuram speciālisti piešķir lielu nozīmi. Tā kā nu Bökelis neretis atsaucas arī uz latviešu tautas dziesmām, tad arī mums ir jāiepazīstas ar šuo svarīgu grāmatu.

Bet nu pie mūsu rakstniekiem un kritiķiem, kā liekas, valda tādas duomas, ka mūsu tautas dziesmas esot pilnīgi nuovecojūšas un palikūšas šuo laiku prasībām pavisam nederīgas. Tautas dziesmu vairs neievēro ne mūsu rakstnieki, ne kritiķi; pat literatūras vēsturnieki apmierinās ar pāra teikumiem par vecuo tautas dzeju. Kādēļ tas tā nuotiek, tuo var redzēt pie daudz publicistu rakstiem. Savu laiku daudz tika spriests un rakstīts par Neikena, brāļu Kaudzišu un Apsišu Jēkāba rakstiem. Bet mūsu laikuos arī tie jau esot kultūrai pakal palikuši un nuovecojuši. Viņi rakstījuši tēva stāstīpus bērniem. Viņiem neesot ne tāda stīla augstuma, ne jūtu dziļuma, ne duomu nianšu kā mūsu jaunajiem rakstniekiem. Šuo rakstu nevaruot vis tikai lasīt, bet viņu vajaguot mācīties saprast. Lielākā daļa lasītāju esuot vieglas barības gremuotāji, kas pārāk maz sapruotuot mākslas stīla uzdevumus. Pat filologi ne katrreiz varuot saprast šuo jaunuo rakstnieku augstās idejas.

Pie tik lieliskiem jaunu laiku mākslas darbiem mūsu vienkāršajām vecajām tautas dziesmām būtu tiešām jānuobāl. Tādā gadījumā būtu gandrīz par velti cerēt izkaruot viņām vēl agrākuo cienību.

Man tuomēr liekas, ka šie jaunie rakstnieki nav vēl nekāduos mākslas augstumuos uzkāpuši, un mūsu rakstniecība vēl nav saraustījusi visas saites ar pagātni. Tādēļ arī mūsu tautas dziesmas arvien vēl ir un paliek dārgākā manta mūsu rakstniecībā.

Kāds tad gan ir tas apbrīnuojamais stīls, ar kuŗu nevaruot salīdzināt pat ne Apsišu Jēkāba skaistās un bagātās valuodas? Vispirms nuo vairāk pusēm ir jau aizrādīts, ka šie rakstnieki nepruotuot vēl rīkuoties ar pieturas zīmēm. Valuodnieki atkal pierāda, ka viņi raksta ļuoti nepareizā valuodā. Beidzuot

katrs izglītuots lasītājs var pie viņiem nuovēruot jaunus neglītus un nepareizus vārdus, kā: vidūtājība, tiešāmība, būtniskums, rietrums, *Pergrubris*, dzīvuošs, izpalikt u. t. t. Kas tas par agstuo stīlu ar kļūdainu valuodu un neglītiem vārdiem?

Šie mūsu jaunie censuoņi nav arī brīvi nuo agrākuo gadu trūkumiem, kā senāk, tā arī vēl tagad mūsu rakstnieki mīl tēluot savas jūtas ar nenuoteiktiem, sveši skanuošiem vārdiem. Gadi 25 atpakaļ viss, kas bija patīkams, bija „liegs un maigs,” bet kad zuobgaļi sāka par tuo zuobuoties, tad viņu vietu ieņēma „skaists un daiš”. Pie jaunākiem rakstniekiem „liegs un maigs” ir beidzuot palicis „spalgs un spīvs”. Agrāki mūsu poēzija „līguoja un žīguoja”, tagad viņa „zalguo un zaiguo”. Sveši vārdi ar nenuoteiktu nuozīmi tikai buojā īstuo poēziju, juo pēdējā taču pastāv doumās un nevis tukšās vārdu skaņās.

Jā nu šie rakstnieki raksta tik vājā stīlā, tad mums ir iemesls šaubīties arī par viņu jūtu dziļumu un duomu augstumu. Visi labākie rakstnieki līdz šim ir lūkuojuši izteikt savas duomas vienkārši, skaidri un sapruotami. Kādēļ gan šie kungi grib slēpties aiz tumšiem ermuotiem vārdiem? Kur, kad un kā viņi smēlūšies tuo agstuo gudrību, kuņas ne kritiķi varuot saprast, ne valuođnieki izskaidruot? Dažs labs nuo viņiem taču nav vēl beidzis ne vidējas izglītības un pēc vecuma nav sasniedzis ne pūsmūža.

Arī pēc stāstu satura var spriest, ka dažs labs nuo mūsu jauniem rakstniekiem nav uz īstā ceļa. Lielāka daļa nuo kritiķiem ir tajās duomās, ka rakstniekiem savuos darbuos ir jāturās pie morāles principiēm. Sevišķi šie principi esuot jāievēruojuot vienkāršās tautas un bērnu literatūrā. Lielākā daļa nuo mūsu lasītājiem gan laikam taisni būs vienkārši laucenieki un dažādu skuolu skuolēni. Šis prasības vislabāki ir izpildījuši tikai Neikens un Apsīšu Jēkābs. Viņu rakstuos mēs sastuo pam īstus latviešu tīpus ar savām labajām un ļaunajām īpašībām. Visi šuo stāstu varuoņi tiek tēluoti pēc veselīgiem dzīves uzskatiem, kur arvien ir uzsvērta tikumības augstā nuozīme sadzīvē. Bet kuo gan mūsu lasītājiem parasti mēdz sniegt mūsu jaunākie rakstnieki? Tikumīgi pakļīdušus jaunēklus ar viņu kaislīguo uzdzīvi, ienaidu pret mūsu īstuo sadzīvi un pesimistiskus dzīves uzskatus. Kuo gan lai tauta mēcās nuo šādiem rakstiem?

Jā tad nu daži mūsu rakstnieki ir nuoklīduši uz neceljem tā satura, kā arī stīla ziņā, tad tuo tiesu juo vairāk vajadzētu lūkuot celt atkal guodā mūsu vecās tautas dziesmas, kuņas ar

savu skaidroo bagātuo valuodu un veselīguo optimistiskuo garu var nuoderēt katram rakstniekam par paraugu. Daudz tautas dzejas pētnieki, tuo starpā sevišķi augšā minētais Bökēlis, ir ne mazumu rakstījuši par šuo aizmirstuo dziesmu atdzīvināšanu. Še īsumā gribu pārrunāt dažus svarīgākuos jautājumus nuo Bökēļa augšā minētās grāmatas.

Daži speciālisti, pārspriedzami Bökēļa grāmatu, bija nepareizi aizrādījuši, it kā Bökēlis pavisam nuoliegtu tautas dzejniekus. Dziesmas tiekuot nevien pārgruozītas, bet arī sacerētas nuo visas tautas. Bökēlis tādas duomas nav izteicis un viņas arī nevaru turēt par pareizām. Patiesībā Bökēlis tikai aizrāda uz pāra gadījumiem, kur vairāk persuonas ņēmušas dalību pie dziesmu sacerēšanas. Bet ne katra jauna sacerēta dziesma paliek tūliņ par tautas dziesmu. Tautā izplātās tikai tādas dziesmas, kuŗu vārdi un meldija tautai patik. Šādas dziesmas parasti tiek sacerētas nuo dziedātājiem ar dzejnieka dāvānām. Šādi dziedātāji dzejnieki mēdz rasties tikai pie tādām tautām, kas nav nuospiestas ar darbiem.

Tuo pašu pēc manām duomām var sacīt ar latviešu tautas dziesmu celšanuos. Mūsu dziesmu ziedu laikmets, kā jau vairāk reiz esmu aizrādījis, būs meklējams vecajuos katuolu laikuos, kad muižnieki un mācītāji vēl stāvēja tuvāku saviem laudim, kuŗi tuoreiz vēl nebija tā nuomākti ar nuoduokļiem un muižas darbiem kā sevišķi XVIII. gadusimtenī. Pēc likuma gan arī tuoreiz zemnieki maz izšķīrās nuo vergiem, bet vispārīgi ņēmuot zemnieku nastas tuoreiz bija vieglākas. Muižniekiem gan piederēja neaprobežuota vara par zemniekiem, bet pēc dzīves prasībām viņi paši ļuoti lidzinājās pēdējiem.

Daudz interesantu aizrādījumu atruodam pie Bökēļa par tautas dziesmu vecumu. Tautas dziesmu ziedu laiku pie vāciešiem viņš vēruo ap XV. un XVI. gadusimteni. Bet arī pie citām Eiropas tautām viņš atruod ne mazumu dziesmu, kas cēlušās sevišķi minētā laikā un arī vēl agrākuos gadusimtenjuos. Tas viss stāv sakarā ar zināmiem virzieniem Eiropas kultūrā. Kā vēlākuos laikuos vecas dziesmas tikušas pārgruozītas un piemēruotas jauniem apstākļiem, tā tas nuoticis arī tāļā senātnē. Daudz tautas dziesmas par jaunākiem nuotikumiem ir tikai pārgruozījumi nuo vecām dziesmām, kuŗas atkal savukārt var būt veci pārgruozījumi. Viena grieķu tautas dziesma par bezdelīgām ir uzglabājusies tautas mutē gandrīz līdz 2000 gadiem (162. l. p.)

Tam līdzīgas duomas jau bija izteikuši agrākie pētnieki, bet dibinoties vairāk uz vēstures un etnografijas ziņām un apskatuot katru tautu par sevi. Bökēlis apstiprina šīs duomas ar daudziem un dažādiem piemēriem un salīdzina ļoti daudz tautas. Viens cits vācu tautas dziesmu pazinējs (J. W. Bruinier, Das deutsche Volkslied) aizrāda, ka senuo ģermāņu dzejnieku skopu dziesmas tikušas pārtaisītas nuo vēlākiem spēlmaņiem (Spielmann), kamēr pēdējo dziesmas atkal pārgruozijuši tautiskie mākslas dzejnieki. Augšā minētie skopi pastāvējuši līdz IX. gadusimtenim, bet viņu īstais ziedu laiks bijis ap VI. un VII. gadusimteni. Viņu dziesmas bijušas ar alliterāciju, bet bez atskaņām jeb rīmēm un pastāvējušas nuo pantiņiem ar četriem paņēmieniem. Pēc skopiem dzejuošana pārgājusi uz spēlmaņiem, kuŗus visvairāk daudzina ap XI. un XII. gadusimteni. Spēlmaņi sākuši sacerēt dziesmas ar rīmēm, kuŗas pārnākušas pie ģermāņiem nuo Italijas. Ap XV. un XVI. gadusimteni sākas tautiskie mākslas dzejnieki, kuŗi sacer visvairāk sentimentālas romances. Šīs romances, kā jau teikts, nereti ir tikai pārstrādājumi nuo vecākām spēlmaņu dziesmām.

Tādu pašu sīkstu dzīvību varam ievēruot tāļā austruma tautu dziesmās. Lielākā daļa ķīniešu tautas dziesmu liekas būt daudz simtiem gadu vecas. Tabaku viņas piemin gauži reti un tikai pāra jaunākās dziesmās esmu ievēruojis opiumu. Mongoļu tautas dziesmas vēl daudzina senuos brīvības laikus. Vairāk goldu (tauta pie Amūra upes) tautas dziesmas zīmējas uz tāļāku senātni, kad nēvien krievi, bet arī ķīnieši nebija viņus vēl pievienojuši savai valstij. Nuo visa tā nu redzam, ka visās pasaules malās ļaudis turās pie iemilētām tēvu tēvu dziesmām, kuŗas pa lielai daļai mēdz būt simtiem gadu vecas.

Par šādu dziesmu vecumu mums arī nemaz nav jābrīnās, juo ļaudis arvien dzied mīļāki skaistas un patīkamas dziesmas. Labas dziesmas atkal pruoť sacerēt tikai īsti dzejnieki, kuŗu nekad un nekur nav bijis visai daudz. Tikai milzīgais skaits mūsu tagadējo latviešu dzejnieku tura sevi par kādu izņēmumu.

Pārejuot tagad uz mūsu tautas dziesmām varam sacīt, ka arī viņas būs paduotas vispārīgiem kultūras virzieniem Eiropā. Neievēruojuoť ne vēstures liecību, ne pašu dziesmu satura, valuodas un pantmēra, varam duomat, ka arī nuo mūsu tautas dziesmām liela daļa būs simtiem gadu vecas. Jaunākuos laikuos būs cēlies samērā maz dziesmu, kamēr dažās dziesmās var būt uzglabājušās atliekas nuo tūkstoš un vairāk gadiem

atpakaļ. Jā nu mēs gribētu apgalvuot, ka latviešu tautas dziesmas ir cēlušās sevišķi tikai pēdējos div jeb trīs simtuos gaduos, tad latviešu vēsturei vajadzētu būt bijuši pavisam citādi. Tad mums vajadzētu pierādīt, ka katuoļu laikuos zemnieki bijuši vairāk nuospiesti nekā XVIII. gadusimtenī un ka starp latviešu zemniekiem nuo vienas puses un muižniekiem, priesteriem un citiem vāciešiem nuo uotras puses tuoreiz nebūtu bijis nekādas tuvākas satiksmes. Tālāku vajadzētu pierādīt, ka XVII. un XVIII. gadusimtenī zemnieku nastas būtu lieliski atvieglinātas un ka vācieši — agrākuos laikuos vienīgie izglītotie ļaudi mūsu dzimtenē — būtu sākuši tuvoties latviešu arājiem. Tikai tādi apstākļi varētu tumšu un nuospiestu tautu muodināt uz jaunu dziesmu ražošanu. Tikai tā mēs varētu iedomāties, ka samērā neilgā laikā varētu pie latviešiem izplātīties un izvērsties visāduos variantuos desmitiem tūkstošas dziesmas. Bet vēsture, kā vispārīgi ir zināms, duod mums gluži pretējas liecības.

Pie šā gadījuma varam arī pārrunāt jautājumu par dziesmu aizņemšanuos. Vai tā sauktās īstās latviešu tautas dziesmas ir pilnīgi oriģinālas un patstāvīgas, jeb vai arī pie viņām ir manāms citu tautu iespaids? Bökelis pierāda ar daudz piemēriem, ka Eiropas tautu dziesmas stāv tuvā savstarpīgā sakarā. Šis kuopējais sakars esuot sevišķi manāms pie radu un kaimiņu tautām. Vairāk reizes viņš atsauca arī uz latviešu tautas dziesmām. Dziesmu līdzību pie dažādām tautām Bökelis izskaidruo tikai ar aizņemšanuos. Nuo jaunākiem pētniekiem gan neviens vairs neduomā, ka mūsu dienu romantiskās tautas dziesmas, kas sastuopamas pie vairāk tautām, būtu cēlušās tanīs laikuos, ka minētās tautas runājušas vienu valuodu. Neviens arī vairs netic, ka visas Eiropas tautas būtu kādreiz runājušas vienu valuodu.

Pie ceļuojuošām dziesmām, kā ir pierādīts, visvairāk pieder tā sauktās romances. Arī latviešu tautas romances jeb ziņģes gandrīz visas ir satuopamas arī pie citām tautām. Viņas nāk pie mums muodē tikai vēl ap dziesmu ziedu laiku beigām. Vecuo tautas dziesmu pantmērā ir mums diezgan maz romanču. Visvairāk vācu ziņģes ir pie mums pārnākušas jaunā vācu pantmērā ap XVIII. un XIX. gadusimteni.

Par rietuma kultūras iespaidu liecina ne tikai romances vien. Arī ģenuinās īsās latviešu tautas dziesmas ir ne visai reti ar atskanām jeb rīmēm, daudzina „spēlmanišus” un ļuoti līdzinās vācu tā sauktajām „Schnaderhüpfel”, kuņas atkal atgādi-

nuot vecuo gotu skopu dziesmas. Mūsu tautas dziesmas līdzinās skopu dziesmām arī ar savu diezgan bagātu alliterāciju. Nav nekāds brīnums, ka latviešu tautas dziesmas jau no seniem laikiem ir stāvējušas zem vācu iespaida un varbūt priekšvēsturiskuos laukos ir cēlušās pēc kādiem senvācu jeb gotu dziesmu paraugiem. Nav mums gan kuo šaubīties, ka lielum-lielā daļa no mūsu tautas dziesmām ir pašu latviešu sacerētas un ka arī agrākuos laukos aizņemtās dziesmas ir pārstrādātas pilnīgi pašu latviešu dziesmu garā. Tuomēr jāduomā, ka jaunas meldijas, jauna dziesmu tehnika un jaunas idejas būs arvien izplātījušās no ievērojamākiem kultūras centriem. Vispārīgi tautas tradīcijas pieder pie kultūras ražojumiem, kuŗi mēdz ceļuot no tautas uz tautu. Jā nu latvieši jau no seniem laikiem ir aizņēmušies tik daudz kultūras mantu no gotiem, krieviem, senvāciem un citām tautām, tad viņi varēja aizņemties arī jaunas meldijas un dziesmas. Nuoliedzuot kultūras tautu iespaidu uz seniem latviešiem, mēs nuostādām viņus tādu mežuonu kārtā, kas stāvējuši ārpus Eiropas kultūras. Valuodniecība un etnografija turpretī aizrāda, ka mūsu senči senatnē nav bijuši nekādi mežuoni, bet gan kultūras nesēji somu-ugru tautām ziemeļuos. Lielākā daļa no mūsu ģenuinām tautas dziesmām ir sacerētas senuo laiku garšā. Gandrīz tikai tā sauktās ziņģes atgādina mums rietuma Eiropas tautu dziesmu romantiskuo garu, kuŗš tur jau pilnīgi valda no XV. gadusimteņa, bet bija sācies daudz senāk. Uz Baltiju šīs romances jeb ziņģes būs pārnākušas ap XVI. gadusimteni, ar kuŗu, pēc manām duomām, dziesmu ziedu laikmets iet uz beigām, kādēļ arī šīs ziņģes nebūs dabujušas pie tautas dziļāki iesakņoties. Mūsu isās līriskās dziesmas turpretī iztaisa lielum-lieluo daļu no dziesmu krājuma, ir ļuoti naivas pēc satura, nepazīst nekādu pārspīlētu jūtu un atgādina īstu dabas bērnu dzīvi.

Pāriesim tagad uz dziesmu saturu, par kuo un kā tauta mēdz dziedāt.

Ir jau agrāki pierādīts, ka senākuos laukos visas dziesmas pastāvējušas tikai no dažādu ceremoniju, darba un apsmiekla dziesmām. Taisni šādas dziesmas, kā zināms, mēs sastuopam vēl tagad pie mazāk civilizētām tautām Āzijā, Afrikā un citur. Šīs pirmātnējās dziesmas nepazīst ne mīlestības līrikas, ne bāru žēlabu, ne vispārīgi kādas romantikas. Tikai vēlāku tiek apdziedāta arī mīlestība, vispirms naīva un tad tik romantiska. Bökelis aizrāda, ka tagad Eiropā tautas

dziesmas vismīlāki apdzied mīlestību, bet vispārīgi nemēdz izteikties ar pārspīlētiem vārdiem un visai plaši iztēluot jūtas. Tauta parasti apdzied savas jūtas skaidri, īsi un sirsnīgi. Rietuma Eiropas romances pazīst laimīgu mīlestību vienuotu ar kaislību, nelaimīgu mīlestību, kas sniedzas līdz izmisumam, pat līdz nāvei un greisirdību līdz slepkavībai. Arī senie latvieši dziļi sajūt mīlestības priekus un bēdas un vienkāršas kaunības dēļ var uztraukties līdz asarām, kā liecina sekojojoša dziesmiņa:

Viņš raud mani gribēdams,
Es pie viņa neiedama. L. D. 9287.

Tautietis žēluojas par savu līgaviņu:

Redz actiņas, sāp sirsnīņa,
Nedriktēju bildināt. 11163.

Cits tautietis izsaucas „raženās zeltenītes” dēļ:

Ne man darbs, ne man miegs,
Uz tevīm duomājuot. 11018.

Arī zeltenīte žēluojas par tautieti:

Sirds sāpēja drauga dēļ,
Vaigi bāla asarām. 9340.

Bet velti mēs tur meklētu kaislību, izmisumu, jeb slimīgu greisirdību. Vispārīgi par jaunēkļu savstarpēju satiksmi mūsu tautas dziesmās varētu sarakstīt plašu interesantu rakstu.

Pēc mīlestības uotru vietu mūsu tautas dziesmās ieņem dažādi darbi, ar kuo ļaudis nuodarbujas. Arī šai ziņā mūsu dziesmas varētu izmantuot gan zinātniskiem, gan arī populāriem nuolūkiem.

Dažādu tautu dziesmām piemīt tā kuopējā īpašība, ka cilvēku viņas nuostāda ļuoti tuvu dabas parādībām. Saule viņam ir kā māte un dažādi zvēri, putni un pat kuoki — kā draugi un brāļi. Kustuoņiem un augiem ir neretis sava zimbujoliska nuozīme, par kuo var interesēties nevien etnografs, bet arī vispārīgi katrs dzejās cienītājs. It sevišķa luoma tautas dziesmās pieder zirgam. Bez sava jājamā „kumeliņa” arī latviešu „tautas dēls” nemaz nav duomājams. „Bērs”, „sirms” jeb „ābuolains” zirgs ir tautieša bagātība un lepnums. Uz sava „kumelja” jādams „tēva dēls” izrāda savu veiklību, dūšu un nebēdību; „mātes meita” labprāt sijā šim kumeljam „tīras auzas” un cerē, ka viņa tiks celta viņam mugurā un aizvesta kā līgaviņa uz tautieša māju. Par šādām lietām var sarakstīt daudz interesantas dzejiskas un kultūrvēsturiskas bildes.

Sevišķi interesanti Bökēlis tēluo tuo optimistiskuo garu, kas valda tautas dziesmās. Viņas nepazīst nekāda pesimisma un nežēluojas par dažādiem trūkumiem pasaulē. Vispārīgi ļaudis pēc savām dziesmām mēdz būt mierā ar kārtu starpību un parasti zuobuojas tikai par dažādu kārtu trūkumiem. Tauta pruoť apmierināties pat ar nežēlīguo nāvi un meklē mirušā cilvēka dvēseli gan kokuos, kas aug uz kapiem, gan arī putniņuos, kas šajuos kuokuos dzied. Bārīši tautas dziesmās sarunājas ar savu mirušuo māti kā ar dzīvu. Šuo dziesmu pasaulē valda vispārīgi kāda augstāka taisnība, kas duod algu tikumam un nuosuoda katru nuoziēgumu. Nuo šādiem veselīgiem dzīves uzskatiem mūsu rakstnieki varētu vēl daudz kuo mācīties.

Tādi un tiem līdzīgi apraksti par mūsu tautas dziesmām, rūpīgi sastādīti, varētu piederēt pie labākiem gabaliem mūsu literatūras vēstures un lasāmās grāmatās. Skuolēniem šādi raksti rādītu pareizā gaismā mūsu literatūras sākumus, pie kam varētu pilnīgi izmest nuo skuolas grāmatām partejiskuos aprakstus par visjaunākiem rakstniekiem. Populāri un interesanti raksti par mūsu senču dziesmām muodinās arī pie visas tautas interesi par mūsu dzimteni un viņas vēsturi. Rakstnieki nuo šām dziesmām var smelties bagātus paraugus gan valodas kuplināšanai, gan arī jūtu pareizai un sirsnīgai izteikšanai. Jau sen ir mūsu rakstniekiem laiks mest pie malas ākstīšanuos ar tukšiem vārdiem un neīstām jūtām. Dažam labam nuo viņiem ir talants, kādu tiešām ir žēl redzuot nuoslikstam ākstību un iedomību purvā.

Beidzu savu rakstu ar Bōkeļa izteiktuo vēlēšanuos: „Celsim atkal cienā mūsu vecās tautas dziesmas! Tas ir: lūkuosim atkal tapt miesīgi un garīgi veseli!”

„Mājas Viesis”, 1909. g. № 32.

10. Vai latvieši zinātnēs ir pastrādājuši kuo ievērojamu?

1909. gada „Latvijas” 185. nummurā ir rakstīts, ka daži Baltijas vācu laikraksti apgalvuojaot, ka „ar latviešu inteliģenci stāvuot diezgan bēdīgi” un ka nuo latvieša „nekas daudz neesuot iznācis”. Latviešiem neesuot „neviens valsts vīrs, diplomāts, organizātors, kara vaduona”. Viņiem neesuot arī tādu „zinātnes zvaigžņu” kā nuo Baltijas vāciešiem cēlušies K. E. fon Baers, Šveinfurts un Augusts Bilenšteins. Skuolā latvietis esuot gan „čakls” un ar izturēšanuos „nedaruot skuoluotājiem nekādas raizes”. Arī „pieaugušam latvietim esuot viduvēja inteliģence”. Bet pie latvieša visas šis teicamās īpašības nekā laba nenuozīmējuot, juo latvietis „attīstuoies lēnām”, „mācuoties mekāniski” un „savu mērķi tas rauguot sasniegt ar visādiem līdzekļiem”. Mans nuolūks nebūt nav ielaisties strīdā ar vācu šovinistu rakstiem. Es tikai gribu aizrādīt, ka arī daudzi nuo latviešu publicistiem nepārzina savu tautiešu nuopelnus zinātnes laukā un gandrīz visur duod priekšruoku cittautiešiem.

Visu tuo ievēruojaot pārbaudisim vēl reiz, vai tiešām latvieši pēc savas gara spējas stāv kultūras tautām pakal. Augšā bij teikts, ka latvieši attīstuoies lēnām. Nuo kādiem avuotiem šis ziņas ņemtas, par tuo raksta autors cieš klusu, tā tad nezinām, vai viņam pavisam ir taisnība. Bet jā viņam arī ir taisnība, tad tuomēr ar tuo ir drīzāk izteikts latviešiem kompliments nekā pārmetums, juo pedagogi un ārsti liecina, ka lēna attīstīšanās ir bērna miesas un gara stiprināšanai labāka, nekā pāragra attīstīšanās. Nekāda ļaunuma nenuozīmē arī augšā minētā vidējā inteliģence pie latviešiem. Jā caurmērā ņemuot latviešiem ir tādas pašas vidējas gara spējas, kā lielu kultūras tautu locēkļiem, tad par tuo latviešiem nebūt nav jānuoskumst. Gluži pret savu gribu minētā raksta autors atkal ir izteicis latviešiem komplimentu. Savām vidējām gara dāvanām latviets vēl pievienuojaot čaklību un labu izturēšanuos, nepaduodamies palaidnībām. Jā tad nu latvieši pēc inteliģences nestāv citām tautām pakal un turklāt ir vēl uzmanīgi mācībā un uzcītīgi darbā, tad par tādu uzslavu var latvieši tikai priecāties.

Gluži nedibināts ir arī spriedums, ka latvieši sasniedzuot savu mērķi „visādiem līdzekļiem”. Neviens nevarēs liegt, ka izglītooti latvieši dabū savas vietas tikai uz likumīgu liecību pamata. Viņiem nav nekādu onkuļu un tantu Pēterburgā, kas aizstāvētu viņu intereses un apgādātu viņiem treknas vietas. Vai tikai šie mūsu vācieši nebūs lūkojuši savus vājumus uzbīdīt arī uz latviešu muguras?

Latviešiem neesot ne ģeniju, ne „zinātnes zvaigžņu”. Bet mūsu laikuos sadzīve vairs nepaģēr ne ģeniju, ne zvaigžņu. Mūsu dienās tiek zinātne virzīta uz priekšu nuo vienkāršiem čakliem darbiniekiem, kas pruoť nuopietni un zistemātiski strādāt. Tie laiki jau sen ir pagājuši, kad katru ievērojamāku darbinieku zinātnes vai rakstniecības laukā nuoturēja par ģeniju un zvaigzni. Tā tad nemeklēsīm starp mūsu tautiešiem ne zvaigžņu, ne ģeniju un būsīm mierā ar tiem pašiem uzcītīgajiem pētniekiem, kuŗi mums jau tagad ir.

Vēl mums pārmet, ka mums neesuoť ne ievērojamu valsts vīru, ne diplomātu, ne kara vaduoņu. Nav vēl visai daudz izglītootu latviešu, kas iestājušies administrācijas, diplomātijas un kara dienastā. Nuo tiem pašiem lielum-lielā daļa ir vēl gluži jauni cilvēki. Bet jā latvieši neieņem administrātoru vietas Baltijā, tad tur gan paši latvieši vismazāk būs vainīgi. — Visas tās tuomēr ir blakus lietas, par kuŗām var daudz prātuť un rakstīt. Apskatīsīm tagad tuvāk, kādas tad gan ir tās zinātnes zvaigznes nuo Baltijas vāciešiem, kuŗām latvieši nenākuoť ne tuvu. Negribu šuoreiz spriest par Baeru un Šveinfurtu, kuŗi man ir mazāk pazīstami, bet apruoģezuošuos tikai ar valuodniecību un etnografiju, kur Bilenšteins tiek uzstādīts par nesasnietoťu pētnieku.

Vai tiešām Bilenšteins ir tāda zinātnes zvaigzne, ar kuŗu visi Baltijas vācieši var lielīties? Vai tiešām latviešiem nav tādu vīru, kas varētu Bilenšteinam līdzināties? Pirms plašākas atbildes gribu vēl tikai īsumā piebilst, ka pret ģenijiem un zvaigznēm tagadējā zinātne izturās arvien šaubīgi. Turklāt lielīšanās ar sava drauga vai tuvinieka nuopelniem nav arī ne kāda guoda lieta.

Sāksīm ar visievērojamākuo Bilenšteina rakstu par senajām latviešu ruoģezām. Šis raksts ir ievērojama lieluma un satura sevī lielu daudzumu visnevisādu materiālu. Bilenšteins ir tur cēlis gaismā daudz interesantas lietas. Vispārīgi šāds darbs ir paģērējis labas valuodu prašanas un lielas uzcītības. Bet darba rezultātiem kaitē divi lieli trūkumi. Pirmkārt, Bi-

lenšteins nav ievērojis dažu jaunākuo pētījumu šai lietā. Uotrkārt, viņš nav tik stiprs visāduos valuodniecības jautājumuos, lai uz valuodu pētīšanas pamata varētu taisīt tādus slēdzienus, kā viņš taisa. Daži ievērojami pētītāji, kā V. Tom-sens Kopenhāgenā, Setälä un Mikkola Helzingforsā un citi ir aizrādījuši, ka Suomija neesuot istā somu pirmdzimtene. Viņi ienākuši tagadējā Suomijā nuo somu jūras līča dienvidiem. Somu, igauņu un libiešu ruobežas tuoreiž sniegušās labi tālu uz dienvidiem un austrumiem. Visa Baltija bijusi ieņemta nuo somu tautām. Speciālisti indo-eiropiešu valuodās atkal aiz-rāda, ka pēdējuo tautu dzimtene atradusies apgabalā nuo prūšu piekrastes pie Baltijas jūras līdz Melnai jūrai. Pēc mazāk iz-plātītiem šās hipotezes variantiem šī dzimtene tiek arī pār-celta uz Krievijas stepēm (O. Šrāders), uz Vāciju (Hirts) un pat uz tagadējuo Lietuvu (Štreitbergs). Baltija pie šās dzimtenes netiek skaitīta. Bilenšteins turpretim ar vājiem valuodniecības argumentiem grib pierādīt, ka indo-eiropiešu cilts latvieši se-nāk ieņēmuši Baltijas piekrasti un tikuši nuo turienes padzīti nuo somu cilts kuršiem un libiešiem. Latviešu vārdus, kas zīmējas uz jūru un kuģniecību (jūra, laiva, airēt) senāk turēja par aizņemtiem nuo somu-igauņu valuodas. Jaunākie pēt-nieki turpretim pierāda, ka somu tautas šuos vārdus aizņē-mušās nuo latviešiem. Dažas lietas ir jau agrāki Kruodzenieks labāki izskaidroojis nekā Bilenšteins, bet pēdējais tā pavisam neievēro. Tā, par piem., jau priekš Bilenšteina Kruodzenieks bija aizrādījis, ka Baltija nav uzskatāma par latviešu pirmdzim-teni. Arī jautājumu par Jumeras upi Bilenšteins apgaismuo par daudz vienpusīgi. Verstes 30, 40 garā Jumeras upe ir Bī-lenšteina tikai verstes 5 gara, kā iznāk viņa teorijai par labu. Nuo Bilenšteina par somiem nuoturētie kurši tagad iz-rādās par istu baltu tautu. Pēc visa tā Bilenšteina zvaigznei būs jāatņem vairāk spoži stari.

Savu slavu ir Bilenšteins ieguvis ar rakstiem par latviešu valuodas gramatiku. Bet arī šie raksti nav tik pamatīgi un svarīgi, kā, p. p., Grima vācu gramatika un Leskina slavu va-luodas gramatika, par vecuo klasiskuo valuodu gramatikām ne-maz nerunājuot. Var pat apgalvuot, ka nevienas lapas nuo Bilenšteina rakstiem latviešu gramatikas laukā vairs nevaram atstāt bez pārlabuojumiem. Par tuo arī nebūt nav jābrīnās. Pirmkārt, Bilenšteins pēc savas izglītības nebija vis filologs un, uotrkārt, viņš neprata visai teicami latviešu valuodas. Viņš raksta pa latviski diezgan celmainā un nabadzīgā valuodā. J.

Endzelīna raksts par latviešu prepozīcijām, pēc dažu lietpratēju domām, ir vispārīgi gramatikā vispilnīgākais raksts par prepozīcijām. Tik sīki un pamātīgi Bilenšteins nav apstrādājis neviena jautājuma. Bilenšteins ir tikai krājis materiālus latviešu valodas sintakseī, bet Mülenbachs ir sastādījis plašu un zistemātisku sintaksi, kas stāv nesamērojami pārāki par Bilenšteina pētījumiem šai ziņā. Bilenšteins netiek arī tuvu Endzelīna pētījumiem par latviešu fleksijas vēsturi un fonētiku. Par velti meklēt Bilenšteina gramatikā kādas tuvākas ziņas par aizņemtiem vārdiem, par kuņiem vēlākā laikā ir parādījušies daudz ļoti interesantu rakstu. Šai ziņā Bilenšteinam ir aizsteigušies priekšā nevien mūsu valodas speciālisti, bet arī nespeciālisti, kā Kažuoku Dāvis un Zanderis. Vai te nu mūsu vienkāršie darbinieki nav pārspējuši Baltijas vācu zvaigzni?

Teicams ir Bilenšteina nelielais raksts par latviešu mīklām. Mīklas ir labi izvēlētas, zistemātiski sakārtuotas un diezgan labi izskaidruotas. Bet šuo vecuma dienās izduotuo darbu Bilenšteins ir apstrādājis pēc tādas teorijas, kas ziedēja tikai viņa jaunības gaduos. Par mīklu ceļošanu viņš nekā nemin, bet sapņuo par mīklu celšanuos tanīs laikuos, kad indo-eiropieši vēl runājuši vienu valodu. Mītu pamatuos viņš tur visur meklē dabas spēkus, nemaz neievēruodams, ka pēc šās natūrisma teorijas izcēlās jauna animisma teorija, kuŗa visuos mītuos meklē dvēseļu jeb veļu kulta pamatus. Jaunākie mitologi, kā zināms, ir atmetuši arī šuo vienpusīguo teoriju un nuodarbuojas visvairāk ar mītu ceļošanu. Tuo ievēruojuot, šuo mīklu krājumu nevaram uzstādīt mīklu pētīšanā par priekšzīmi. Brīvzemnieka un Zinību Komisijas mīklu krājumus var drooši viņam blakus stādīt.

Bilenšteins ir krājis arī latviešu pasakas, bet viņš nav tās ne kārtuojis, ne arī raudzījis iespiest. Šai ziņā Bilenšteins netiek ne tuvu Lerchim-Puškaitim. Gan arī Lerchis-Puškaitis ir izskaidruojis un kārtuojis latviešu pasakas pēc sen atmēstās animistu teorijas, bet, pirmkārt, ši teorija ir tuomēr jaunāka, nekā Bilenšteina pieņemtā natūrisma teorija — un, uotrkārt, īstais Lercha-Puškaiša nuopelns ir taču pasaku krāšana un izduošana, nevis izskaidruošana.

Bilenšteins ir izdevis divas burtnīcas latviešu tautas dziesmu, bet šīs dziesmas nav ne kārtuotas, ne salīdzinātas pēc satura, ne arī izskaidruotas. Tāds krājums nemaz nav salīdzināms ar mūsu Baruona tēva „Latvju daiņām”. Ievēruojuot „Latvju daiņu” dziesmu daudzumu, kārtuošanu un izskai-

druojumus, varam teikt, ka Baruons šai laukā ir simtkārt vairāk pastrādājis nekā Bilenšteins. Baruona lielajam darbam būs paliekama vērtība nuo paaudzes uz paaudzi. Tie trūkumi kas atruodami „Latvju daiņās”, ir neizbēgami un nevar arī mazināt grāmatas nozīmes. Pēc manas pārlicības visi Bilenšteina darbi kuopā neuzsver mūsu „Latvju dainu”. Tikai pēc šā darba publicēšanas varēs apstrādat pilnīgu latviešu gramatiku, vārdnīcu, vēsturi un mītoloģiju. Vai tad nu mēs vēl varam apbrīnuot Bilenšteina zvaigzni un atstāt mūsu pašu darba rūķus pakrēsli?

Bet ar tuo vēl nepietiek. Latvieši nav apmierinājušies tikai ar tautas dziesmu krāšanu, bet ir lūkuojuši viņas izmantuot arī zinātnei. Vispirms minēšu kādus teicamus latviešu rakstus par tautas dziesmu pantmēru (sevišķi L. Bērziņa un Zandera). Dziesmu pantmērs ir nuo lielas nozīmes viņu izmantošanai valuodniecības un etnografijas pētīšanas nolūkiem. Vācu mācītiem vīriem nebija izdevies izdibināt latviešu tautas dziesmu pantmēra.

Cik bagāti gramatikas un vārdnīcas materiāli atruodas mūsu tautas dziesmās, tuo vislabāki ir pierādījuši mūsu čaklie valuodnieki Mülenbachs un Endzelins.

Gandrīz tikai mācīti latvieši ir vairāk vai mazāk pamatīgi nuodarbojušies ar jautājumiem, kad dziesmas var būt cēlušās, kādus laikus viņas apdzied un kāda nozīme viņām ir kultūras vēsturē. Šādus pētījumus ir arī jau mēģinājis sakuo puot Plūduons savā „Latvju literatūras vēsturē”.

Visu tuo ievēruojuot varam druoši apgalvuot, ka mūsu tautas dziesmu krāšana un iztīrāšana ir palikusi jau pilnīgi par pašu latviešu zinātnei, kur vācu pētnieku nozīme ir palikusi gluži niecīga.

Runājuot par latviešu valuodas pētīšanu esmu atstājis neminētu latviešu vārdnīcu. Vai varbūt šai laukā nav Baltijas vāciešiem lielāku nuopelnu, nekā latviešiem? Jau vecais Lange un Stenders bija izdevuši diezgan krietnas vārdnīcas. Ap simtu gadu vēlāku pēc Stendera vārdnīcas iznāca Ulmaņa vārdnīca, kas nuozīmē krietnu suoli uz priekšu. Bet jā par simtu gadiem speļ tikai vienu suoli uz priekšu un tuo pašu vēl ne visai lielu, tad par tuo gan Baltijas vāciešiem nav iemesla lepuoties. Igaunī, kā zināms, ir mazāka un arī nabadzīgāka tauta nekā latvieši, bet Ulmaņa laika biedrs Vīdemanis ir tuomēr varējis sastādīt trīs reiz lielāku igauņu vārdnīcu. Mülenbacha vārdnīca būs atkal vismaz reizes trīs lielāka par Vīde-

maņa vārdnīcu. Ulmanis pēc vesela gadu simteņa varējis tikai uz pusi palielināt Stenderu, bet Mülenbachs pēc 30, 40. gadiem ir gandrīz desmitkārt pārspējis Ulmaņa vārdnīcu. Ulmaņa vārdnīca pēc zinātnes prasībām nestāv daudz pārāki par Stendera vārdnīcu, tikai Mülenbacha vārdnīca ir pilnīgi nua jauna pārstrādāta uz īsti zinātniska pamata. Ulmaņa vārdnīca ir tikai vārdu krājums bez frazeoloģijas. Mülenbacha vārdnīcā vārdi ir paskaidruoti ar teikumiem. Ulmanis ir krājis vārdus gandrīz bez avotu minēšanas. Mülenbachs aizrāda uz avotiem, kur tikai iespējams. Ulmanis pazīst tikai divus patskaņu garumus latviešu valuodā un tuos pašus vēl apzīmē nepareizi. Mülenbachs ievēro visus trīs garumus. Ulmanim, gandrīz tāpat kā Stenderam, nav nekādas vārdu etimoloģijas. Kā tad lai nu vairs pielīdzinām Ulmaņa vārdnīcu Mülenbacha vārdnīcai.

Te nu atkal redzam, ka latviešu valuodas pētīšana ir pārgājusi pašu latviešu zinātnieku ruokās. Tā gramatikā, kā leksikografijā ir jāduod latviešu valodniekiem priekšruoka. Kā tad nu stāv ar Baltijas vāciešu zinātnes zvaigznēm? Vai latviešu darbinieki nav pārāki par viņiem? Bet nesāksim labāki nekādas medības pēc ģenijiem un zvaigznēm. Mūsu centīgie darbinieki būs mierā, jā tikai tauta atzīs viņu nuopelnus. Nekritizēsīm bargi arī tādus guoda vīrus, kā Bilenšteinu un Ulmani. Viņi strādājuši, kuo spējuši. Kā jau vācieši viņi nav tik pamātīgi pratuši latviešu valuodas un kā teologi viņi nav dabujuši filoloģiskas izglītības. Bez tam viņu laikuos valodniecība vēl atradās bērnu autuos.

Pavisam nepareizi būtu, jā mēs latviešu starpā sāktu par daudz enerģiski meklēt ģenijus, zinātnes zvaigznes un autoritātes. Tā mēs tikai attālinātuos nuo īstas zinātnes prasībām. Mūsu tautiešu darbi jau runā paši par sevi. Tie vairs nav par velti jāliela. Lai labāk izlielās mūsu Baltijas vācu šovīnisti. Mēs latvieši zinām vecu parunu, ka muca sāk skanēt, kad viņa sāk palikt tukša.

Latviešu publicistiem neretis ir pārmetama pavisam cītāda kļūda. Latviešu darbinieku nuopelnus viņi arvien pamazina cittautiešu pētniekiem par labu. Bilenšteina, Becenberģera, Zubatija un Pogodina duomām par latviešu valodu, tautas dziesmām un etnografiju viņi arvien piešķir lielāku nuozīmi, nekā Baruona, Mülenbacha, Endzelīna un L. Bērziņa pamatīgiem pētījumiem. Kuo gan tādi rakstnieki duomā, mūsu centīguos darba rūkus bez iemesla pazeminādami un cittau-

tiešus pār mēru slavēdami? Lai tad mūsu publicisti labāk neraksta par tādām lietām, kuŗas viņi nepruot pareizi apsvērt.

Šādus jautājumus derētu mūsu laikrakstiem vairāk cīlāt. Es esmu še apskatījis mūsu ievērojamāku mācītuo latviešu darbus valuodniecības, etnografijas un vēstures laukā. Citi speciālisti varētu atkal dot pārskatu par latviešu darbiem cituos zinātnes aruodos. Vispārīgi tautai vajaga rādīt latviešu darbinieku nuopelnus pareizā gaismā, bez liekas teikšanas un nepelnītas pazemināšanas.

„Latvija”, 1909. g. № 234.

11. Latviešu tautas dziesmas kā vēstures avuoti.

Jau vairākkārt ir aizrādīts, ka nepareizi dara tie latviešu literatūras vēstures sastādītāji, kas atstāj neievērotas tautas tradīcijas, sevišķi tautas dziesmas, kuŗas jātura par svarīgāku priekšmetu mūsu literatūrā. Tikpat nepareizi dara tie rakstnieki, kas ignorē mūsu tautas dziesmas, raksturot par latviešu kultūras vēsturi. Stāsta, ka ne par kādām no mūsu tautas dziesmām nevaruot sacīt, ka viņas būtu uzglabājušās no tā laikmeta, kuŗš viņās tiekuot apdziedāts. Katrs laikmets esuot viņām kuo pielicis klāt un visas viņas pārnākušas pie mums stipri pārgruozītā veidā. Bet līdz šim tādas pārmaiņas ievēruotas sevišķi tikai dziesmu valuodā, daudz mazāk viņu saturā.

Jā jau citu tautu zinātnieki piešķir tautas tradīcijām lielu nozīmi zinātnē, kādēļ tad gan latviešu tradīcijas būtu itin kā bez vērtības? Zināms, ka šīs tradīcijas mēs nevaram ņemt bez kritikas, bet kritika jau ir vajadzīga arī pie kronikām. Arī neviena kronika nav pie mums pārnākusi pirmā ruokrakstā, un daudz gadījumus kroniķi nav pareizi zinājuši un sapratuši. Kronikas un tautas tradīcijas viena uotru pabalsta, un abus šuos avuotus var vēl kritizēt pēc vispārīgas kultūras vēstures.

Kruodzenieks aizrāda, ka kronikas gandrīz nekā neminuot par ļaužu kārtām pie seniem latviešiem. Varuot tikai tik daudz vēruot, ka tāpat pie latviešiem, kā arī pie citām kaimiņu tautām bijušas trīs ļaužu kārtas. Kā viņas sauktas un kādu loumu viņas spēlējušas, par tuo kronikas cieš klusu, bet pēc tautas dziesmām mēs zinām, ka tie bijuši bajāri, saimnieki un kalpi.

Par bajāriem esmu jau vairāk reizes rakstījis un tā kā uz priekšu gribu šuo jautājumu vēl plašāki apcerēt, tad šuoreiz viņus tuvāki neaprakstīšu. Teikšu tikai tuo, ka bajāri bijuši tā kā senuo latviešu muižnieki, vismaz bagāti saimnieki ar lielām saimēm.

Bajāru stāvuokļa mēs tuomēr vēl nevarēsīm saprast, kamēr nebūs izskaidruots, kāda valdība bijusi pie seniem latviešiem un kuo nozīmējis vārds „kungs”. Einhorn raksta, ka latviešiem senātnē neesuot bijis nekādu ķēniņu jeb citu valdnieku, juo ķēniņa un firsta nuosaukumus viņi esuot aizņēmu-

šies tikai vēl no vāciešiem. Lai nu varētu izlīdzināt šuo ruobu latviešu valuodā un vēsturē, tad senāk tika pieņemti leišu vārdi kunigaikštis un virsaitis. Bet nu etnografija māca, ka neviena tauta nedzīvuo bez saviem valdniekiem, vismaz cilts vecākiem, tā tad arī latviešiem ir bijuši savi valdnieki, kuo apliecina arī vecās kronikas. Valuodniecība atkal māca, ka tautas nereti aizņem svešus vārdus arī savu vārdu vietā. Piemēram latviešiem pašiem ir vārds „putas”, un tuomēr viņi ir aizņēmušies vācu „škūmes” un vēlaku arī „šauges”. Tā tad aizņemtāis vācu „ķēniņš” nebūt vēl neliecina, ka latviešiem nav bijis šim sajēgumam sava vārda. Nav arī nemaz tik grūti atrast senuo valdnieku nuosaukumu latviešu valuodā. Kas tautas dziesmās ir zemes valdnieki? — Kungi. Kam pieder zemes strādnieki? — Kungiem. Kas tiesā zemniekus? — Kungi. Kas sūta ļaudis kaŗā? — Kungi. Kas ir augstāki, kungi vai bajāri? — Atkal kungi.

Pēc šām ziņām vien mums jau vairs nebūtu daudz jāšaubās, ka kungi bijuši senuo latvieši valdnieki jeb ķēniņi. Vāciešiem ienākuot, latviešu kungi tika iznīcināti un zeme pārgāja vācu bruņinieku īpašumā. Tā tad latviešu kungu vietā nāca vācu kungi. Kunga nuosaukums ar laiku pārgāja uz katru muižnieku un beidzuot palika par vāciešu sinonimu. Ķēniņa sajēgumam bija galu galā jāaizņemas vācu vārds. Kur dzīvojuši latviešu kungi jeb ķēniņi un cik lielas bijušas viņu valstības? Uz tiem jautājumiem duod mums atbildi dažas pasakas. Ķēniņi, kā zināms, dzīvuo pilis, t. i. pilskalnuos ar stabu sētām apkārt. Ap pili ārpus sētas iet grāvis un ieeja ir pa pils vārtiem. Starp divu ķēniņu valstībām parasti atruodas liels mežs, kuŗam par dienu var iziet cauri. Visas šīs ziņas apstiprina vecas kronikas un pa daļai arī archeoloģija. Dažs te varētu iebilst, ka lielākā daļa pasaku ir taču pie mums ieceļojušas nuo vāciešiem un krieviem. Kā gan pēc tām var spriest par latviešu vēsturi? Pirmkārt, latvieši ir aizvien aizņemtās pasakas pārstrādājuši pēc saviem dzīves apstākļiem. Uotrkārt, līdzīgas pilis un valdnieki bijuši tāļākā senātnē arī pie vāciešiem un krieviem.

Valuodnieki apgalvuo, ka ķēniņi jau bijuši indo-eiropiešu pirmtautai. Nuo vienas pašas saknes cēlies ķēniņa nuosaukums vairākās indo-eiropiešu valuodās (sal. latīņu rex un indiešu radža). Arī pēc vecuo Baltijas kroniku ziņām latviešiem bijuši savi ķēniņi. Vecuos latīņu dokumentuos kursis Lamechins saukts par ķēniņu (rex), un rīmju kronika bieži daudzina zemgaliešu ķēniņu (konic) Vesteri (Livonijas kronikā Westhardus

= Viesturis?). Biežāki latviešu valdniekus sauc par vecākiem (seniores) un firstiem (principes). Tā kā nu pie vāciešiem (chuning, Kōning, König), slaviem (къ нязь, князь), leišiem (kuni(n)gas) un prūšiem (Konagis) ir valdnieka nuosaukums, kas cēlies nuo viena pirmavuota, tad līdzīgu vārdu varam meklēt arī pie latviešiem, un tas ir mūsu vārds „kungs”. Kuo gan citu būtu nuozīmējis vārds kungs? Vai ir mums iemesls duomāt, ka kungs būtu jaunākuos laikuos aizņemts vārds? Drīzāk gan jāduomā, ka mūsu senči jau tad būs pazinūši vārdu „kungs”, kad prūši, leiši un latvieši vēl runājuši vienu valuodu. Pēc somu valuodu pratēju duomām jau ļuoti senuos laikuos, varbūt jau pāra tūkstoš gadu atpakaļ, kad suomi vēl dzīvuojūši uz dienvidiem nuo Somu jūras līča, arī pēdēje aizņēmušies šuo vārdu (kuningas) nuo baltu jeb kādas ģermāņu valuodas. Tā tad nav mums nekādu svarīgu iemeslu šaubīties, ka latvieši jau nuo ļuoti seniem laikiem saukuši savus valdniekus par kungiem. Var pat būt, ka nevien „kungs”, bet arī „lielskungs” (sal. rex magnus vecajā Livonijas kronikā un великий князь krievu valuodā) ir vecu vecais latviešu vārds. Vismaz fakts paliek tas, ka nuo vācu valuodas lielskungs nav tulkuots un ka jau vecās kronikas pazīst tituli „liels ķēniņš”.

Kā bajāru un kungu, tā arī kalpu nuozīme pie seniem latviešiem vēl nav galīgi izskaidruota. Paklausīsīmies, kuo tautas dziesmas saka, kas bijūši kalpi.

Vai es kalpa verga dēļ

Sav' pūriņu pieluocīju? 9622,1. 14899. 15327.

Auzai liela sēnaliņa,

Kalpam verga dzīvuošana. 9723,2.

Kalpi vien, vergi vien,

Bildin' manu māmuliņu. 14923—5.

Pēc šiem piemēriem kalpi ir pielīdzināti vergiem. Kā pašu latviešu labieša vietā ieviesies krievu bajārs, tā arī verga vietā varēja ienākt krievu vārds kalps. Vai šie kalpi jeb vergi patiešām piederējuši pie nebrīvas un nicinātas kārtas, par tuo mums duod tuvāku izskaidrojumu šādas tautas dziesmas:

Kājām spēru kalpa puisi

Nuo tētiņa nama dūrvu;

Kauns manam tētiņam

Kalpa puisi znuotu saukt. 15140. cf. 10008.

Kuo, brāliši, duomājat,

Kalpam mani vėlēdami?

Vai kauniņa jums nebija
Kalpa vīru svaini saukt? 153228.

Visi mani radi raud,
Kad es kalpa ligaviņa. 22340. 22306. 11770,4.
Kas kraukļam medu deva,
Kas kalpam mātes meitu?
Ēd, krauklīti, purva sūnas,
Nem, kalpiņ' kalpuonīti. 15144.

Nuo sekuošiem piemēriem mēs redzēsim, ka kalpi netiek saukti par „tēva dēliem” un kalpuones par „mātes meitām”:

Gāju kalpus brāķēdama,
Tēva dēlus meklēdama. 9385,3.
Kuo gaidīja tēva dēls?
Kalpiņš ņēma mātes meitu. 22271. 22276. 22277.
Kalpi vien Gulbenē,
Nav neviena tēva dēla. 11623.
Brīnumiem nevarēju,
Kalpiņam mātes meita. 22231. 22282.
Grib kalpuone tā staigāt,
Kā staigāja mātes meita. 4543.
Kalpuonīte tautiņās,
Mātes meita sētiņā. 22301.
Kalpiņš ņēma kalpuonīti,
Audzēknītis audzēknīti;
Tēva dēli, mātes meitas —
I derēt piederēja. 11894.

Tikai vienu, varbūt vēlākuos laukuos cēlušuos dziesmu esmu ievēroojis, kur arī kalps tiek saukts par tēva dēlu:

I kalpiņš tēva dēls,
Tikai nav tēva zemes. 11767.

Nuo tā nu ir skaidri redzams, ka tēva dēli un mātes meitas ir nebrīvu kalpu pretstati. Jā nu A. C. Vinters Draugu Biedrības rakstu krājumā (XX, 3) izskaidro, ka mātes meita esot tāda meita, kuŗas māte vēl dzīvuojuot, ne sērdienīte jeb bārenīte, tad tā gan būs maldīšanās. Ka kalpiem patiešām nav tēva un mātes, tuo vēl apliecina šāda tautas dziesma:

Ai, Dieviņ, Dievam žēl,
Kalpam skaista ligaviņa;
Man bij' tēvs, māmuliņa,
Vēl man tādas neatveda. 21161.

Jā nu brieve tēva dēli un mātes meitas tiek šķirti nuo ne-

brīvajiem kalpiem un kalpuonēm, kuriem nav ne tēva, ne mātes, nedz arī tēva zemes, tad pēdējie gan laikam nuo sākuma nebūs bijuši nekas cits kā svešumā sagūstīti un par vergiem pārvesti ienaidnieki. Par šādiem vergiem ir kādas ziņas arī vecajās Livonijas kronikās. Tāpat arī latvieši tikuši gūstīti nuo kaimiņu tautām, par kuo liecina nevien kronikas, bet arī tautas dziesmas; p. p.:

Es redzēju mūs' māsiņu
 Leišu lauku verguojam.
 Metam brāļi sīku naudu
 Atpirkam sav' māsiņu. 13715. 26215.

Uz tādiem sagūstītiem kaimiņiem pie latviešiem, kā vēruojams, zīmējas šāda tautas dziesma:

Tam krievam, tam leišam,
 Tam bij skaista līgaviņa;
 Man ir tēvis māmuliņa,
 Man tik skaistas neatveda. 21360.

Augšā minētais 21161. nummurs ir šās dziesmiņas variants, kur krieva un leiša vietā stāv kalps. Par tādu pašu vergu jeb kalpu kārtas celšanuos liecina arī valuodniecība. Mūsu vārds „vergs” ir rada ar krievu vārdu „вратъ”, kas nozīmē ienaidnieku. Tāpat arī kalps ir cēlies nuo krievu vārda „холопъ”, kas nozīmē vergu. Vai tad nu gan latvieši šuo vārdu būtu aizņēmušies citādā nozīmē nekā pie krieviem? Etnogrāfija atkal māca, ka nebrīva strādnieku jeb vergu kārtā vispārīgi mēdz celties nuo sagūstītiem ienaidniekiem.

Tādā ziņā izskaidruojas arī tas fakts, ka kalpi netiek saukti par tēva dēļiem. Vergiem, kā zinams, vispārīgi nav bijis brīv precēties un tuo pašu vēsture liecina par cholopiem pie krieviem. Profesors V. Sergējevičs raksta, ka vēl ap XVI. gadusimteni izduoti likumi, kas piespieduši kungus apprecināt savus vergus jeb laist viņus brīvus. Tā tad gan arī mūsu kalpiem senātnē nebūs bijis brīvības precēties. Jā nu šādi kalpi jeb vergi bija atvesti nuo svešātnes un turklāt vēl viņiem nebija tiesības precēties, tad vecāku viņiem nevarēja būt pie sevis, kādēļ arī kalpu kārtas ļaudis nebija „tēvu dēļi” un „mātes meitas”. Neesmu gan ievērojis nevienas dziesmiņas, kur šis kalpu kārtas apruožējums būtu taisni pieminēts. Dziesmas bieži vien daudzina, ka „kalpiņš” precē nevien kalpuonīti”, bet arī „mātes meitu”. Zem vācu jūga brīvie zemnieki laikam drīz vien būs salijuši kuopā par vienu pašu dzimtu ļaužu kārtu, kur

starp kalpiem un saimniekiem vairs nevarēja pastāvēt ievērojama starpība. Kaut arī vēlāku kalps nereti tiek slavēts par turīgāku nekā saimnieks, tuomēr „tēva dēli” un „mātes meitas” pastāvīgi tiek šķirti no kalpu kārtas. Šī senu laiku šķiruošana uzglabājusies dziesmās laikam tādēļ, ka vēlāku visvairāk bāri būs palikuši par kalpiem, kā varam vēruot pēc šādām dziesmām:

Kur bajāri saimi ņemtu,

Kad neaugtu sērdieniši?

Kam tu augi sērdienīte,

Bajāriņa sētiņā?

Tur dziedāja bajāriši,

Tur raudāja bāra bērni.

Tās visas ir ļoti svarīgas ziņas par ļaužu kārtām pie seniem latviešiem.

Ka visa Latvija senāk bijusi pārklāta ar mežu, un kādi zvēri un putni tur dzīvojuši, par tuo mums liecina kronikas un tautas dziesmas, cita citu savā starpā papildinādamas. Bet kā īsti dzīvojuši senie latvieši, par tuo mums kronikas gandrīz nekā nestāsta. Tautas dziesmās turpretī atruodam bagātus materiālus, kādās mājās viņi dzīvojuši, kādus traukus un ieruočus lietojuši, kuo ēduši un dzēruši, kā ģērbusies, kādus mājas luopus turējuši, kādu luomu spēlējis zirgs, kādu labību sējuši laukuos, kuo audzējuši dārzuos, kāda nuozīme bijusi dravniecībai, medniecībai, zvejniecībai un vispārīgi dažādiem amatiem. Pēc nejaušām kroniku ziņām, vispārīgas kultūras vēstures un valuodniecības mēs varam šīs ziņas arī cik necik sistematizēt pa zināmiem laikmetiem. Šādas lietas latviešu vēsturē ir bez šaubām svarīgākas nekā vācu bruņinieku biografijas un tukši gadu skaitļi. Pavisam ermuoti izklausas, ka viens uotrs latviešu vēsturnieks, spraudies par mērķi jaunākās muodes „vēsturiskuo materiālismu”, atstāj gluži pie malas visas vecās latviešu tradīcijas, maz kuo pastāsta par latviešu ekonomiskuo attīstīšanuos, bet tikai pilda savus rakstus ar vācu kroniķu pašuzslavēšanuos sacerējumiem. Ir taisnība, ka meklēt vēsturiskus materiālus pa tautas tradīcijām ir ļoti grūts uzdevums, bet bez kritikas, kā jau teikts, nevaram izlietuot arī kroniku ziņas. Par dažiem labiem jautājumiem nuo latviešu senātnes mēs tiekam skaidrībā tikai salīdzinuoit vecās kronikas, tautas tradīcijas jeb tā sauktās „gara mantas”, valuodniecības liecības un Eiropas tautu kultūras vēsturi. Tautas tradīciju pētīšanā priekšdarbi, zināms, jāizdara etnografiem

un valuodniekiem: vēsturnieks viens pats tur viegli var iebraukt purvā.

Jau tā sauktā Indriķa kronika piemin, ka latvieši drīz pieņēmuši kristīgu ticību un arī turējušies pie tās. Pat jau agrāk viņi bijuši kristīti nuo krieviem. Turpretī luterāņu garīdznieki nuo XVII. gadusimteņa raksta, ka katuoļu laikuos latvieši tikai vārda pēc bijuši kristīti, bet savā dzīvē palikuši pagāni. Katuoļu priesteri nemaz neesuot mācējuši latviešu valuodas, tā tad latvieši viņu dievkalpuošanas nemaz neesuot sapratuši. Kam tur nu taisnība? Vai tiešām latvieši par pieciem gadu simteņiem nekā nav mantuojuši nuo kristīgas ticības? Jeb viņi jau XIII. gadusimtenī bijuši uzticīgi katuoļi. Tikai tautas dziesmās mēs varam meklēt atbildi uz šiem jautājumiem.

Pēc daudz tautas dziesmām mēs zinām, ka dziesmu ziedu laikuos latvieši jau stingri izpildījuši kristību ceremonijas. Kādās dziesmās tiek vēl minēts, ka kūmas „atsacījušies ļaunam” un „zvērējuši pret krustu”, kā zināms, pēc vecām katuoļu ceremonijām. Nereti tautas dziesmu latvieši gājuši baznīcā „Dievu lūgt,” „Dieva vārdus klausīties” jeb „pātarus skaitīt,” bet ne dziedāt garīgas dziesmas un klausīties sprediķi kā pie luterāņiem. Dziesmas bieži daudzina debesis, dvēseli un eņģeļus, — grēkus, ellī un velnu. Visā stingrībā viņi ieturējuši svētdienas, piektus vakarus (t. i. ceturtdienas vakarus) un laikam arī gavēni. Piektdienas un līdz ar tuo arī ceturtdienas vakaru svētišana un gavēņa ieturēšana atkal zīmējas uz katuoļu ticību. Nuo baznīcas tautas dziesmu sacerētāji labi pazīst pulksteni, ērģeles un altāru. Baznīcu sauc vēl par Dieva namu un krusta pili, mācītāju par baznīckungu. Baznīcā dedzina „bites šuvumiņu” (vasku sveces), kā vēl tagad katuoļu baznīcās. Visu-nevisāduos gadījumuos viņi paraduši mest krustu kā katuoļi. Pastāvīgi tiek daudzīnāti Dievs un Māra (= jumprava Mārija). Šie sajēgumi pārvērtuši pat senuo latviešu mītiskuos Dievu un Laimu. Visu tuo ievēruojuot gan vairs nevaram apgalvuot, ka latvieši katuoļu laikuos bijuši tikai vārda pēc kristīti. Arī paši vienkāršie vācieši tuoreiz nezināja daudz vairāk par savu ticību. Rietuma Eiropā par vidus laikiem bija attīstījusies vesela kristīga mitoloģija, kuŗa tika pārnesta arī pie latviešiem un samaisījās ar vietējiem mītiem. Rietumu Māras kults, kā duomājams, savienuojies ar cik necik līdzīguo Laimas kultu pie latviešiem.

Luterāņu garīdznieki, zināms, paģērēja vairāk zināšanu par ticību nuo savas draudzes luocēkļiem. Viņi, kā zināms,

sāka tulknot latviešu valuodā baušļus, lūgšanas, garīgas dziesmas, vēlāku arī sprediķus un bībeli. Tuomēr tikai bībele, sprediķi un Dieva dziesmas (= garīgas dziesmas) tiek minētas mūsu tautas dziesmās, un tie paši vēl pārāk reti, juo apmēram līdz ar katoļu ticību beidzās pie Baltijas latviešiem arī tautas dziesmu ziedu laiki. Miruoņus katoļu laiku latvieši aprakuši savu māju tuvumā, gauži maz interesēdamies par kapsētām. Tā arī pēc tautas dziesmām liķi tiek parasti aprakti „smilšu kalniņuos,” kamēr kapsētas tiek tikai reti daudzīnātas. Baznīcas laulību ieved Eiropā ap vidus laiku beigām un pie latviešiem viņa nuodibīnās pašuos pēdējuos katoļu laikuos. Tāpat arī tautas dziesmās daudzina biežāki sentēvu precību ceremonijas nekā baznīcas laulību. Nekādu ziņu nav tautas dziesmās par jaunu ļaužu mācībā iešanu un iesvētīšanu.

Daža laba nuo garīgām lietām, kā vēruojams, palikusi latviešiem nesapruotama. Nuo latīņu tēva reizes iesākuma (pater noster) cēlušies mūsu pātari, nuo vācu mānticības (vecvācu auergeloue = Aberglaube) ir nākusi mūsu āvergēlība, nuo neticības (ungeloue = Unglaube) neģēlība, nuo liekulības (Falschheit) valšķība. Bet arī šādi vārdi neliecina vis vēi, ka latvieši nekā nav sapratuši nuo katoļu garīdznieku mācības. Kā gan katoļu priesteri, kā Rusovs liecina, varēja iet viesuos pie latviešu zemniekem, jā viņi nekā nebūtu varējuši ne saprasties, ne sarunāties? Fakts ir tikai tas, ka vidus laikuos vienkārši ļaudis vispārīgi maz kuo zināja un saprata nuo kristīgas ticības. Arī priesteri parasti nebija nekādi augsti mācīti vīri un maz interesējās par ticības mācību izskaidruošānu. Nav nekādu šaubu, ka latvieši bija palikuši rietuma Eiropas zemniekiem pakaļ. Viss tas tuo tiesu juo vairāk pamudināja luterāņu garīdzniekus Baltijā uzkrāt visas latviešu neizglītības vainas uz katoļu ticību, kaut arī katoļi bija pēdējā laikā sākuši vairāk rūpēties par pareizu ticības mācību pie zemniekiem.

Jā mēs lasām Dr. Adolfa Agthes teicamuo rakstu par laukstrādnieku sākumu un stāvuokli Vidzemē, tad redzam, ka pamazām latviešu zemnieku tiesības tiek arvien vairāk aprucbežuoatas līdz pašam XVI. gadusimteņam. Nuo iesākuma vajātais zemnieks var vēl aizbēgt uz cita kunga nuovadu, bet XV. gadusimteņa beigās viņam tiek atņemta arī tā iespējamība un zemnieks paliek par istu dzimtcilvēku. Līdz XVI. gadusimteņa vidum zemnieki vēl var bēgt pilsētās, sevišķi Rīgā un Rēvelē, bet tad arī šis bēgamais ceļš tiek galīgi aizkrustuots. Pāvesti un vācu ķeizari ir gan senāk lūkuojuši Baltijas zemnieku stā-

vuokli labuot, bet viss ir palicis bez sekmēm. Lieta sāk gruožīties no 1586. gadā, kad puoļu ķēniņš Stefans ņem Baltijas zemniekus savā apsardzībā. Puoļu uzsāktuo darbu turpina zviedri un beidzuot, sevišķi no XVIII. gadusimteņa beigām, krievu valdība pamazām arvien vairāk un vairāk atsvabina zemniekus. Vispārīgais iespaids paliek tas, ka līdz 1586. gadam zemnieku spiešana ir gājusi uz priekšu, bet no tā laika, ar nelieliem pārtraukumiem zemnieku stāvuoklis tiek arvien pamazām labuots. Viss ir pierādīts uz likumu un citu vēstures dokumentu pamata. Un vai arī citas liecības nerunā šādam slēdzienam par labu? XVI. gadusimteņa beigās tiek Baltijā ieviesta Luteņa ticība, kas atnesa arī jaunu kultūras virzienu. Latviešu valuodā, kā minēts, tiek izduotas arī grāmatas. Vāciešu starpā parādās rakstnieki, kas aizstāv nabaga zemnieku pret stingrajiem kungiem. Vai tas viss neliecina par labākiem zemnieku dzīves nuoteikumiem, nekā „tumšajuos” katuoļu laikuos? Ir mums daudz iemeslu šaubīties. Vēl nav pierādīts, vai XV. un XVI. gadusimtenī tikpat stingri tika izpildīti likumi, kā XIX. gadusimtenī. Vai XVIII. gadusimtenī zemnieku faktiskās nastas (ne tikai likumuos rakstītās, juo zemnieki likumu nelasīja) tiešām bija vieglākas kā katuoļu laikuos? Vai pēdējuos divuos gadusimteņuos no mājas izliktais zemnieks tāpat varēja tuvējā mežā celt jaunu māju, jeb aizbēgt uz Rīgu un paduoties pilsētnieku aizsardzībā? Kamēr zemnieks bija pilnīgi atkarīgs no kunga, vai tad gan kunga gribai un varai nebija lielāka nozīme nekā likumam? Kurš gan gribēs apgalvuot, ka Luteņa ticības laikuos kungi Baltijā dzīvuojuši vienkāršāki nekā katuoļu laikuos? Vai luterāņu garīdznieki gribējuši un varējuši pie mums labuot zemnieku stāvuokli? Vai XVII. un XVIII. gadusimtenī bijis cik necik ievērojams procents latviešu, kas dziedājuši „Dieva dziesmas” un lasījuši bībeli?

Pirms pārejam pie šuo jautājumu apskatīšanas, mums ir papriekšu jāzina, kādas attiecības starp kungiem un zemniekiem bijušas tuoreiz ievērojamākās Eiropas valstīs. Ap XIII. un XIV. gadusimtenī zemniekiem rietuma Eiropā klājies ļuoti labi. Viņu ražuojumi tikuši labi aizmaksāti, bet nuoduokļi netikuši celti augstumā. Pēc tam apstākļi sāk gruožīties: uz lauku rēķina sāk uzplaukt pilsētas ar rūpniecību, tirdzniecību un kuģniecību. Lauku muižnieki negrib palikt pakal pilsētu bagātņiekiem un sāk uzdzīvuot tāpat kā šie. Lai nu tas būtu iespējams, bija jāuzliek lielāki nuoduokļi un klausī zemniekiem.

Pēdējiem jaunās nastas bija tuo tiesu juo smagākas, ka daudzi nuo laukstrādniekiem pārgāja uz pilsētām. Gan starp valdniekiem, ierēdņiem, garīdzniekiem un rakstniekiem atruodas enerģiski vīri, kas aizstāv zemnieku intereses, tiek ievestas jaunas reformas un izduoti zemniekiem par labu jauni likumi bet likuma burti nespēj aizkavēt jauno sadzīves virzienu. Tā arī Baltija nevarēja palikt par kādu izņēmumu visā Eiropas kustībā. Pret zemnieku interesēm šē vēl bija nuo svāra divi svarīgi apstākļi. Pirmkārt, šē zemnieki nebija vis kungu līdztautieši, bet „nevāci”. Uotrkārt, pie pastāvīgām valdības maiņām augstākā vara tika kavēta izvest vajadzīgās reformas. Ļuoti labi iztēluo starpību starp katuoļu un Luteŗa ticības laikmetu pie latviešiem pazīstamais Einhorns. Viņš stāsta, ka viens zemnieks bez asarām nemaz nevarējis runāt par senajiem katuoļu mācītājiem. Bet kādēļ viņš katuoļu mācītājus tā žēlulojuot, uz tuo „mulķa” zemnieks nevarējis nekā prātīga atbildēt. Pirmkārt, viņš teicis, tuoreiz bijis daudz svētku, kur ļaudis netikuši pie darba dzīti. Uotrkārt, kaŗa vīri nav apgrūtinājuši katuoļu mācītāja ļaužu. Treškārt, katuoļu mācītāji bijuši iztikuši ļaudis un neesuot nekā lieka nuo zemniekiem pagērējuši. Vispārīgi, pēc Einhorna duomām, zemnieki esuoat sabuojāti nuo tās druošības, brīvām dienām, privileģijām un brīvībām, kādas viņi baudījuši katuoļu laikuos. Nevis ticības dēļ zemnieki mīlulojuši katuoļu laikus, bet gan tādēļ, ka tad zemnieki varējuši dzīvuot slinkumā (hatten faule Tage). Tuoreiz viņi varējuši brīvi braukāt, rīkuoties un tirguoties. Nav nekāda iemesla duomāt, ka Einhorns un viņa „mulķīgais” zemnieks būtu melulojuši. Jā tas tā, tad visām reformām un jauniem likumiem par spīti zemnieku f a k t i s k ā s nastas tapušas smagākas un nevis vieglākas. Citādi arī nevarēja būt. Jaunie likumi duod zemniekiem lielāku brīvību vairāk vārda pēc, nevis patiesībā. Visas priekšruocības, sevišķi vēl tiesas, paliek vācu muižnieku ruokās. Paši likumi tiek gruoziiti un tulkuoti pēc muižnieku prāta. Lepnība pie muižniekiem iet tikai uz priekšu un nevis atpakaļ. Līdz ar tuo jāvairuojas ienākumiem nuo zemnieku puses. Zemnieks ar visu savu ģimeni un mantu atradās muižnieka varā. Savu likumīguo tiesību viņš nezinaja, un jā arī zināja, tad tuomēr nevarēja piespiest muižnieku tuo ievēruot.

Pavisam citādu dzīvi karakterizē Rusovs vecājuos katuoļu laikuos. Muižnieki un mācītāji brauc apkārt uz dzīrēm pie leimaņiem un turīgākiem zemniekiem. Dzeŗ, zināms, tikai pašu darītu alu un nevis degvīnu, juo pēdējais tik drīz vēl nenāļ

muodē. Tāda dzīve neliecina ne par pārāku lepnību, ne par lieliskiem izdevumiem. Visiem bargiem likumiem par spīti zemniekiem tuoreiz, t. i. līdz XVI. gadusimteņa sākumam, bija labāka dzīve nekā vėlāku, t. i. nuo XVI. gadusimteņa beigām līdz XIX. gadusimteņa sākumam.

Kā latvieši dzīvojuši katuoļu laikuos un kāds bijis viņu mantas stāvuoklis, par tuo varam smelt interesantas ziņas mūsu tautas dziesmās. Vispirms tautas dziesmu latvieši nav vis visi puslīdz vienādi nabagi kā bargajuos klaušu laikuos. Nabadzīgais tautietis jā uz „nesegluota kumeliņa” ar „lūka pavadiņu,” vāveru cepuri galvā un vīzēm kājās. Pārtikušam tēva dēlam ir segluots zirgs, „caunu cepurīte” un piešu zābaki. Vispārīgi dziesmās ir ļoti daudz piemēru par turīguo tautiešu lepmo dzīvi un par nabadzīguo trūkumiem, uz kuo jau vairāk-kārt esmu aizrādījis. Pēc visa tā ir redzams, ka šāda dzīve nezīmējas vis uz XVII. un XVIII. gadusimteni, bet gan uz vecajiem katuoļu laikiem, kad pēc augšā minētā Einhorna vārdiem, latvieši tikuši mazāk dzīti pie darba un kad viņi varējuši brīvi braukāt, rīkuoties un tirguoties. Nav liedzams, ka dziesmas bieži žēluojas par „bargiem” un „sīviem” kungiem, „kungu rijām”, „grūtiem darbiem” muižās u. t. pr. Bet kas var sacerēt dziesmas par saviem grūtumiem, tas vēl nav galīgi apspiests. Latvieši arī ir pieraduši pie paklausības un kungu darbiem; tādu dzīvi viņi tura par paša likteņa nuospriestu. Tuomēr vairāk kā kungu darbus dziesmas apdzied bāra bērnu grūtuo likteni, barguo vīra māti un smagās ruoku dzirnavas. Spriežuot pēc vairāk apstākļiem, arī šādas lietas zīmējas parasti uz brīvākiem laikiem, nekā uz XVIII. gadusimteni.

Vidus laiku beigās, cik mums zināms, nuo visām kultūras tautām Eiropā tika lielā mērā sacerētas un dziedātas tautas dziesmas. Šādu tautas dzejuošanu zinātnieki izskaidruo ar lielāku brīvību un labklājību pie zemniekiem. Bet sākuoties lielākiem spaidiem nuo muižnieku puses, beidzas arī šuo dziesmu ziedu laikmets. Dziesmu sacerēšana sāk Eiropā mazināties un iziet nuo modes nuo XVII. gadusimteņa sākuot. Īstie tautas dziedātāji un dzejnieki uzglabājas tikai vairs tāduos kalnuos, mežuos un zemes nuomalēs, kur pie zemniekiem uzturējās lielāka brīvība un kur muižnieki bija palikuši tālāku nuo jaunā lepnības virziena sadzīvē. Jaunās romances, kuņas izspiež vecās tautas dziesmas, ir jau pa lielai daļai jāpieskaita mākslas dzejai. Arī latviešu tautas dziesmas, kā jau minēts,

visvairāk apdzied katuoļu laikus. Tuo ievērojuot nav nekādu šaubu, ka katuoļu laikuos latvieši nuodarbūojušies vairāk ar dziesmu sacerēšanu nekā vēlāku. Dziesmu sacerēšana, pēc zinātnieku duomām, atkal liecina par lielāku tautas brīvību un labklājību, kuo varam vēruot arī pēc vispārīgas kultūras vēstures.

Visu tuo apskatuot, mums gan vairs nebūs jāšaubās par tautas tradīciju, sevišķi dziesmu, lielu noozīmi vēstures pētīšanā. Dibinuoaties tikai uz rakstītiem dokumentiem un likumiem mēs ne katreiz varam spriest par ļaužu patiesu dzīvi. Tā arī XVI. gadusimteni mēs vis nevaram saukt par latviešu brīvības iesākumu, bet drīzāk gan par viņu labākas un brīvākas dzīves beigām. Ar tuo es nebūt negribu apkaruot augšā minētā A. Agthes ievērojamuo rakstu. Agthe tēluo mums tikai Baltijas laukstrādnieku tiesību vēsturīguo attīstīšanuos likumu ceļā, un tai ziņā viņam ir pilna taisnība. Bet nepareizi būtu spriest, ka līdz arniecīgām likumu reformām būtu tūlin arī labuots pats laukstrādnieku stāvuoklis. Par tuo šur tur izteic šaubas arī pats Agthe. Neviens arī negribēs apgalvuot, ka jaunie laukstrādnieku aizsardzības likumi nebūtu nesuši nekāda labuma. Viņi bez šaubām būs stāvējuši ceļā zemnieku klaušu ātrai vairuošanai. Dažā ziņā būs arī patiešām atviegluots zemnieku liktenis. Katuoļu laiku muižnieki, dzerdami kuopā ar saviem zemniekiem, būs bieži vien sanākuši ar tiem strīduos un pastrādājuši dažādas varmācības, neizņemuo pat slepkavības. Turpretī vēlāku, kad muižnieki bija vairāk izglītuoti un sāka lepnāki dzīvuot, persuoņīgi naidi ar zemniekiem bija retāki gadījumi. Bailes nuo jaunajiem likumiem arī būs ieruobežuojušas muižnieku patvarību. Vispārīgi ņemuo tuo mēr nebūs jāšaubās, ka no XVI. gadusimtenā sākuot zemnieku materiālais stāvuoklis būs sācis slīdēt uz leju.

Nepareizi spriež arī daudz rakstnieki, ka pēc vecuo kronicu nedruošām ziņām latviešu mitoloģija esuo daudz bagātāka nekā istā mitoloģija, par kuo smeļamas ziņas visvairāk tautas tradīcijās. Jā mitoloģija nav nekas vairāk kā tikai dievu nuosaukumu krājums, tad, zināms, mūsu šaubīgā mitoloģija ir daudz bagātāka par istuo. Bet patiesībā mitoloģija ir taču mācība par ļaužu ticības uzskatiem, un šai ziņā tautas tradīcijās ir bagāti materiāli. Par vienu pašu Laimas kultu speciālists var sarakstīt veselu disertāciju. Laimai ir savs „nams” jeb „istaba”, kas izgreznuota ar dažādām pu-

ķēm. Viņa nēsā arvien līdz „nazi” jeb „tuteni”. Tautas dziesmu Dievs vairāk „jāj” jāšis, kamēr Laima vairāk „brauc” braukšis. Nereti viņa „tek basajām kājiņām” un „izlaistiem matiem”. Laima „liek, kaŗ, jeb raksta mūžu” parasti „krēslu sēdēdama”. Viņa uzrauga, vai meitas tura tīru istabu, maltuvi, pirti un takus (= celiņus). Laimai līdzīgas ir Dēkla un Kārta, bet visbiežāki viņa mainas ar Māŗu un Dievu, retāki ar sauli un Jānīti.

Vārdu sakuot tautas tradīcijās netrūkst materiālu ne vēsturei, ne mitoloģijai, ne valuodniecībai. Lai tikai pētnieki ķeras pie darba! Bet jā mūsu rakstnieki nepruot šuo materiālu izmantuot, jeb viņiem trūkst tam nuolūkam laika, tad lai neuzķrauj savas vainas uz tautas tradīciju rēķina.

„Dzimtenes Vēstnesis”, 1909. g. № 246. un 248.

12. Par daiņu.

Jau daudzreiz mūsu rakstuos ir izteiktas duomas, ka daiņa esuot skaists, īsts un vecs latviešu vārds. Bet kāda nozīme šim „skaistajam” vārdam latviešu valuodā būtu piešķirama, par tuo viņa cienītāji vēl nebūt nav vienis prātis. Pie vieniem daiņa nozīmē leišu un latviešu tautas dziesmas. Tuo pieņemot, neesam skaidrībā, kādēļ arī citu tautu dziesmu nevaram saukt par daiņām. Pie uotriem daiņa nozīmē tikai tautas stāstu dziesmas jeb romances pie leišiem un latviešiem. Bet kādēļ gan tad katra tautas romance nevarētu būt daiņa? Trešie grib šuos trūkumus izlabuot un ievēd daiņu vispārīgi dziesmas vietā, šķirdami mākslas daiņas un tautas daiņas. Bet kāda starpība tad nu vairs paliek starp dziesmu un daiņu? Pie šādas nenuoteiktības ir gan maz cerības, ka šis vārds iekaruos mūsu valuodā plašāku nozīmi.

Nuo Manceļa līdz Stenderam neviens latviešu rakstnieks nepazīst daiņas. Pēc vecā mācītāja Vagnera aizrādījuma (Draugu Biedrības Rakstu Krājumuos nuo 1833. un 1855. g.) daiņa pirmuo reiz sastuopama „Avīzēs” 1822. gadā. Nuo leksikoniem tikai Ulmaņa vārdnīca piemin šuo vārdu un pruoti leišu tautas dziesmas nozīmē kā arī pie minētā Vagnera. Tūkstuošiem latviešu tautas dziesmu daudzina dziesmas, bet nezīnu neviena piemēra, kur būtu runa par daiņām. Tikai pāra dziesmiņas nuo leišu ruobežām pazīst darbības vārdu „daiņuot”. Jā mēs pazīstamuo tautas dziesmū: „Teic dziesmiņu, sērdienīte,” sagruozītu: „Teic daiņiņu, sērdienīte,” tad tāds sagruozījums mums izklausītuos pavīsam juocīgs. Tuo ievēruojuot es palieku pie savas pārliecības, ka mūsu daiņa ir jaunākuos laikuos nuo leišu valuodas aizņemts vārds un būtu lietuojams drīzāk tikai leišu tautas dziesmas nozīmē. Kuopīgs nuosaukums leišu un latviešu tautas dziesmām jau tādēļ vien nebūtu vajadzīgs, ka latviešu dziesma nozīmē vispirms īsu līrisku dziesmiņu, kamēr leišu daiņa ir parasti romance, kas nav šķīrāma nuo mūsu ziņģes.

Kā cēlusies leišu „daiņa”, par tuo etnografi un valuodnieki vēl nav teikuši sava gala vārda. Daži rakstnieki gan ved sakarā leišu lietuvārdu „daina” ar latviešu darbības vārdu

„diet”, bet tādu apgalvuojumu vēl nevaru uzskatīt par pierādītu. Latviešiem nav savas daiņas un leišiem nav darbības vārda „diet”. Vecajiem prūšiem nav ne viena, ne otra vārda un dziesmu viņu valuodā sauc „grīmikan”. Drīzak pieņemama man izliekas Dr. E. Voltera hipoteze, ka leišu „daina”, kā jau kultūras vārds, varētu būt aizņemta. Pirmkārt, leišiem un latviešiem ir savs vārds dziesma (giesme), kas cēlies no darbības vārda dziedāt (giedoti), tā tad cits dziesmas nosaukums no sākuma nebija nepieciešami vajadzīgs. Kā leišu giesme, tā arī pa daļai latviešu dziesma nozīmē garīgu dziesmu un garīgā valuodā parasti uzglabājas veci vārdi. Uotrkārt, leišu daiņas, kā jau teikts, pastāv pa lielum-lielai daļai no romancēm, kādas mūsu laiku etnografi vairs netura par visai vecām. Ar tuo es, zināms, nebūt negribu nuoliegt, ka dažās leišu daiņās var būt pārstrādāta ļoti veca viela. Treškārt, daiņai līdzīgs dziesmas nosaukums sastuopams arī rumēņu (doinu) un ķeltu valuodās.

Kultūra Eiropā ir izplātījusies no dienvidiem uz ziemeļiem, t. i. no Grieķijas, Itālijas un Spānijas viņa gājusi uz Franciju, Vāciju u. t. t. Tādu pašu ceļu staigājušas arī daudz tautas tradīcijas un viņu starpā dziesmas. Uz latviešiem šai ziņā vislielāku iespaidu ir atstājuši vācieši un uz vāciešiem italieši. Vācu romances ir sacerētas ar atskaņām un rīmēm un atskaņas, pēc lietpratēju domām, esot cēlušās Itālijā (J. W. Bruinier, *Das Deutsche Volkslied*. „Der Reim ist unbedingt welschen Ursprungs.” 71. l. p.). Vispārīgi vidus laikuos Itālija bija ievērojamākais kultūras centrs Eiropā. Apskatīsim, kuo par šuo jautājumu saka pazīstamais O. Bökēlis (Otto Böckel, *Psychologie der Volksdichtung*). „Starp Kataloniju, Franciju un Ziemeļ-Itāliju tautas stāstu dziesmas ceļuoja šurpu un turpu, pie kam Provānse bija par caurejamuo zemi. Liela pulka pēc stīla viegli pazīstamu tautas romanču izrādās par Vidus-Eiropas romāņu tautu kuopmantu” (182. l. p.). „Jau sen būs nuotikusi dziesmu izmaiņa starp šīm vidus-romāņu zemēm; kas tur bijis devējs un kas ņēmējs, tas būs grūti izzināms” (183. l. p.). „Tuo pašu (t. i. savstarpīgu dziesmu izmaiņu) var nuovēruot arī romāņu un grieķu tautas dzejas savstarpīgā satīksmē” (181. l. p.) „Jā dziesmai ir patīkama meldīja . . . tad viņa iet savu uzvāras gaitu par pus pasauli, viņa pāriet par tās zemes ruobežām, kur viņa cēlusies . . . Tautas dziesma ir kā ceļotāju putns, nekādi klinšu kalni, nekādas straujas upes viņas neaiztura, viņa lidinās pāri ar saviem

meldijas spārniem" (184. l. p.). „Nekāds tālums nav varējis kavēt dziesmu izplātīšanuos" (173. l. p.).

Tā arī augšā minētās tautu dziesmas ar romantisku saturu, tā sauktās romances, pēc jaunākuo pētnieku duomām cēlušās ap XIV. gadusimteni Dienvidus-Eiropā, sevišķi Italijā. Nuo turienes viņas pamazām izplātījušās pa visu Eiropu. Latvieši būs aizņēmušies šīs romances ap XVI. gadusimteni un nuosaukuši viņas pēc vācu valuodas par ziņģēm. Tā kā ap XVI. gadu simteni ir mūsu tautas dziesmu ziedu laikmeta beigas, tad ziņģes nedabuja pie mums daudz ieviesties. Leiši aizņēmušies šīs romances varbūt agrāki un, kā duomājams, arī labākuos apstākļuos nekā latvieši. Leišu muižnieki stāvējuši tālāku nuo jaunās kultūras muodes, kādēļ viņi arī dzīvuoja vienkāršāki un spieda savus zemniekus mazāk nekā Baltijas vācieši. Tādēļ arī dziesmu sacerēšana pie viņiem uzglabājusies līdz mūsu dienām.

Ir aizrādīts, ka arī t a u t a s d z i e s m a esuot jauns un mākslīgs nuosaukums. Tuo es nebūt negribu nuoliegt. Agrāki jau nemaz nešķīra mākslas dziesmu nuo tautas dziesmām. Tikai Herders kā īsts tautas poēzijas mīļotājs sāka ievēruot šuo starpību un ievēda jaunu terminu „Volkslied", kuŗš tika tulkuots visās Eiropas valuodās un ir pieņemts arī nuo latviešiem. Kas mums par iemeslu apkaŗuot nuosaukumu, kuŗu pieņēmušas visas kultūras tautas?

Mans nuolūks nebija ar šīm savām piezīmēm galīgi atmetst daiņu kā pavisam nederīgu vārdu latviešu valuodā. Es tikai uzstājuos pret šā vārda nuozīmes nenuoteiktību. Katrs jauns vārds, kam nav nuoteiktas nuozīmes, man izliekas lieks un nevajadzīgs.

„Dzimtenes Vēstnesis", 1909. g. № 264. un 1910. g. № 12.

13. Par trūkumiem mūsu rakstniecībā.

Pēdējā laikā ir gan jau ļoti daudz rakstīts par mūsu rakstniecības dažādiem virzieniem un arī sevišķiem rakstniekiem, bet diemžēl netiek vēl pārrunāti tie mūsu rakstniecības trūkumi, kas atgādina vēl tautas bērnišķības laikus. Lai tik apskatām mūsu literatūras vēstures un dziesmu krājumus. Mēs tur atradīsim vairāk dzejnieku nekā angļiem, frančiem un vāciešiem. Neskatuoties uz tuo man tuomēr ir jāšaubās, vai latviešiem ir vairāk poēzijas dāvānu kā citām tautām. Nevien žurnāli, bet arī politiskas dienas avīzes un kalendāri ir kā pārpildīti ar dziesmām. Avīzēs gan tāgad redz jau mazāk dziesmu, nekā pāra desmit gadu atpakaļ un kā pie leišiem vēl mūsu dienās, bet tuomēr latvieši dzejuo samērā vairāk, nekā kultūras tautas.

Lielais dziesmu vairums ir mums tuomēr vēl diezgan nabadzīgs pēc satura. Gan mūsu dziesmas ir tikušas saukātas par ziņģēm un rīmēm un vēlāku arī par dzejuoļiem un daiņām, bet pēc satura lielum-lielā daļa nuo viņām ir un paliek tās pašas vecās mīlestības gaudu dziesmas, kaut arī daudzas nuo viņām ir diezgan labi izdevušās. Publika jau tā bija pieradusi pie šām mīlestības dziesmām, ka skatījās ar neuzticību uz jaunāku laiku dzejniekiem, kas aizkustināja arī sadzīves jautājumus, jēb nelaimīgas mīlestības vietā lūkoja lasītājuos muodināt drošāku pašapziņu. Cik necik izdevusies balāde vai romance ir liels retums mūsu rakstuos. Sevišķi maz mums ir tādu dziesmu, kas nuoderētu skulu lasāmās grāmatās.

Navaram lepuoties arī ar dziesmu tulkojumiem. Vairāk pazīstami latviešu publikai ir gan Šillers, Gōte, Heine, Lenaus, Puškīns un Ļermontovs, bet slavēnie franču un angļu dzejnieki ir mūsu rakstniecībā vēl gluži sveši. Par daudz bieži ir pie mums tulkuota un pārdzejuota Šillera slavēnā zvana dziesma, bet sava pārak mākslīgā satura dēļ viņa gan nekad nepaliks pie mums populāra.

Diezgan maz pēdējā gadu simtenī ir ražuots episku dziesmu pasaules literatūrā, bet tuo mums taisni ir Dieva svētība. Nuo tā sauktajiem latviešu „tautas eposiem” es diemžēl nevaru atzīt neviena par izdevušuos. Par tuo arī nav jā-

brīnās, jūo labu eposu pasaules literatūrā nav vispārīgi daudz un nuo tiem pašiem nedaudziem ievēruojamākie ir sarakstīti sava laika garšā.

Mūsu dzejnieki diemžēl neapmierinājas vis tikai ar pakal-darīšanu kultūras tautām, bet grib tās vēl pārspēt. Reiz mūsu rakstnieki bija iedomājušies, ka latviešu dzejniekam vajaguot dzejuot tikai tautas dziesmu garā un pantmērā. Bet šāduos pakal-darinājumuos mēs sastuopam tikai t. dziesmu „kumeliņus” un „bālēliņus”, nevis garu un pantmēru. Jaunākie dzejnieki turpretim tura mūsu t. dziesmas par grabažām un grib ražuot kuo pavisam jaunu un nedzirdētu, kuo naivi sentimentālu jeb traģikomisku. Ar šām piezīmēm nebūt negribu nootiesāt mūsu dzejniekus. Daudzus nuo viņiem, kā piemēram Veidenbaumu, Ausēkli, Zvārguli, Puoruku, Sudrabu Ēdžu, Aspāziju un citus es turu pat ļuoti augsti. Negribu noosmādēt arī citus, varbūt mazāk ievēruojamus dzejniekus. Mans nuolūks bija tikai aizrādīt, ka latvieši dzejuo par daudz un diemžēl uz zinātnes rēķina. Arī pie mūsu labākiem dzejniekiem nav visai lielas dažādības pēc dziesmu satura. Mūsu dzejniekiem vajadzētu vairāk lasīt un pētīt cittautiešu ievēruojamus poētus un kritiķus un par visām lietām mācīties mūsu valuodu. Nekādā ziņā viņiem nevajadzētu iedomāties, ka viņi spēs radīt kuo pavisam jaunu, kas pasaules literatūrā vēl nemaz nav bijis. Pie krieviem, vāciešiem, frančiem un angļiem poēzijas pamati ir gluži vienādi un pie latviešiem viņiem nevajadzētu būt citādiem. Dzejuot pilnīgi senlaiku garā jeb arī bērna fantazijā nevienam neizduosies. Jā arī kādi mēģinājumi šāduos virzienuos būtu cik necik izdevušies, tad tuomēr tie ir un paliks viltuojumi.

Tālāku mūsu rakstniecība ir gājusi labi uz priekšu visādu stāstiņu, noveļu un romānu ražuošānā. Šai laukā mums jau ir vairāk teicamu darbu. Pat dažu dekadentu ražuojumi nav smādējami. Tikai žēl, ka lielākā daļa nuo mūsu rakstniekiem bija pieslējušies pie dekadentu virziena, kamēr pie lielām kultūras tautām tikai nedaudz rakstnieki raksta dekadentu garā. Turklāt pie kultūras tautām dekadenti bija vajadzīgi kā pārāk vienusīgā reālisma pretinieki. Pie mums tāds reālisms vēl nemaz nebija nuodibinājies, lai jau būtu vajadzīgs kāds pretējs virziens.

Katrs krietns rakstnieks lūkuo izteikties skaidri un vienkārši, jūo katrs vēlās, lai lasītāji viņu saprastu. Vienkārša stila meisteri, kā piemēram Voltērs, Ruso,

L. Tolstojs, ir arī taisījuši vislielāko iespaidu uz savu tautu. Tā kā nu mums inteligentu lasītāju ir vēl samērā diezgan maz, tad mūsu rakstniekiem vēl sevišķi vajadzētu sprauties par mērķi vienkāršu un viegli saprotamu stilu. Bet mūsu jaunie rakstnieki stāstās rakstām tik augstā stilā, ka pat ne visi studējuši filologi varuot viņus saprast.

Pie kultūras tautām rakstnieki mēdz rakstīt pareizā un skaidrā valodā. Pa lielākai daļai viņi ir ar augstāku izglītību, bet arī jau vidējās skolās viņi ir pamatīgi iepazinušies ar savas valodas gramatiku un literatūru. Tuomēr valodnieki nebūt nebaidās uzrādīt uz kādām valodas nepareizībām pie pašiem labākajiem rakstniekiem. Mūsu rakstniecībā mēs sastuopam pavisam pretēju virzienu. Mūsu valoda vēl nav nodibinājusies ne etimoloģiski, ne sintaktiski, kādēļ arī pie mūsu labākajiem valodniekiem un stila meistariem varēsīm atrast kļūdas. Liela daļa no mūsu rakstniekiem nav beiguši ne vidus skolu kursus un skolās viņi tikpat kā nemaz nav mācījušies latviešu valodas. Un tuomēr mūsu rakstnieki ir iedomājušies, ka viņi pilnīgi pārvalduot latviešu valodu un ka viņiem nekas vairs nesusot kuo mācīties. Valodnieki lai mācuoties nuo viņiem. Jā nu valodnieki vairs nerūpētuos par mūsu valodas pareizību un katrs rakstnieciņš un korespondents rakstītu, kā viņam patīkas, tad pēc pāra paaudzēm mūsu valoda būtu tik tālu sajukusi, ka tauta vairs nesaprastu latviešu rakstus. Bez tam mūsu valodas pareiza attīstība ir vēl stipri apdraudēta ar rakstiem sagruozītuos žīdu un vāciešu žarguonuos un tiši izdomātuos dialektuos. Pēdējā laikā šādu rakstu gan parādas mazāk, bet jāvēlās būtu, ka viņi vēl mazinātuos. Šādi raksti parādas sevišķi kalendāruos un laikrakstu pielikumuos.

Nevaram lepuoties arī ar vispārijiem zinātniskiem rakstiem mūsu laikrakstuos un brošūrās. Šai ziņā tikai dakteri un juristi ir sev iekārājuši cienīgu stāvuokli. Viņus, cik esmu nuovēruojis, mūsu rakstnieki liek mierā. Turpreti teoloģijā, filozofijā, archeoloģijā, vēsturē, valodniecībā u. t. pr. katrs mūsu rakstnieciņš uzstājas par lietpratēju. Pēdējā laikā pasaules literatūrā ir parādījušies daudz jauni pētījumi un pārspriedumi par mūsu jauno un vecuo testamenti. Rakstījuši, zināms, ir dažādi speciālisti, kā: teologi, vēsturnieki, archeologi, filozofi, pirmā kārtā priekš saviem aruodniekiem. Gauži maz šādu negatīvu un sensacionālu rakstu ir izduots priekš plašākas publikas. Arī pēdējās šķiras samērā nedaudzie raksti ir sastādīti nuo speciālistiem un nuospriesti priekš inteliģentas publi-

kas. Bet nu mūsu rakstniecībā pēdējā laikā ir parādījušies ļoti daudz šādu rakstu, neviens no viņiem nav apstrādāts jeb tulkuots no kāda speciālista un nav arī nekur redzams, ka šie raksti būtu izduoti priekš inteligēntas publikas. Latviešu zemnieks būtu izticis bez viņiem vēl drīzāk nekā vācu zemnieks.

Kā bībeles kritika, tā arī vēsturiskais materiālisms ir mūsu rakstnieku iemīļuots priekšmets. Vēsturnieku ir gan mums pārāk maz un nezīnu, vai arī no tiem maz kāds būs speciālizējis historiografijā, bet cik daudz pie mums tiek rakstīts par vēsturisko materiālismu! Ar kādu sajūsmību rakstnieki dalās divās partijās par un pret vēsturisko materiālismu! Un kādēļ gan tas tracis izcēlies? Neesmu ievēroojis neviena raksta, kas mūsu valodā būtu sastādīts vēsturiskā materiālisma garā. Nebūtu arī nekāda liela nelaime, ja kāds vēsturnieks būtu rīkujies šādā vienpusīgā virzienā. Tā tad partiju gars un personīga nesaticība ir bijuši šādiem strīdiem arvien par galveno pamatu.

Nuo persunām, kuŗu vārds mūsu rakstuos tiek visvairāk nelietīgi un velti valkāts, pirmā vietā gan laikam stāv nelaimīgais Markss. Bet nu Markss, par laimi vai par nelaimi, bijis tāds sauss teorētīķis un speciāls pētnieks, ka viņu pēc nopelniem slavēt un apkaŗuot var tikai speciālisti. Turklāt šis vīrs ir jau sen miris un kā katrai dzīvības spējīgai mācībai, tā arī Marksa teorijai vajadzētu attīstīties arvien tālāku. Bet jā mēs arvien tā paša Marksa vārdā izgāžam savas dusmas, gan viņu slavēdami, gan peldami, tad mēs nevaram būt uz pareiza ceļa.

Uotrs tāds ievērojams vīrs, kas no latviešu rakstniekiem tiek pārāk bieži daudzīnāts, ir filozofs Niče. Tā kā nu latviešu valodā ir vēl gluži sapruotamā kārtā gauži maz rakstīts par filozofiju, latviešu vienkāršie lasītāji nav arī priekš filozofijas sagatavuoti un Niče nemaz nav pieskaitāms pie vislielākiem filozofiem, tad nu iznāk, ka viņš taisni pie latviešiem ir sasniedzis samērā vislielāku un plašāku cienību. Vai viņš tiešām ir šādas pārliecīgas ievēribas cienīgs? Pēc manām domām nekādā ziņā. Mūsu liberālie tautieši nekad nebūs mierā ar viņa uzskatiem par vienkāršiem ļaudīm un sieviešiem. Konservatīvākie latvieši nevarēs attaisnuot viņa familijas dzīves, nedz arī vispārīgi piebalsuot viņa domām par familiju. Bezpartejiskie filozofijas cienītāji nav mierā ar viņa daudzajām pretrunām. Kādēļ tad gan mūsu vienkāršajiem lasītājiem, no kuŗiem vēl liela daļa ir vidus skolu audzēkņi, pastāvīgi zvanīt

ausīs, ka Niče esot liels ģenijs, pravietis, pusdievs un diezin kas vēl? Tāds šovinisms var būt tautai tikai par ļaunu, vismaz labuma es tur nekāda neredzu.

Runājuot par zinātniskiem rakstiem latviešu valuodā, jā-saka arī kāds vārds par Zinību Komisiju. Pēdējai pārmet, ka viņa nekā nedaruot un jau sen esot nuovecuojusi. Šādiem spriedējiem tad nu pašiem vazadzēja iestāties šai Zinību Komisi-jā, strādāt un gādāt, lai viņa nenuovecuo. Pēc manām duomām tā ir visas tautas, sevišķi mūsu intelīģences vaina, ka šā-dai simpatiskai biedrībai trūkst līdzstrādnieku un līdzekļu. Še tik nebūtu jāaizmirst, ka Zinību Komisijas uzdevums ir pirmā kārtā izpētīt latviešu valuodu, etnografiju, vēsturi un rakstnie-cību, bet nevis nuodarbuoties ar filozofiju, astronomiju, medi-cīnu un citām starptautiskām zinātnēm, kuŗas jau tiek piekuop-tas dažādās akadēmijās un augstskulolās.

Ševišķi mūsu rakstuos ir attīstījusies polēmika. Ne pie vienas tautas gan laikam netiek samērā tik daudz polēmizēts, kā pie latviešiem. Strīdi paši par sevi vēl nebūtu tik kaitīgi, jā tikt runāts par lietu un nuo lietas pratējiem. Bet pie mums, kā jau teikts, gandrīz katrs tautas skuluotājs un korespondents ņemas spriest un strīdēties par filozofiju, vēsturiskuo materiā-lismu, valuodniecību, tautsaimniecību, vārdu sakuot par katru zinātni. Strīdu rakstuos pastāvīgi nuoiet nuo lietas un uzbrūk persuonai. Diletanti neievēruo nekādas cienības pret lietpra-tējiem. Jaunie rakstnieki nereti ar visrupjākiem vārdiem uz-brūk mūsu sirmajiem un guodājamiem tautas darbiniekiem. Pat laikrakstu redakcijas nebaidas nuoduot šādam apsmieklam savus labākuos līdzstrādniekus.

Lielā mērā pie mūsu rakstniekiem ir attīstījusies kārība pēc slavas tītuļiem. Lai juo drīzāki nāktu pie guoda, tad viņi sāk slavēt arī cits citu. Tādā ziņā starp mūsu jaunajiem rakst-niekiem jau atruodas tītāni, ģeniji un lieli talanti. Uzbrūkuot pretniekam paziņuo, ka viņš neesuot nekāds ģenijs. Uzbrūkuot aizmirst, ka kultūras tautas nemaz tik daudz nerunā par ģeni-jiem. Mūsu laiki prasa lietas pratējus un uzcītīgus darbiniekus. Kultūras tautu darbinieki neplātās arī ar tītuļiem. Pie mums turpretim tītuļi ir pilnuos zieduos.

Mans nuolūks nebija šai savā rakstā uzbrukt kādiem rakst-niekiem. Pēdējie ir še varbūt mazāk vainīgi, nekā laikrakstu redakcijas, kas nuodarbuojas ar zemiem strīdus un izsmiekla rakstiem — un pati publika, kas pret šādu nebūšanu nepro-testē. Es tuomēr palieku tai cerībā, ka nevien mūsu redakci-

jām, bet arī pašiem rakstniekiem beidzuot apniks šādi nevajadzīgi un tukši strīdi, kuŗus tikai tautas pretinieki var izmantoņ sev par labu. Bet līdz ar strīdiem mums vazadzētu atsacīties arī nuo aklās vienpusības un stūrgalvības mūsu rakstniecības un valuodas ļautājumuos.

„Latvija” 1910. g. №№ 212. u. 214.

14. Kāds vārds parienaida politiku pie latviešiem.

Ir jau vispārīgi atzīts, ka pie latviešiem trūkst vienprātības gara, bet ļoti dažādi tiek iztulkuoti nevienprātības iemesli. Jaunā paaudze šē apvainuo vecuos tautiešus, kas plekuopjuot partijas garu; vecie atkal uzliek visu vainu jaunstrāvnikiem, kas neklausuot vecuo paduomiem. Man liekas, ka iemesli šē ir jāmeklē dziļāki. Mazāk gan būs vainīgas sevišķas persunas, nekā visa mūsu sadzīve, kas vēl nav nuokārtuojisies un turās pie savstarpīgas neuzticības un ienaida politikas.

Jau nuo ļoti seniem laikiem latvieši nav bijuši nekādi sabiedrības mīļotāji un tikai retis būs dzīvuojis lielākās sādžas, bet parasti atsevišķās mājās, kas pa lielai daļai atruodās mežuos. Tuomēr lielākiem nuovadiem bijuši savi virsnieki jeb kungī (ne kunigaikšķī), kas dzīvuojis kalnu pilis un valdījuši par sava nuovada iedzīvuotājiem. Atmiņas par šiem kungiem vēl atruodam mūsu tautas pasaku ķēniņuos. Pati tauta tuoreiz pastāvēja nuo bajāriem, saimniekiem un kalpiem. Šis trīs ļaužu šķiras tuomēr nebūs bijušas stingri šķirtas. Kalpi gan būs cēlušies nuo vergiem, bet „bandu puiši” viegli vien pārgājuši saimniekuos un bagāti saimnieki savukārt laikam atkal bajāruos. Viss nuovads zināmuos gadījumuos ņēmis dalību pie aizstāvēšanās pret ienaidniekiem un kārtības uzturēšanas mājās.

Vāciešiem ienākuot šī latviešu patstāvība tika arvien vairāk un vairāk apruobežuota. Zemes pārvaldīšana, tiesa, baznīca—viss tas pārgāja vāciešu ruokās. Sapulces pie latviešiem tika aizliegtas, nemiernieki apkauti, sādžas iznīcinātas, lielākas mājās sadalītas mazās saimniecībās un turīgākie latvieši pārvācuoti. Lielākuo ļomu šinīs tumšajuos laikuos spēļēja pašu latviešu nuodevēji un līdēji, kas viss nuoderēja par labākuo pamatu savstarpīgai neuzticībai. Par gadu simteņiem vārds „latvietis” nuozīmēja tikai zemnieku, nabagu, muļķi, vispārīgi ņemuot „nevācieti”, juo turīgāks un izglītuotāks latvietis vairs nepiederēja pie savas tautas, bet pārgāja vāciešuos. Ne mazums muižas īpašnieku Baltijā būs cēlušies nuo latviešiem un pie reizes arī pēdējuos gadu simteņuos. Pilsuonu tiesības un vajadzīguo naudu šie muižu pircēji dabuja pilsētās kā amatnieki un tirguotāji. Latviešu nevācieši palika zemnieku kārtā, kur

atkal valdīja pastāvīga cīņa starp īstajiem strādniekiem nuo vienas puses un stārstiem jeb vagāriem, desmitniekiem un rijniekiem nuo uotras puses.

Brīvākiem laikiem sākuoties latvieši attīstījās ātrāki prāta izglītības, nekā sadzīves ziņā. Pie prāta izglītības varēja tikt katrs, kam bija gara dāvanas un cik necik līdzekļi, bet sadzīves izglītība, kas vienuo tautu kuopīgā darbā un uz kuopigtem mērķiem, ir daudz grūtāki sasniedzama. Nav vainīgi tikai tie straujie biedrību vaduoņi, kas nav spējuši pulcināt un vienuot biedrus. Nav arī vainīgi tikai tie jaunstrāvnīeki, kas sapņuoja par kādu jaunu sadzīves kārtību un pieteica kaŗu vecajiem. Vispirms ir vainīgi tie apstākļi, kas piespiež lielākai daļai nuo latviešu inteligēntiem atstāt savu dzimteni un pieņemt svešas idejas, kas stāv tālu nuo mūsu dzimtenes interesēm. Tādā ziņā lielā mērā tuop kavēta un traucēta latviešu vienuošānās mierīgā kultūras darbā. Pašu latviešu vietā visur grib darīt un duomāt vācu aizbildņi. Nepietiek jau ar tuo vien, ka muižu īpašnieki pie mums ir vācieši; pēdējie gādā vēl, ka arī mācītāji, dakterji un ierēdņi būtu mums nuo vācu tautības. Visi tie ir labākie apstākļi savstarpīgas neuzticības un ienaida politikai pie latviešiem. Daudzi atsaucas uz laimīguo vienību, kas valdījusi pie latviešiem Kronvalda laikuos. Patiesībā nekādas vienības un laimības nebija arī tuoreiz. Arī tad vācu skuolās uzglītuotie un pārvācuotie latvieši nuoskatījās ar nicināšanu uz tā sauktajiem jaunlatviešiem. Tikai tādēļ daudzi neuzstājās atklātā cīņā, ka klusu ciešuot viņi varēja labāk nuoslēpt savu latviešu tautību.

Studētiem latviešiem vairuojuoties arī pašu tautiešu starpā sāka celties ienaidis. Lielai daļai nuo šiem bija jāatstāj sava dzimtene un pārējiem lielākā vai mazākā mērā jāpaduodas zem vācu aizbildnības. Viss tas kavēja latviešu inteligēnces pieaugšanu Baltijā un veicināja savstarpīgu neuzticību. Inteliģences sadzīves trūkums pie latviešiem atstāja sliktu iespaidu arī uz studentiem. Daudzreiz tiku nuovēruojis un vēl vairāk dzirdējis, ka latviešu studenti pirmuo reiz satiekuoties tūlin sacēla strīdu, nemaz neinteresējuoties par tuo, ka zinātnes un politikas jautājumuos pie viņiem nebija nekādas sevišķas duomu starpības. Jā kāds bija tik prātīgs, ka uzbrukuma neievēuoja, tad tādu „glēvuli” necienija ne draugi, ne ienaidnieki. Studiju laikā cēlies ienaidis turpinājās parasti arī vēlāku iestājuoties praktiskā dzīvē.

Daudzi grib attaisnuot šuo latviešu ienaida politiku, aizrādīdami, ka partiju dažādība esot taisni tautas dzīvības un attīstības zīme. Par vecā Bušas „tūkstuoš gadu miera valsti” tagad gan laikam neviens vairs nesapņuo. Tuomēr ir jautājumi, kur arī pretnieki var viens uotram ruoku sniegt, bet tas, zināms, var notikt tikai izglītuotu ļaužu sabiedrībā. Latvieši diemžēl šīs patiesības vēl negrib saprast. Bet vistuvredzīgākie ir tie mūsu rakstnieki, kas par visas nelaimes cēluoni notura mūsu tautiskuo partiju. Latviešu patrioti esot tādi paši aristokrāti, kā Baltijas vācieši, un visai tautai par labu viņi nemaz nestrādājuot. Lielākās tautas daļas intereses aizstāvēšuoot brīvprātīgs cittautietis labāk nekā tāds latviešu patriots. Bet tas taču ir visiem zināms, ka latviešu muižnieku un kapitālistu ir vēl tik maz, ka viņi nekādas sevišķas luomas latviešu sadzīvē vēl nespēlē. Nuo uotras puses vietējie vācieši un žīdi ir tik smalki organizējušies, ka viņu izvēlētie nekad neaizstāvēs tādas latviešu lietas, kas stāvēs viņu līdztautiešu interesēm pretī. Nevar, zināms, nuoliegt, ka patriotismam pasaulē līdz ar labajām pusēm ir arī zināmas ļaunās puses. Bet jā nu patriotisms visā pasaulē lieliski izplešās un sevišķi lielu luomu spēlē Baltijā, kādēļ tad gan lai taisni latvieši atsacītuos nuo patriotiskām idejām, vienīgi citām tautām par labu? Vai nuo tā neceltuos latviešiem tikai puosts?

Latviešu dzīvē visur var nuovēruot šās nelaimīgās ienaida politikas sekas. Vislabāki var tuo redzēt Rīgas duomnieku vēlēšanā. Latviešu vienuošānās nuotiek arvien ar ļuoti lielām pūlēm. Visām pūlēm un cīņām par spīti viena latviešu daļa tuomēr pāriet vāciešu pusē, citi atsakās nuo vēlēšanām gan nuo spītības, gan arī nuo neuzticības. Uzvāra arvien ir bijusi nuodruošināta vāciešu pusē, kur vienādi ir valdījusi disciplīna un kārtība.

Pavisam neglīta bija šī savstarpīgā ienaida politika pēdējuos dziedamuos svētkuos. Ne nu svētku izrikuotājiem bija kāds apskaužams guods, nedz arī svētkus izjaucuoot viņu pretinieki varētu sevišķi lepuoties ar uzvāru, bet cīņa tuomēr bija asa. Un kam gan nāca labums nuo šiem nejaukiem strīdiem? Tikai latviešu pretniekiem, kuŗi tuo tūlin izlietuoja savuos laikrakstuos un sūdzībās. Tika aizrādīts, ka latvieši vēl esuoat ļuoti neizglītuota nemiernieku tauta, kuŗai reformu vietā vajadzīga tikai pastiprināta apsardzība.

Tā pati savstarpīgās neuzticības un ienaida politika ir redzama arī mūsu rakstniecībā, sevišķi laikrakstuos. Daži kri-

tiķi negrib ticēt, ka latviešu rakstniekiem varētu būt arī īsts talants kādēļ nuoliek viņus nereti līdz beidzamam. Daudz rakstnieki atkal ir iedomājušies, ka viņi esot ģeniji bez kļūdām, un uzņem katru aizrādījumu uz trūkumiem par apvainojumu. Kritiķi grib mācīt un tiesāt rakstniekus pēc saviem pólitikas un mākslas uzskatiem. Rakstnieki turpreti duomā, ka viņi nākuot pasaulē par gataviem ģenijiem, kuriem nekas vairs neesuoť jāmācās, nedz arī jāklausa citu paduomi. Tuomēr kritiķu mums ir daudz mazāk nekā rakstnieku, kādēļ arī pēdējiem bija iespējamssacelt daudzlielāku truoksni nekā pirmajiem. Rakstniekiem nepatīk arī pat tādi kritiķi, kā Teodors un Plūduonis, juo viņiem neesuoť speciālas izglitības. Arī tie latviešu filologi, kas beiguši rakstniecības nuodaļu, kur taisni studējuši literatūras vēsturi, nevaruoť būt par kritiķiem, juo viņi esuoť vairāk valudnieki nekā literatūras pratēji. Bet vai literatūru varam studēt bez valuodu prašanas un vai valudnieks var būt bez literatūras zināšanas? Kam tad galu galā būs tiesība spriest par mūsu literatūru, jā ne filologiem un vispāri cienītiem kritiķiem? Šāduos zemuos striduos es atkal cita nevaru redzēt, kā tuo pašu vecuo ienaida politiku, kas ceļas nuo sadzīves trūkuma. Savā vientuļa dzīvē latviešu rakstnieks ieruod pārspīlēt savas zināšanas, necieš pretējas duomas un paliek savuos uzskatuos par daudz vienpusīgs un iedomīgs. Ar asumu un rupjībām viņš duomā pārspēt savus pretiniekus un iemantuot publikas cienību; bet kas ienaidu sēj, tas arī ienaidu ļauj. Ar saviem nebeidzamiem strīdiem daudzi nuo mūsu rakstniekiem tikai atbaida lasītājus. Savstarpīgi strīduoties un lamājuoties šie rakstnieki pakalpuo tikai tautas ienaidniekiem, kuri ar prieku apsveic katru skandālu un katru jaunu partiju.

„Latvija”, 1911. g. № 64.

15. Kā cēlies vārds „vācietis“?

Vienā no Draugu biedrības sēdēm ir cilāts jautājums, kā varētu būt cēlies vārds „vācietis”? Ir izteiktas divas, ka „vācietis” būšot tikai sagruozījums no izteikumiem: „wat segt he? (kuo viņš saka)” jeb „vai, ciets!” Pēc manas pārliecības šādi izskaidrojumi runā pret vēsturi, etnografiju un valuodniecību. Kā visas citas tautas, tā arī latvieši jau no ļoti seniem laikiem būs pazinūši savus kaimiņus no liela apgabala. Jau sen priekš Kristus dzimšanas tirguotāji, kuŗi tuoreiz daudz neizšķirās no jūras laupītājiem, uzņēmuši lielus tāļus ceļojumus, un vergi bijuši viens no ievērojamākiem tirdzniecības priekšmetiem. Nuo tirguotājiem un vergiem ļaudis mācījās pazīt savus kaimiņus no tālas apkārtnes. Kā gotu (gotu) un zviedru, tā arī vāciešu nuosaukums varēja būt latviešiem pazīstams jau sen pirms vācu ienākšanas Baltijā. Tanīs vecuos laikuos vācieši gan nevarēja pret latviešiem būt „cietāki” par citām tautām. Jā nu starp latviešiem un vāciešiem bija kāda satiksme, tad arī šuo izteikums: „wat segt he” nevarēja viņiem palikt par neatminamu miklu. Turklāt tā gotu, kā arī vecvācu vārdus latvieši aizņēmušies īstā nozīmē. Pēc etnografijas arī man nav zināms, ka kādas tautas nuosaukums būtu cēlies augšā minētā ceļā. Vislabāk var redzēt šuo izskaidrojumu nepareizību pēc latviešu valuodas fonētikas. Nav taču jāšaubās, ka leišu „vokietis” ir uzglabājies vecākā veidā nekā latviešu „vācietis”. Nuo tā atkal var vēruot, ka šis vārds jau tad būs cēlies, kad leiši un latvieši vēl stāvējuši vieni uotriem ļuoti tuvu, t. i. varbūt līdz pāra tūkstoš gadu atpakaļ. Katrs valuodnieks arī zinās, ka „ietis” minētā vārdā ir piedēklis, bet nevis daļa no vārda pamata. Kā mēs sakam: latvis — latvietis, libis — libietis, leitīs — leitiete, tā arī vārdam „vācietis” varam meklēt isāku formu „vācs”. Uz kādu isāku pamatu skaidri aizrāda vārdi: „vācu” (leit. vokinis) un „vāciski” (leit. vokiszka). Bet kāds tad nu gan īsti varētu būt tas vecākais vārda pamats? Profesors J. Endzelīns duod par šuo jautājumu šādu atbildi: „Leišu vokietis ir atvasināts nuo zemes vārda V o k ē jeb V o k a „Vācija”, kā latvietis nuo L a t (a) v a „Latvija”, un latv. v ā c i e t i s nuo zemes vārda V ā c e jeb V ā c a „Vā-

cija", kuŗu esmu vēl sastapis infantieŗu tautas dziesmās Vor-
kovā izteicienuos: *v o c y s k u n g i* (= Vāczemes kungi), un
v o c y s z e m e i t ī (= Vāczemē; infl. *v o c y s* ir vienskaitļa
ģenētīva forma, kas mūsu rakstu valuodā skanētu: *V ā c a s*,
no nominatīva *V ā c a* = leiŗu *V o ķ a*). *V ā c z e m e* tā tad
nav saīsinājums no *v ā c u z e m e*, bet no *V ā c a s z e m e*"
 („Dzimtenes Vēstnesis", 1911. g. № 43). Jā tad nu „vācietis"
ir cēlies no zemes nosaukuma, tad vecākais vārda pamats ir
„Vokē"; bet jā pēdējais vārds būtu nācis no tautas nosau-
kuma, tad tas būtu varbūt skanējis „vokai". Par kādu „vai"
tur nevar būt ne runa, juo leiŗi tāda vārda nepazīst. Nav arī
iemesla meklēt ņe vārdu „ciets", juo tas tiek izrunāts ar grūstu
gaŗumu, kamēr piedēkli „ietis" ir mums stiepts gaŗums. „Wat
segt he" gan drusku atgādina latvieŗu jaunākuo vārdu „vācie-
tis", bet nevis leiŗu vārdu „vokietis" un nekādā ziņā vecuo
vārda pamatu „Vokē".

Jāduomā, ka tautu nosaukumi pie latvieŗiem būs tāpat
cēluŗies kā pie citām tautām pasaulē. Tautu nosaukumi nav
pirmātnēji vārdi un attīstās pie tautām tikai ieņemuot zināmu
kultūras stāvuoqli. Liela daļa no tautu nosaukumiem nav
vēl izpētīta. Tuomēr zināma kārtība ņuo vārdu vēsturē ir mums
jau pazīstama. Sevi paŗus tautas mēdz saukt gluŗi vienkārŗi
par tautu, ļaudim jēb zemes ļaudim. Kaimiņu tautām parasti
duod nosaukumus: sveŗnieki, meŗenieki, ļaucenieki, purve-
nieki, augŗgalieŗi, lejēnieŗi. Ļuotī bieŗi ņādi nosaukumi
ceļas nuo upju nosaukumiem, retāki nuo kalniem, ezeriem un
purviem. Vispirms ceļas cilŗu nosaukumi un tikai vēlāku at-
tīstās vispārīgi tautas nosaukumi visām radu ciltim kuopā.
Nuo iesākuma tautu nosaukumi var vairakkārt mainīties.
Stiprākā uzvāŗētāju cilts nereti uzspieŗ savu nosaukumu uz-
vāŗētājam radu ciltim. ņāda kārtība ir uzglabājusies pie tāļā
austruma tautām līdz pat mūsu dienām, bet tāduŗ paŗus ap-
stākļus mēs sastuoپam arī Eiropas tautu vēsturē. Tādā paŗā
ceļā būs cēluŗies tautu nosaukumi arī pie latvieŗiem un viņu
kaimiņiem.

Ar paŗu vārdiem mēs tuomēr nevaram izskaidruot ne lat-
vieŗu Vācas, ne arī leiŗu Vokes. Profesors Becenbergers gan
duomā, ka Voke būŗuot cēluŗies nuo vārda „vakars" un tā tad
nuozīmētu rietuma zemi; bet ņāds izskaidruojums nesaskan ar
fonētikas likumiem. Man turpretī liekas, ka ņis vārds būs drī-
zāk cēlies nuo kāda senlaiku vācu cilts jēb vietas nosaukuma.
Francūŗi nosauc vācieŗus pēc tuvējās vācu cilts alemaņiem

(par allemands), krievu нѣмецъ, kā tagad pieņem, esuot cēlies nuo citas ģermāņu cilts „nemetes”. Tam līdzīgi arī latvieši nuosaukuši savus kaimiņus krievus pēc kriviču cilts un igauņus pēc ungāņu cilts. Vārds „vāci” jeb „vokai” stāv vistuvāki vecam cilts nuosaukumam „Chauci”, nuo kuŗa vēl varam pievest sekuošus variantus: Hauci, Huci, Haci, Auci, Uci, Cauci, Cauchi, Kaukoi. Kā paši chauki izrunājuši šuo vārdu un kuo viņš īsti nuozīmē, nav mums zināms. M. Šönfelds duomā, ka šis vārds esuot rada ar gotu „hauh” — hoch, augsts (M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen, Heidelberg, 1911), bet arī šāds izskaidrojums nestāv ārpus šaubām. Varētu būt, ka ruomieši un leiši-latvieši, katri šuo vārdu izgruozijuši pēc savas izrunas. Šāds izskaidrojums būtu pareizs tai gadījumā, jā šā vārda sākumā būtu bijušas skaņas „hv”, kuŗas ģermāņu valudās ir diezgan bieži sastuopamas. Nuo šās skaņu kombinācijas leiši-latvieši būtu paturējuši „v”, juo „h” skaņas viņiem nav, kamēr ruomieši pēc savas izrunas būtu lietuojuši „h” un „ch”. Tālāku gotu diftongs „au” jau parasti pāriet pašskanī „o”. Šāds izskaidrojums, kaut arī vēl nedruošs, nerunā tuomēr etnografijai un valudniecībai pretī.

Tāpat stāv arī ar vēstures liecībām. Pēc Tacita chauki ir liela un stipra ģermāņu cilts, kas dzīvuojusi pie jūras, apmēram starp Emzi un Elbi. Vēl 3. gadusimtenī pēc Kristus viņi tiek minēti ap Elbes upi. Nevaram, zināms, apgalvuot, ka chauku robežas būtu sniegušās līdz leišu-latviešu robežām, bet nuo uotras puses nav arī iemesla nuoliegt, ka leiši-latvieši nekā nebūtu varējuši zināt par chaukiem. Satiksme vismaz varēja nuotikt pa jūru. Jā nemetu cilts nuosaukums varēja nuonākt pie slavu tautām, tad, zināms, chauku cilts nuosaukums vēl vieglāki varēja pārnākt uz leišiem - latviešiem.

„Latvija”, 1911. g. № 67.

16. „Stāvu kuoku nami“.

Līdz šim nebiju ievērojis nevienas tautas dziesmas par senajām stāvu būvēm, bet „Latvju daiņu” trešās daļas trešā sējumā ir vairāk tādu piemēru, kurus visus še izrakstu:

Sveši ļaudis manis dēļ
Stāvu kuoku namu dara,
Saka mani smuidru, gaŗu,
Lētauguŗu bāliņuos. 21492.

Tautiets dara manis dēļ
Stāvu kuoku istabiņu:
Cerēj' mani smuidru, gaŗu,
Lētauguŗu bāliņuos. 25828.

Tautu dēlis manis dēļ
Stāvu kuoku namu taisa,
Šķieta mani lētauguŗu,
Dzirnaviņas nemaluŗu. 25828,1.

Taisi, manu bālēliņ',
Stāvu kuoku istabiņu:
Tautu meita izaugusi
Sila priedes gaŗumiņu. 21359 var.

Darat, tautas, augstu namu,
Stāvu kuoku istabiņu,
Augstu radu mūs' māsiņa,
Augstu nesa vaiņadzīņu. 24221 var.

Tautiets mani precēdams
Stāvu kuoku namu taisa,
Lai galviņa nesitās
Ieejuot, izejuot. 25830.

Nuo šām dziesmiņām nu redzam, ka „stāvu kuoku nams” netiek vis cirsts kā istaba, jeb būvēts kā ērbēģis, bet gluži vienkārši darīts, jeb vispārīgi taisīts. Kā krievu tautas dziesmās bagātnieks pie reizes lepuojas ar savu cirstuo istabu (рубленная хата), kādēļ nabagiem būs bijušas necirstas stāvu ēkas, tā arī latviešiem stāvu kuoku nami būs bijuši necirsti. Arī zārku neretis sauc tautas dziesmās par „mūŗa n a m u”, nevis par mūŗa istabu. Dziesmās vairāk reiz tuop minēts, ka dravnieks savām „bitītēm n a m u dara”. Tāpat arī pie leiŗiem „namas” bijusi vecākā dzīvuojamā ēka.

Tā tad Bilensteins ir maldīgies apgalvuodams, ka nevis nams, bet rija bijusi pie latviešiem pirmātnējā dzīvojamā ēka. Vecie stabu nami laikam būs bijuši augstāki un varbūt arī plašāki nekā pirmās cirstās un kurināmās istabas. Augšā minētās tautas dziesmas par stabu namiem tuomēr nebūs cēlušās nuo stabu namu laikiem, juo šeit šie nami ir vairāk tikai ironiski minēti. Jā jau ir runa par sevišķiem „stāvu kuoku namiem”, tad var vērnēt, ka ēkas ir parasti cirstas nuo guļiem kuokiem. Minētu dziesmu sacerētājiem tuomēr visādā ziņā stāvu kuoku nami būs bijuši pazīstami, kaut arī tik pēc vecu ļaužu stāstiem.

Pie šā gadījuma teikšu arī pāra vārdus par senu ēku durvim. Durvis pirmātnējuo cilvēku ēkās būs senātnē pastāvējušas gluži vienkārši nuo diviem vaļējiem dēļiem, kuŗi tikai vēlāku ir sākti piestiprināt pie abām stenderēm. Vienkāršās durvis pieder vēlākiem laikiem. Primitīvas ceļamas durvis bez eņģēm pazist arī mūsu tautas dziesmas, kā redzam nuo šādiem piemēriem:

Mūs' māsiņa ieradusi
 Eņģu durvis virināt;
 Tautiešam tādas durvis,
 Atgāžamas, aizgāžamas. 25806.
 Tādu vietu es gribēju,
 Tāda ar' man gadijās:
 Glāžu luogi, dēļu grīda,
 Durvis pašas virinājas. 25827.

Pēc pēdējās dziesmiņas satura mēs redzam, ka viņa zīmējas uz tādiem laikiem, kad glāžu luogi, dēļu grīda un durvis, kas eņģēs virinās, būs bijušas tikai turīgu zemnieku mājās. Tā tad lielākai zemnieku daļai būs bijušas mājās ar aizbīdāmiem dēļu luogiem, kā vēl tagad vecās pirtīs, ar mālu kulu jeb kluonu un durvim, kas bijušas „atgāžamas” un „aizgāžamas” jeb, kā variantuos sacīts, „ieceļamas, izceļamas.”

„Latvija”, 1911. g. №№ 89. un 90.

17. Kuo valuodniecība māca par latviešu, leišu un prūšu senātni?

Latviešu laikrakstuos un brošūrās ļoti daudz tiek rakstīts par latviešu, leišu un senprūšu kuopdzīves laikiem; bet rakstisku liecību trūkuma dēļ parasti izteic tikai dažādas hipotezes, kuŗas runā viena uotrai pretī. Tuomēr dažu labu jautājumu šai lietā var izšķirt valuodniecība, pabalstīta nuo vispārīgas etnografijas un kultūras vēstures. Lai nu pie citētiem vārdiem nebūtu pastāvīgi jāapzīmē arvien tās pašas valuodas, tad turēšuos pie šādas kārtības: pirmā vietā stāvēs leišu, uotrā prūšu un trešā krievu jeb slavu valuoda.

Sākšu ar jautājumu par latviešu, leišu un prūšu senāku dzimteni. Vieni duomā, ka minētās tautas būšuos ienākušas nuo Āzijas un mūsu tautas dziesmu „saules meitas” būšuos radušās saulainajā Indijā. Uotri prātuo, ka latvieši kādā „tautu staigāšanu” laikmetā apmēram nuo VII. līdz IX. gadusimtenim pēc Kristus, būšuos ienākuši Baltijā nuo ziemeļiem. Ēsuot pierādīts, ka viņi dzīvuojuši Karēlijā un pie Onegas ezera, un nuo šejienes pārceļuojuši uz Baltiju. Trešie turpretī ir pārliecināti, ka latvieši esuot izceļuojuši nuo Italijas. Ceturtie aizrāda, ka baltu tautas, t. i. prūši, leiši un latvieši, vispārīgi neesuot daudz kleļuojuši. Piektie beidzuot pūlās pierādīt, ka latvieši jau nuo laika gala dzīvuojuši pie Baltijas jūŗas, tagadējā Vidzemē un Kurzemē. Tikai somu radinieki lībieši viņus uz kādu laiku atspieduši nuo jūŗmalas. Katrs lūkuo savu hipotezi dibināt ar zināmiem aizrādījumiem. Trešā un piektā ir jātura par visvecākām, uotrā un ceturtā par jaunākām hipotezēm. Kam tur lai nu ticam?

Līdz šim droošākas liecības šai jautājumā var mums sniegt tikai valuodniecība. Baltu valuodas ir uzglabājušas savas dzimtenes vecu-vecuos floras un faunas vārdus. Spriežuos pēc līdzīgiem nuosaukumiem, mēs varam vēruot, ka baltu tautu zemē ir auguši sekuošie kuoki: uozuols (aužuolas, ausonis) ar zīlēm (gile, gile, желу́дь), liepa (liepa, lipe, липа), uosis (uosis, woasis, ясе́нь), bērzs (beržas, berse, береза), ābele (obelis, wo-balne, яблонь) ar ābuoliem (obuolas, woble), lagzda (lazda, laxde) ar riekstiem (rieszutas, reisis), kļavs (klevas, кле́нь),

alksnis (alksnis, alskanke). apse (apuszis, abse), vītuols (pr. witwan, ветла), vīksna (vinkszna, вязь) un egle (egle, addle, puoļu juodla). Citu kuoku nuosaukumos redzam vairāk sa-
jaukumu. Tā, par piemēru, priedi (pušzis, peuse) neretis mēdz
samaisīt ar citiem skuju kuokiem; dienvidu taksus kuoka (vācu
Eibe) vietā sastuopam ievu (l. jeva) un vītuolu (krievu ива), un
mūsu sērmukslis (szermukszle) jeb cērmuoksis saskan ar krievu
ievu (черемуха).

Šādū kuoku mežuos dzīvuojuši sekošie zvēri: sumbris
(stumbras, wassambers, зубрѣ), tauris (tauras, tauris, турѣ, latīņu
taurus), alnis (alne, alne, олень), briedis (briedis, braydis), stirna
(stirna, sirwis, серна), lācis (lokys, clokis), vilks (vilkas, vilkis,
волкѣ), lūsis (luszis, luysis), lapsa (lape, lape), ūdrs (udra, udro,
выдра), bebrs (bebrus, bebrus, бобрѣ), caune (kiaune, cauna,
кунница), vāvere (vovere, weware), āpsis (qbszrus, wobsdus),
meža cūka (vepris, вепрѣ) un zaķis (zuikis, sasins). Nuo meža
putniem balti pazinuši gulbi (gulbis, gulbis), dzērvī (gerve,
gerwe, slavu жеравѣ), starķu jeb gandru (gandras, gandarus),
zuosi (žasis, sansy), pīli (antis, antis, утка; serbu pile), gaigalu
(gaigalas, gegalis, гоголь), ērgli (erelis, arelis, орелѣ), vanagu
(vanagas, wanax), kraukli (l. krauklys, крукѣ), vārnu (varna,
warne, ворона), žagatu (szarka, sarke, сорока), teteri (teterva,
tatarwis, тетеревь), sluoku (slanka, slanke, слуга), paipalu (pie-
pala, pepelis), dzeguzi (geguže, geguse), dzeni (genys, genix),
kuovārni jeb kuosu (kuosas, kose), strazdu (strazdas, tresde
дроздѣ), zvirbuli (žvirblis, воробей) un cielaviņu (kiele, kylo). Par
putnu dziesmām senie balti laikam vēl nebūs interesējušies,
tā kā visās trijās baltu valuodās nav kuopēju vārdu tādiem
putniem kā: lakstīgalai, cīrulim, bezdelīgai un citiem līdzīgiem.
Šuo tautu ezeruos un upēs dzīvuojušas šādas zivis: lasis (la-
szisza, lasasso, лососѣ), līnis (lynas, linis, линѣ), zutis (ungurys,
angurgis, угорѣ), stuore (erszketras, esketres, осетрѣ), sams (l.
szamas, сомѣ), karūsa (l. karosas, карасѣ), līdaka (lydeka, liedej
un asaris (eszerys, ežegis, assegis).

Kaut arī baltu tautas ir pazinušas jūru (jurios, juriay un
mares, mary, море), tuomēr nuosaukumi jūras faunai liekas vis-
maz latviešu valuodā būt ieviesušies vēlākuos laikuos, kā re-
dzams nuo vārdiem: ruonis (leišu ruinas, sal. angļu-sakšu hron
un īru ron), reņģe (nuo lībiešu reņģ) un kaiņa jeb kaija (igauņu
kajak, lībiešu kajāgōs). Pēc tā nu būtu jāduomā, ka senuo lat-
viešu dzīvē jūra nebūs visai lielu luomu spēlējusi un paši viņi
nuo laika gala nebūs bijuši jūrmalas apdzīvuotaji.

Balti vēl kuopdzīves laikā ar slaviem būs kuopuši bites (bite, bitte, бѣчела), nuo kuřām viņi dabujuši medu (medus, meddo, медъ) un vaskus (vaszkas, воскъ). Tuo senuo laiku dravnieki laikam vēl nebūs pazinuši struopu, bet tuo vietā lietuojuši vecuos kuokuos jeb dējalās dētas duores jeb dravas (dravis, drawine).

Šāda flora un fauna, kā skaidri redzams, pastāv nuo tiem pašiem Lietavas, Prūsijas un Latvijas augiem un dzīvniekiem, bet nav vis meklējama ne Indijā, ne Italijā, nedz arī Karēlijā. Še nevar būt runa par augstiem ziemeļiem, kur nav dzīvojuši sumbrī un tauri, nav bijis dravniecībai vajadzīguo liepu mežu un meža cūkām nepieciešamuo uozuolienu. Arī ābeles, uoši, kļavi un vīksnas nav nekādi ziemeļu kuoki. Nuo putniem starkas jeb gandri senāk mituši parasti tikai līdz Daugavas apkārtnēi un tik ap pēdējo gadu simteni ieviesušies arī ziemeļu Vidzemē un Igaunijā. Dienvidus mežuos atkal trūkst bērzu kuoku un vāveņu. Arī dravniecībai tāļuos dienviduos nevarēja piederēt nekāda ievērojama luoma. Pēc šādām valuodu liecībām nu diezgan nuoteikti varam vēruot, ka baltu tautas par pēdējiem div, trim gadu tūkstuošiem nav dzīvojušas ne augstu ziemeļuos, nedz kur tālu dienviduos. Tikpat druoši varam teikt, ka balti šai laikā nav mituši stepēs, kādas sastuopam dienvidus Krievijā un Āzijā. Nav mums arī nekāda iemesla duomāt, ka viņi būtu ieceļuojuši nuo tagadējās Vācijas un Francijas apvidiem. Beidzuot trūkst mums vēl pamata meklēt kur tālumā baltu pirmdzimteni kādus četrus gadu tūkstuošus atpakaļ. Mēs jau vēl nezinām, vai tik vecuos laikuos balti pavisam bija šķījami nuo slaviem un citām tuvākām indo-eiropiešu ciltim.

Baltu tautu dzimtenes nuoteikšanā valuodniecība var iet vēl vienu suoli tālāku. Valuodnieki ir pierādījuši, ka visu dzīvuo indo-eiropiešu valuodu starpā baltu valuodas ir vislabāk uzglabājušas iedomājamās indo-eiropiešu pirmātnējās valuodas skaņas (sevišķi leišu valuoda), dažāduos patskaņu garumus jeb akcentus (bez latviešu un leišu valuodām tikai vēl serbu-horvatu valuoda un pilnīgās luocijumu galuotnes (atkal sevišķi leišu valuoda). Luocijumu galuotņu vecuma un pilnības ziņā baltu valuodām var tuvuoties laikam tikai vēl viņu tuvākās radnieces slavu valuodas. Nuo visa tā nu varam spriest, ka baltu tautas nav daudz maisījušas ar citām tautām, kādēļ arī būs mazāk mainījušas savu dzīves vietu nekā citas radu tautas. Šās baltu tautas kaimiņuos ir dzīvojusi slavu tauta, kuřa vēl

pēc indo-eiropiešu sadalīšanās grupās turējusies kuopā ar baltu tautu un runājusi līdzīgu, kaut arī ne uz matu vienādu valuodu. Baltu dzimtenes fauna un flora, kā jau redzējām, ļoti līdzinās slavu dzimtenes faunai un florai. Nuo baltu pirmtautas vispirms atdalījušies prūši, tad kurši un vēlāku latvieši, pie kam prūšu valuoda palikusi tuvāku leišu un kuršu valuodām nekā latviešu valuodai. Nuo tās pašas baltu tautas, kā vērojams, būs uz dienvidiem atšķīrušies tagad izmirušie jatvēgi. Tā nu atkal izskaidrojas tas apstāklis, ka leiši, jau nuo laika gala dzīvuodami starp prūšiem, latviešiem, kuršiem un jatvēgiem, ir uzglabājuši, vispārīgi ņemot, vecāku valuodu nekā latvieši un pa daļai arī prūši. Tā tad leiši būs arī mazāk satikušies ar svešām tautām un, kā jāduomā, arī mazāk klejuojuši. Vispārīgi tālu un ilgāku laiku klejuojot nevarētu nuodibināties tādas nuoteiktas attiecības starp minētām tautām.

Te nav jāduomā, ka tikai pēc vārdu līdzībām vien mēs jau varam spriest par senātnes vēsturi. Tā mēs varētu arī apgalvuot, ka jau indo-eiropiešu pirmtauta būtu pazinusi pāvu (povas, powis, павѣ, sal. vēl latīņu pavus un vācu Pfan) kuŗa nuosaukumu sastuopam vairāk indo-eiropiešu valuodās. Pēc dabas pētītāju un arī vēstures liecībām mēs zinām, ka pāva dzimtene ir Indija. Atēnās viņš nāk pazīstams ikai ap 400 gadiem priekš Kristus un ieviešas Vācijā ap sestuo gadusimteni pēc Kristus. Jāduomā, ka vēl vēlāku pāvs būs pārnācis pie slavu un baltu tautām. Tā tad pāvs nekādā ziņā nav pieskaitāms pie pirmajiem mājas kustuoņiem un viņa nuosaukums Eiropas valuodās būs aizņemts tikai vēlākuos laukuos. Nuo uotras puses tādām kuokam, kā priedei, un tādiem putniem, kā medņam un pūcei, baltu valuodās trūkst kuopīgu nuosaukumu. Bet pēc tā mēs vēl nevaram apgalvuot, ka baltu tautas nav pazinušas priedes, medņa un pūces. Skuju kuoku nuosaukumi, kā jau teikts, pie daudz tautām tiek samaisīti un sevišķi priedei, kā ļoti pazīstamam kuokam, var atrast daudz nuosaukumu. Tā arī medņam, kā svarīgākam medības putnam, varēja duot dažādus vārdus; p. p.: mednis (= meža putns, sal. prūšu median — mežs), leišu kurtinys (= kurlais), krievu глухарь (nuo глухой — kurls). Pūce, kā jau nakts putns, stāv sakarā ar visādiem māņiem, kādēļ arī ļoti dažādi tiek saukāta (sal. leišu yvas, krievu сова, vācu Eule, latīņu bubo u. t. pr.) Augšā minētu kuoku un dzīvnieku nuosaukumu salīdzinājumā nav runa tikai par sevišķiem atgadījumiem, bet par zināma apgabala visu ievērojamāku floru un faunu.

Turklāt pie lielākās daļas nuo augšā minētiem nuosaukumiem var redzēt pēc fonētikas likumiem, ka viņi bez šaubām attiecās jau uz baltu un baltu-slavu kuopības laikiem. Tie ir fakti, kuŗi līdz šim ir jātura par svarīgākuo liecību baltu dzimtenes nuoteikšanā.

Ņemuot vēl talkā liecības nuo kaimiņu tautu valuodām, dažas ziņas nuo vēstures un vietu nuosaukumu izskaidrojumu mēs varam vēl vairāk virzīt uz priekšu minētā jautājuma izšķiršanu. Pats par sevi sapruotams, ka balti jau nuo laika gala dzīvuojūši kaimiņuos ar saviem tuvākiem radniekiem slaviem. Nuo citām radu tautām, kas varētu būt dzīvuojūšas kaimiņuos ar baltiem, vēsture aizrāda vēl ģermāņus. Tuo faktu apliecina arī vecuo gotu vārdi, kuŗi aizņemti nuo baītu valuodām. Trešie vecu-vecie baltu kaimiņi ir somu tautas. Pēc somu profesora E. N. Setälä duomām ģermāņu valuodu vārdi pārnākuši somu valuodās jau pašuos pirmajuos gadusimtenuos pēc Kristus. Turpretī baltu valuodu vārdi somu valuodās, pēc vairāk speciālistu pārliecības, esuot vecāki par minētiem ģermāņu vārdiem. Tā tad divu, triju gadu tūkstuošu laikā somi var būt dzīvuojūši kaimiņuos ar baltiem. Visu tuo ievēruojuot, mums jāatzīst fakts, ka apmēram par div, trim gadu tūkstuošiem balti būs bijuši ieruoibežuoti nuo slavu, somu un vēlāku varbūt arī ģermāņu tautām, kādēļ baltu kustības visādā ziņā stāvēs sakarā ar pēdējuo tautu kustībām.

Kur tad nu ir dzīvuojūšas somu tautas? Pēc Budapeštas ungāru valuodas profesora J. Siņeja (J. Szinyei) jaunākā raksta (Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft, 1910) pētītāji vēl neesuot galīgi vienuojūšies jautājumā, kur bijusi somu-ūgru pirmdzimtene. Duomu starpība tagad tuomēr pastāvuot tikai vairs tai ziņā, vai šī zeme meklējama dienvidus austruma Krievijā, jeb tālāku uz ziemeļiem ap Kamas upes apgabalu, rietumuos nuo vidus Urāla. Mūsu dienās ir jau atstāta vecā hipoteze, ka somu-ūgru tautas esuot cēlušās nuo mongoļiem un ka Altaju kalni bijuši viņu pirmdzimtene. Arī par augšā minēto pirmdzimteni var runāt tikai ļuoti vecuos laikuos. Somu-ūgru tautas sasniegušas Baltiju jau sen priekš Kristus laikiem.

Šāda tautu klejuošana nav nuotikusi piepēži un bez svarīgiem iemesliem. Tautu kustības stāv sakarā par milzīgiem zemes gabaliem. Stīpras tautas lūkuo arvien ieņemt siltākus un labākus zemes apgabalus, kamēr vājākas tautas tiek padzītas purvuos un tuksnešuos un virzītas vairāk uz ziemeļu pusi. Indo-eiropieši duodas uz dienvidiem un austrumiem un

ienem nevien Eiropas dienvidus, bet arī Maz-Āziju, vidus Āziju un Indiju. Vietējās Āzijas tautas, zināms, netika vis galīgi iznīcinātas, bet dzītas vairāk uz austrumiem un ziemeļiem. Nuo turienes aizkustinātajiem tautu vilņiem vajadzēja plūst atkal atpakaļ caur Āzijas stepēm un Sibīrijas mežiem uz ziemeļu Krieviju. Tā arī būs jādomā, ka suomiem-ūgriem Eiropas austrumos būs uzbrukušas Āzijas tautas, visvairāk gan laikam nuo turku-tatāru cilts, kādēļ arī šie būs sākuši virzīties uz vakariem, kur varbūt nuotika cīņa ar senajām Krievijas mežuonu ciltim. Rietumā suomi-ūgri nuonāk pie Baltijas jūras, bet tālāku uz dienvidiem viņu kustību aiztur stiprākās indo-eiropiešu tautas. Visprms balti un vēlāku arī krievi sāk viņus spiest uz ziemeļiem, kur šie atkal savukārt izspiež un pārsuomuo vietējās arktiskās tautas, par kuŗu atlikumu tura tagad pārsuomuo tuos lapus. A. A. Šachmatovs pat duomā, ka lapi būšuo dzīvuojuši līdz ziemeļu Vidzemei. Nav jau nekāds brīnums, ka arī priekš somu-ūgru ienākšanas Baltijā še būs dzīvuojusi kāda tauta, bet ir grūti ticēt, kā tie būs bijuši lapi. Pēc jau minētā Setālā aizrādījumiem suomi pārceļuo nuo Baltijas un viņas apkaimes uz tagadējo Somiju vēlākais ap ceturtuo gadusimteni pēc Kristus. Vidus Krievijā senu somu-ūgru dienvidus ruobežu rēķina apmēram ap 55. platuma gradu. Pēc vairāk speciālistu jaunākiem pētījumiem somu tautas senāk ieņēmušas gandrīz visu Baltiju.

Pēc šādām liecībām mēs nu atkal redzam, ka senie balti nevar būt dzīvuojuši ne Indijā, ne arī Italijā. Tikpat maz mums ir iemesla meklēt viņus Karēlijā. Tā tad suomi gan ieklejuojuši nuo Baltijas apkārtnes Karēlijā, bet nevis uotrādi. Tā arī latvieši būs ielauzušies Baltijā pa daļai pār-latvjuodami, pa daļai iznīcinādami, pa daļai padzīdami libiešus un varbūt arī citas somu tautas. Arī tuvējā radu tauta kurši ap XVI. gadusimteni galīgi pāriet latviešuos. Dzīvuodami lielāku laiku tālāku nuo jūras, latvieši laikam arī būs aizmirsuši vecuo jūras nuosaukumu (leišu mares un prūšu mary nozīmē patiesībā kūru hafu; sal. vēl krievu море, gotu marei, latīņu mare, īru muir), bet devuši šuo nozīmi vārdam „jūra”, kas vispirms nozīmējis tikai ūdeni. Šis duomas vēl pabalsta augšā minētais apstāklis, ka latviešu valuodā nav vecuo jūras faunas nuosaukumu. Jā arī somu tautas tikai vēl nuo baltiem mācījušās braukt pa jūru un aizņēmušās viņu laivu (leit. laivas) un airi (leit. vairas), tad tuomēr nav jāduomā, ka tikai latvieši varēja būt somu skuoluotāji. Šī luoma drīzāk būs piederējusi

kuršiem jeb leišiem. Varētu arī būt, ka tikai ap Kūru hafu senās baltu ruobežas kādreiz sniegušās līdz jūrai.

Pēc somu tautu ceļojumiem mēs varam vēruot baltu senākuo ziemeļu ruobežu. Jā nu vecuo vēsturnieku ēstieši jeb aistieši bijuši balti, tad mēs varam nuoteikt arī viņu rietuma ruobežu. Tā kā vecas vēstures min ģermāņu ciltis uz austrumiem līdz Vislas upes apkārtnei, tad ir duomājams, ka ēstiešu jeb baltu dzimtenes ruobeža rietumos 'nebūs sniegusies pāri par minētuo upi. Par slavu tautu dzimteni tura Dņepras apkārtni, kādēļ slavi būs ieruobežuojuši baltus nuo dienvidiem un vēlāku arī vēl nuo austruma puses. Nuo iesākuma tuomēr balti bez šaubām būs šķīruši slavus nuo somiem, juo slavu vārdi ieviesušies somu valuodās tikai vēl pēc baltu un ģermāņu vārdiem. Pēc visa tā nu varam vēruot, ka Ņemuonas upe laikam atradusies apmēram baltu dzimtenes centrā. Grūtāki ir nuoteikt baltu austruma ruobežu. Var būt, ka balti senātnē būs dzīvuojuši kaimiņuos ar mordvīņiem un čeremisiem, bet nav mums atkal zināms, cik tālu uz rietumiem sniegušās pēdējuo ruobežas.

Tā kā par svarīgākiem satiksmes ceļiem senāk bijušas upes, tad latviešu senči, kuŗi dzīvuojuši vairāk uz austruma pusi nuo leišiem, būs laikam ienākuši Baltijā pa Daugavu un viņas sānupēm. Tā tad varētu būt, ka mūsu augšzemnieki jeb latgalieši vēl tagad dzīvuo kādā daļā nuo senās latviešu dzimtenes. Šim duomām par labu runā arī vecā J. Langes aizrādījums viņa latviešu vārdnicā (I, 373. un II, 170), ka latvieši dabujuši savu nuosaukumu nuo Lates upes uz puoļu-leišu rūobežām (der alte Namen eines Flusses gegen der Polnischen Grenze . . . Daher heist der Lette: Latweetis, einer der von diesem Fluss her ist). Nav brīnums, ka Langes laikuos paši latvieši tā būs izskaidruojuši savu nuosaukumu. Ne par velti taču augšzemnieki turās tikai sevi par īstiem latviešiem. Ne bez iemesla arī vecā Livonijas kronika sauc tikai latgaliešus par latviešiem. Vēsture un etnografija māca, ka ļaužu ciltis visvairāk tiek nuosauktas pēc apdzīvuojamām upēm un ka lielākās jeb stiprākās cilts vārds parasti paliek par visas tautas nuosaukumu. Jā nu Daugavas zemākās vietas apdzīvuotājus sauca par zemgaliešiem, tad augšgaliešus, kas dzīvuoja ap Lates upi, varēja saukt arī par latgaliešiem. Upes apkārtni varēja nuosaukt par Latavu, nuo kuŗas gluži dabīgi būtu cēlušies „lat(a)vietis” un „latvis”. Būtu ļoti interesanti dabūt sīkākas ziņas, kur šī Lates upe īsti atruo-

das, kāda viņa ir tagad, kāda varētu būt bijusi senāk un kādu luomu viņa varētu būt spēlējusi senātnes vēsturē.

Nuo augšā minētiem aizrādījumiem atšķiras A. A. Šachmatova jaunākais raksts par senuo somu satiksmi ar ķeltiem un slaviem (Извѣстія Императорскої Академіи Наукъ, 1911. № 9. и 10.). Pēc šā jaunā pētījuma irāniešu ciltis (skiti u. c.) ieņēmušas senāk visu dienvidus Krieviju; uz ziemeļiem nuo šām dzīvuojušas somu-ūgru ciltis, vēl tālāku uz ziemeļiem balti, nuo šiem atkal tālāku slavi un aiz viņiem beidzuot lapi. Slavu pirmtautas dzimtene bijusi ap Daugavu un Ņemuonas grīvu, baltu dzimtene atradusies ap Ņemuonas un Dņepras augšgalu, suomi apdzīvuojūši Pripjates apgabalu, tagadējās Minskas, Grodņas un pa daļai Volīnijas guberņas. Herodota neuri (nevis nēri!) neesuot vis bijuši slavi jeb balti, kā senāk tika prātuots, bet gan suomi. Venedi Baltijas jūras apkaimē atkal neesuot bijuši ne slavi, ne ģermāņi, bet ķelti. Zīmējoties uz baltu dzimteni šis jaunais pētījums gan stāv tuvu manām duomām, bet kamēr šī hipoteze vēl nav pieņemta nuo somu valuodu speciālistiem, nevaru viņai piebalsuot. Pirmkārt, man vēsturē nav pazīstams neviens piemērs, kur tautas tik lielā mērā būtu mainījušas savas dzīves vietas. Uotrkārt, šādai lieliskai tautu kustībai nav uzrādīti nekādi dabīgi iemesli. Treškārt, nuo Herodota līdz Ptolemeja laikiem minēto tautu nuosaukumiem nevaram piešķirt lielas nuozīmes. Tuoreiz šīm tautām būs bijuši tikai cilšu vārdi, bet ne kuopīgi tautu nuosaukumi. Uzvārētājas cilts vārds, kā zināms, mēdz pāriet arī uz uzvārētām ciltim. Šādi tautu nuosaukumi vecās vēsturēs bieži mainās un viņiem nevar piešķirt nuoteiktas etnografiskas nuozīmes. Jā nu suomi būtu dzīvuojūši tālāku uz dienvidiem nekā balti, tad gan pēdējie būtu aizņēmušies dienvidus Eiropas kultūru nuo pirmajiem un nevis uotrādi. Tāpat grūti ir iedumāties, kā gan suomi iespraudušies starp divām indo-eiropiešu tautām, baltiem un irāniešiem. Visu tuo ievēruojot man liekas, ka šī jaunā hipoteze vēl nav droša. Tuomēr arī viņa nesaskan ar vecajiem uzskatiem par baltu ieklejuošanu nuo liela tāluma un tikai drusku atšķiras nuo manām duomām par baltu dzimteni. Arī Šachmatovs atzīst, ka balti senāk nav mituši tāgadējā Baltijā, jeb Indijā vai vidus Āzijā, bet gan uz dienvidiem un dienvidus rītiem nuo Baltijas. Ņemuonas apgabalu, vismaz lielākuo daļu nuo viņa, piešķir visi jaunākie pētnieki pie baltu dzimtenes. Pēc profesora Becenbergera aizrādījuma balti jau ne mazāk par 5000 gadiem dzīvuojūši pie Baltijas iūras tagadējā Prūsijas Lietavā. Šachma-

tovs atkal viņus pavisam atšķīris nuo jūras. Man gan liekas, ka balti ap Kūru hafu būs dzīvojuši pie jūras jau kādī div, trīs tūkstoš gadi. Tā arī krievu янтарь (zītaris) ir aizņemts nuo baltu valuodas (sal. leišu gentaras, gintaras un latv. dzintars, zītaris) un nevis uotrādi.

Valuodniecība duod mums arī zināmas liecības, ar kuo šī baltu tauta senātnē nuodarbujusies. Archeologi aizrāda, ka jau priekšvēsturiskuos laikuos ļaudis Eiropas vidienā pratuši zemi kuopt. Pēc jaunāku laiku pētījumiem arī indo-eiropiešu pirmtauta, nuo kuņas, kā zināms, ir cēlušies arī balti, ir dzīvojuši Eiropā un tā tad viņai zemkuopība nevarēja būt sveša. Indo-eiropiešu senātnes pētītāji, sevišķi vēl pazīstamais H. Hirts, ir pārliecināti, ka jau indo-eiropiešu pirmtauta mācējusi labību audzināt. Tuo apliecina daudz līdzīgi vārdi, kas zīmējas uz zemkuopību un ir sastuopami gandrīz visās indo-eiropiešu valuodās. Nuo šiem vārdiem pievedišu šeit tikai tādus, kas atruodas arī baltu un slavu valuodās; p. p.: arkls (l. arklas, slavu орало), ecēšas (akeczios, aketes, latīņu occa), dzirnavas (girnās, girnoywis, жернова), malt (malti, молотъ, prūšu malunis — dzirnavas). Nuo tā nu redzam, ka arī balti bijuši vispārīgās indo-eiropiešu kultūras daļībnieki un nuodarbujusies arī ar zemkuopību. Pirmātnīgā malšana, kā zināms, bijusi vairāk grūšana jeb beršana, bet balti jau būs varbūt pazinuši īstus miltus (miltai, meltan). Balti audzinājuši arī jau visas svarīgākās labības sugas. Tuo starpā pirmuo vietu ieņēmuši mieži (miežiai, moasis), nuo kuņiem taisīta pirmā maize (sal. miezis, maize un grieķu madza — miežu maize). Tādēļ arī nuodibināties vārds „miežu arājiņš”, kuš uzglabāties tautas dziesmās līdz mūsu dienām. Kaut arī pie baltiem rudzi (rugiai, rugis) ieņēmuši pēc miežiem uotru vietu, tuomēr vispārīgi viņus tura par jaunāku labības sugu Eiropā. Pēc vecām atmiņām tautas dziesmās bieži tiek apdziedāti „mieži, rudzi”, bet retāki „rudzi, mieži”. Tikai pēc rudzu ievēšanas būs laikam nākušas pazīstamas labākas ruokas dzirnavas, ar kuņām maluši maizei īstus miltus, kādēļ arī vēl tagad tautas dziesmās sauc tautu meitu par „rudzu malējiņu”. Vecāki par rudziem būs bijuši zirņi (l. žirnis), kuņi ēsti grauduos (prūšu syrne un krievu зерно nuozīmē graudu). Vecas vismaz Eiropas ziemeļuos ir arī auzas (avyža, wyse, овесь). Arī pūri (purai, prūšu pure — zāles suga, krievu пыро) un kvieši (kviecziei) būs bijuši baltiem pazīstami. Pirmāis šķiedras augs baltiem būs bijis nātre (notere, noatis), kas ir rada ar vārdu nātis. Vēl tagad mūsu pasakas, kā jau mi-

nēts, daudzina nātru kreklus. Pēc nātrēm nāk lini (linai, linno, льнь) un pēc tiem atkal, varbūt gan jau priekš Kristus laikiem, kanapes (kanapes, knapios, конопля). Arī somu tautas esuot aizņēmušās nuo baltiem rudzus, linus un zirņus. Tā tad zemkuopība baltiem jau labi bijusi pazīstama. Tuo pašu, kā rādās, apliecina arī ruomiešu vēsturnieks Tacits, kas jau pirmā gadusimtenī pēc Kristus raksta, ka ēstieši, kuŗi laikam bijuši balti, „kuopuši labību un citus augļus labāki nekā ģermāņi savā slinkumā”. Pat vēl ap trīspadsmituo gadusimteni pēc Kristus vācu ienācēji Baltijā atruod še zemkuopību teicamā kārtībā. Tā tad še atkal valuodniecības un vēstures ziņas nuoder vienas uotrām par pabalstu.

Līdz ar zemkuopību pie baltiem pastāvējusi arī luopkuopība. Pēc etnografijas mēs zinām, ka suns ir visvairāk izplātītais mājas luops pasaulē. Viņš ir sekuojis cilvēkam nuo karstā ekvatora līdz aukstajiem puolciem. Būdams gan par sargu, gan par palīgu medībās un luopkuopībā, gan arī par braucamu, gaļas un ādas luopu, suns spēlē visdažādāku lomumu cilvēka saimniecībā. Archeologi atkal māca, ka suns ir visvecākais mājas luops. Šis duomas vēl pabalsta vēstures ziņas un valuodniecības liecības. Līdzīgs suņa nuosaukums ir sastuopams nevien gandrīz visās indo-eiruopiešu, bet arī pat ķīniešu valuodā. Tā tad arī balti bez šaubām būs turējuši suni (szuns, sunis) savās mājās. Mājas kustuoņi valuodniecībā vēl tai ziņā ir ievērojami, ka viņiem ir savi nuosaukumi priekš tēviņiem, mātītēm un bērniem, šai gadījumā: suns, kuņa un kuceni. Pēc suņa uotru vietu pie mājas luopiem ieņem guovs (говядо, — karve, kurwis, коро́ва, — vērsis, verszis, werstian, — teļš, l. telas, теля), kuŗai arī vēl atruodam līdzīgu nuosaukumu ķīniešu valuodā. Ļuoti veci mājas luopi ir arī aitas (avs. l. avis, овца. — auns, avinas, awins, овцы, — jērs, eras, eristian, ярина — aitas vilna) un kazas (роза, — āzis, ožys, wosee). Drusku jaunākas, bet tuomēr arī jau sen pieradinātas pie cilvēka ir cūkas (kuilis, kuilys, cuylis, киль, — sivēns, pr. swintiau, свинья). Cūka kā mājas luops nekur nav sastuopama pie mednieku un nomādu tautām. Zirgu nuo iesākuma indo-eiruopieši lietuojusi tikai gaļai, vēlāku braukšanai, vēl vēlāku jāšanai. Pie baltiem, kā man liekas, vēlāku ir ieviesies, varbūt vēl līdz ar nuosaukumu, nelielais, bet izturīgais Āzijas zirgs (žirgas, sirgis). Nuo Āzijas nācis arī senuo prūšu ieradums lietuot ķēvju pienu. Luopus balti ir baruojuši gan ar sienu (szienas, сѣно), gan arī ar sēku (szekas, schokis). Siena ievākšanu mācījušās nuo baltiem arī

suomu tautas (suomiski heinä, ig. hein, hain, lib. aina). Vistas būs pārnākušas pie baltiem, kad jau prūši bija atdalījušies (vista, l. viszta, — gailis, l. gaidys; bet prūsiski gerto — vista, gertis — gailis). Vēlāku par vistām būs ieviesušās pie baltiem mājas zuosis un pīles, juo priekš šiem putniem viņiem nav nuodibinājušies sevišķi nuosaukumi tēviņiem, mātītēm un cāļiem. Tāpat vēlāku nuo ģermāņiem baltu tautas būs aizņēmušās kurtu (l. kurtas, curtis, ХРЬТЬ), kaķi (kate, catto, КОТЪ) un pāvu.

Tā tad gan bez šaubām ir maldijušies tie vēstures dzejnieki, kas izdomājuši, ka balti, dzīvuodami senāk augstuos ziemeļuos, nuodarbojušies tikai ar medniecību un zveju, un nav turējuši pat ne mājas luopu. Mēs redzējām, ka pie baltiem jau bijusi tik tālu attīstījusies zemkuopība un luopkuopība, par kādu augstuos ziemeļuos nevarēja būt ne runa. Sāda saimniecība nevarēja arī pastāvēt pie nomādu tautas. Kā gan būtu varējuši klejuot pa stepēm, tuksnešiem un mežiem tauta, kas apstrādājusi laukus, sējusi dažādas labības sugas, turējusi arkļus, ecēšas un akmeņu dzirnavas, audzinājusi cūkas un vēlāku pat mājas putnus? Tāpat neesmu dzirdējis, ka nomādi ēdinātu savus luopus ar nuopļautu zāli jeb sēku un ievāktu sienu. Nuo Indijas atkal būtu varējuši šurp atklejuot tikai nomādi pa stepēm, jeb mednieki pa mežiem. Nevaru arī iedomāties, ka tik liela kolonija, nuo kuŗas drīzumā attīstījušās vairāk tautas, varētu atceļot nuo Italijas. Nuo turienes izceļojuot balti arī jau tūlin būtu pazinuši mājas putnus. Kultūras vārdus viņi būtu aizņēmušies nuo latīņu valuodas. Pēc visa tā spriežot mēs atkal nevaram meklēt baltu dzimtenes kur lielā tālumā.

Pret klejuotāju dzīvi liecina arī senuo baltu dzīvuojamās ēkas. Valuodnieki un etnografi pierāda, ka jau indo-eiropiešu pirmtauta pratusi celt būdiņas ar durvim. Daži nuo mūsu vesturniekiem nu grib mums iestāstīt, ka latviešu senči uzglabājuši tuo pašu pirmātnējuo būdiņu par vairāk gadutūkstuošiem. K. Landers raksta savā „Latvijas vēsturē”, ka senuo latviešu dzīvuojamuo ēku būve bijusi „luoti primitīva: ar sūnu... jumtiem, bez luogiem... un krāsns” (I. d. 10. l. p.). Bilenšteins atkal duomā, ka latviešu senči pazinuši tikai lubu jumtus. Vēsture, etnografija un valuodniecība sniedz mums pavisam citādas ziņas. Jau senās stabu ēkas Šveicijas ezeruos bijušas jumtas ar salmiem. Nuo daudziem klasiskiem rakstniekiem mēs zinām, ka senie grieķi un ruomieši taišījuši jumtus parasti nuo niedrēm, bet ķelti un ģermāņi nuo salmiem. Sibīrijas meža tautu ēkām jumti ir parasti taisīti nuo zāļu salmiem, būdiņas pie rel-

zes ir klātas ar egļu mizām jeb kamienu, retumis arī ar tāsīm, tā kā dažuos gadījumuos senāk pie vecajiem zviedriem. Lubu jumti jau liecina par augstāku kultūras pakāpi. Bet sūnu jumtus neesmu redzējis, nedz arī kur dzirdējis. Tā tad es nebūt nešaubuos, ka jau senie balti jumuši savas ēkas parasti ar salmiem (pr. salme, солома), pie reizes varbūt arī ar egļu kamienu un tāsīm (l. toszis). Nuo ēkām balti pratuši celt namu (l. namas) un pirti (l. pirtis, пѣрть), varbūt arī klēti (kletis, clenan, клѣть) un kūti (l. kutis, куть). Nuo baltiem ēku celšanas mākslu būs iemācījušies arī suomi, kā redzams nuo aizņemtiem vārdiem: pirtti (pirts), seinā (siena) un silta (tilts). Nuo vecām autas dziesmām, kā jau agrāki tiku aizrādījis, mēs zinām, ka latvieši jau diezgan sen ir pratuši „būvēt” vācu „ērbēģus”. Laikam jau priekš vācu ienākšanas Baltijā viņi būs mācījušies „cirst istabas” pēc krievu priekšzīmes. Vēl agrāki viņi „darījuši namus” nuo „stāviem kuokiem”. Šādi nami ar durvim, luogiem (langas, lanxto) un krāsnim (l. krosnis) cēlušies laikam jau tanīs laikuos, kad latvieši un leiši bijuši vēl viena tauta un runājuši vienu valuodu. Līdzīgu luoga nuosaukumu sastuopam arī prūšu valuodā, tā tad mājas ar luogiem būs varbūt pazinuši baltu senči jau savas vienības laikā. Šie pirmātnējie luogī bijuši laikam sabīdami ar dēļiem, kā vēl tagad mūsu pirts luodzīņi. Luogu caurumi bijuši arī augšā minētās stabu ēkās. Tāpat senuo namu krāsnis nav bijušas tādas, kā tagad mūsu istabās, bet līdzinājušās drīzāk krāsnim rījās, pirtīs un sevišķi vidzemnieku vasaras ķēķuos jeb namuos. Vēl tagad leišu krosnis un latgaliešu krosne nuozīmē pirts krāsni. Vēlākū nami laikam būvēti kuopā ar pirtim, kādēļ Livonijas zemnieku mājas vecas kronikas sauc par pirtim. Augšā minētie vidzemnieku nami, kā liekas, vēl līdz šim paturējuši nevien senuo namu nuosaukumu, bet arī ietaisi.

Daži nuo mūsu rakstniekiem apgalvuo, ka pie latviešiem senāk pāstāvējusi komunistiski-patriarchāla kārtība bez privāta īpašuma. Privāts īpašums nuodibinājies pie latviešiem tikai vēl neilgi priekš vācu ienākšanas Baltijā. Man liekas, ka šādi apgalvuojumi varēja celties tikai pārpruotuo etnografu rakstus. Ir jau taisnība, ka neattīstītas pirmātnīgas tautas medz turēties kuopā pa lielģimenēm, aizsargāties ar vienuotiem spēkiem un līdz zināmam mēram vest kuopīgu saimniecību. Šādā stāvuoeklī dzīvuojuot cilvēki netiek pie sevišķas turības un tā tad arī par kādu sevišķu privātu mantu pie viņiem nevar būt runa. Bet būtu pavisam nepareizi spriest, ka tādā stāvuoeklī cilvēkiem

nav vēl gluži nekāda privāta īpašuma. Uz tādas kultūras pakāpes vēl tagad atruodas dažādas mednieku un zvejnieku tautas Sibīrijā. Par tām arī biju dzirdējis, ka viņas dzīvojuot brālīgā komūnā bez privāta īpašuma. Bet iepazīstoties ar šīm tautām tuvāku, es šīs brālīgās visas tautas komūnas neatradu. Vispirms šīs tautas dzīvo nevis sādžās, pastāvuošās nuo dažādiem ļaudim, bet gan parasti pa lielģimenēm. Citas ciltis luocēkļi pievienojas šādām lielģimeņu sādžām parasti tikai ar precēšanuos. Sādžas atkal vienuojas savā starpā pa ciltim, bet dažādu cilšu starpā netiku nuovēruojis ne sevišķas draudzības, ne vienības apziņas. Katram pilngadīgam un precētā ciltis luocēkļam ir savs apģērbs, savi ieruoči, savi braucami suņi jeb brieži un savs pārtikas krājums, kas jāatzīst par pilnīgu privātu īpašumu. Vispārīgi tiek dalīts tikai tas laupījums, kuo dabū kuopā zvejuojot un medījuot. Laimīgākie mednieki palīdz nelaimīgiem gan aizduoduot, gan arī dāvinuot. Lielģimenes luocēkļi atruodas parasti zem kāda vecākā vadības. Zvejas un medības vietas piecier visai ciltij kuopa un ir nuoteiktas ar stingrām ruobežām. Dažas labas sādžas iedzīvuotāji pie Amūras drīkst savas nuometnes tuvumā tikai zvejuot, bet medīt viņas iet simtām verstēm uz savas ciltis medības apgabalu. Jā ilgu laiku dzītais cobelis pāriet kaimiņu ruobežā un tiek tur nuošauts, tad medījums jādala ar kaimiņiem. Naudu krāt šīs tautas vēl nav vispārīgi iemācījušās. Viņu bagātība pastāv parasti tikai drēbēs un greznuma lietās. Kā gan nu mēs drīkstam apgalvuot, ka šīs tautas nepazīstuot privāta īpašuma? Par seniem latviešiem mēs nevaram vis vēl droši sacīt, ka viņi senāk dzīvuojuši nevis sevišķās mājās, bet tikai sādžās jeb ciemos, un ka šie ciemi līdzinājušies tagadējāmi krievu sādžu komūnām un nevis pirmātnīgām dzimtu sādžām. Jau vecā rīmju kronikā liecina, ka senie latvieši dzīvuojuši parasti atsevišķās mājās, nevis ciemos. Nav gan nuoliedzams, ka seniem latviešiem bijuši arī ciemi, bet pēc vairāk apstākļiem ir jāduomā, ka pēdējuo nav bijis daudz. Tā vismaz izteicās lielākā daļa pētnieku un šīs duomas vēl nav atspēkuotas. Nav gan laikam jāšaubās, ka vienības laikuos baltu tautai būs bijuši savi dzimtu ciemi, bet vai latvieši atšķiruoties vēl patūrējuši vecuo kārtību, jeb jau tūliņ sākuši šķirties atsevišķās mājās, tas ir vēl neizšķirts jautājums. Esmu pārliecināts, ka šī baltu tauta jau bija pārdzīvuojusi pirmātnīguo komūnas stāvukli. Tauta pa lielākai daļai jau būs pastāvējusi nuo arājiem (artojīs, artoys) un luopkuopība, dravniecība, zveja un medība

būs parasti bijušas ikai par blakus nuodarbuošanos. Nuo amatniekiem jau tuoreiz būs bijuši kalēji (pr. wutris, slavu ВУТРЬ; pr. autre — smēde, l. jutryna — atslēga) un ādmiņi (minikas, mynix). Šie senlaiku kalēji būs apstrādājuši jeb kaluši nevien metālus, bet arī kuokus un akmeņus, kamēr ādmiņi būs taisījuši laikam arī siksnas (l. szikszna, nuo kā aizņemts somu hihna) un apavu. Par zināmiem apgabaliem bijuši arī jau savī valdnieki (kungs, kuni(n)gas, konagis), kuŗu nuosaukums būs aizņemts nuo gotu valuodas un ir sastuopams arī pie somiem (kuningas). Meži un ganības tanīs laikuos būs bijuši ciemu kuopīgs īpašums, bet nevaram zināt, vai tāpat visam ciemam kuopā piederējuši arī tīrumi un pļavas. Tuomēr tuoreiz jau būs bijuši savī laucinieki (laukininkas, laukinikis), laikam kā pretstati meženiekiem, un lauki (laukas, lauks) dalīti ar ruobežām jeb ežām (eže, esy). Darbā ņemti arī algādži jeb aldziņieki (algininkas, algeniks) par zināmu algu (alga, algas). Savu algu dabuja arī kalēji, ādmiņi un burvji, kāmēr valdniekam jeb kungam laikam maksāja nuoduokļus. Jā cilvēkam ir savs apģērbs, sava pārtika un savī ieruoči, tad viņam ir arī jau privāts īpašums. Bet jā tauta jau izšķīŗ savus saimniekus, algādžus un vergus, tiek pārvaldīta nuo savīem kungiem jeb valdniekiem un maksā dažādas algas un nuoduokļus, tad gan vaīrs nevaram runāt par pirmātnīgu komūnu.

Nuo visa tā nu redzējām, ka valuodniecība var mest gaismu uz dažu labu vēstures jautājumu.

„Latvija”, 1911. g. №№ 174. 176. un 178.

18. Mūsu tautas dziesmu bāri.

Mūsu laikrakstus bija parādījušies kādi raksti, pēc kuriem tautas dziesmu bāri neesot vis tikai tādi bērni, kuriem miruši vecāki, bet gan īpaša vergiem pielīdzināma ļaužu kārtā. Varuot it druoši nuoskārst, ka bāri stāvējuši zemāk par katpiem. Kalpi varējuši savā laikā aiziet nuo saimnieka, bet bāri bijuši saistīti pie svešas mājas, nuo kuņas viņiem nav bijis brīvu aiziet. Jā jau īsti bērni senuos patriarchāta laikuos bijuši tēva vergi, tad bāris vēl juce drizāk turēts par vergu. Tā tad bāri stāvējuši pie verdzības ruobežām un bijuši varbūt pat īsti vergi. Esuot arī vairāk tautas dziesmu, pēc kuņām bāriem tēvs, māte un brāļi esuot dzīvi. Nuo visa tā varuot spriest, ka bāri esuot bijuši īpaša ļaužu kārtā.

Pret šādām duomām varam pievest vairāk liecības. Vēsture un etnografija nepazīst piemēru, kur bērni turēti par vergiem. Gan pavisam uotrādi, patriarchāliskuos laikuos verdzība bijusi samērā viegla, kārtu starpība nav bijusi pārāk liela un visiem saimes piederīgiem bijis jāstrādā. Familijas tēvs bijis savas saimes neapruobežuots valdnieks, kuņam vīsi saimes luoceklji bijuši kā bērni jeb „mājai vai saimei piederīgi” cilvēki. Tādēļ arī visās valuodās viegli samaisās dēlu un kalpu, meitu un kalpuoņu nuosaukumi. Tāļaku, kā jau teikts, senāk vergi nebūt nav tik nežēligi nuocīti ar darbiem, kā daži duomā. „Vergu stāvuoklim senuos laikuos vajaga būt bijušam ne visai grūtam, tuo tiesu juo vieglākam, juo pirmātnējāki bijuši kultūras apstākļi” (sal. O. Schrader, Reallexikon, 802—819. l. p.).

Arī par vergu kārtas celšanuos ir jau nuo seniem laikiem tik daudz prātuots un rakstīts, ka šai jautājumā gan būs grūti atrast kuo pavisam jaunu. Dažādi speciālisti jau sen ir vienuojušies tai ziņā, ka vergu kārtā ceļas parasti nuo ļaudīm, kas pieder pie citām tautām un ciltim, un pruoti trejādā ceļā: caur gūstniecību karā, caur pirkšanu ar naudu un caur bēgļu un citu nelaimīgu cilvēku labprātīgu paduošanuos. Bez tam arī parādnieki un citi atkarīgi cilvēki nuo pašu cilts var nuonākt vergu kārtā (O. Schrader, *ibid.*). Tādu liecību vēl vēsture nepazīst, ka vergu kārtā kur būtu cēlusies nuo bāriem. Ir taisnība, ka pie krieviem zemnieki senāk saukti par bāriem (сироты), bet

pēc profesora Sergējeviča (В. Сергѣевичъ, Русскія юридическія древности) šis nuosaukums nuodibinājies tikai ap XIV. gadusimteni un ieviesies kāda vecāka brīvuo zemnieku nuosaukuma (изгой) vietā. Pēc profesora Vladimirska-Budanova šis vārds senāk nuozīmējis arī vergu (холопъ), bet nekur viņš neizteic duomu, ka vergi būtu cēlušies nuo bāriem. Tāpat arī senātnē Ķīnas valdnieki saukušies par bāriem, bet tas vēl nenuozīmē, ka viņi nuo bāriem cēlušies.

Arī bāra nuozīmes latviešu valuodā ir tādas pašas kā citās valuodās. Gandrīz visās man pazīstamās valuodās bāris nuozīmē vispirms mazu bērnu bez vecākiem. Tālāku bāris nuozīmē arī bērnu tikai bez tēva, jeb tikai bez mātes. Par bāri var saukt arī pilnīgi pieaugušu cilvēku, kam miruši vecāki. Šādas bāra nuozīmes mēs sastuopam arī mūsu tautas dziesmās. Beidzuot valuodā ar poētisku nuokrāsu par bāri mēdz vēl saukt vispārīgi nelaimīgu cilvēku, kas šķiries jeb šķirts nuo saviem vecākiem. Arī krievs saka: „солдатчина сиротить” (zaldātu dienasts padara par bāri). Pēdējās bāra nuozīmes es tuomēr mūsu tautas dziesmās neesmu ievēroojis.

Pāriesim uz piemēriem un meklēsim vispirms vairāk liecības, kas īsti ir mūsu tautas dziesmu bāri.

Bārenīte gauži raud
Uz ruociņas gulēdama.
Kā tā gauži neraudās,
Tai nav tēva, māmuliņas. L. D. 3967.

Guodāj, Dieviņ, tuos ļautiņus,
Kas guodāja bārenīti;
Ne tai tēva, ne māmiņas,
Kas guodiņu darināja. 4029.

Neduod, Dievis, tik sērdieni,
Kā es biju sērdienītis:
Mazam man tēvs nuomira,
Jaunajam māmuliņa. 4136.

Gauži raud bārenīte,
Nava tēva, māmuliņas. 4035.

Te bij' tēvs, te māmiņa,
Te paliku bārenīte. 4308.

Teic dziesmiņu sērdienīte,
Tu dziesmiņu daudz zināji:

Ne tev tēva, ne māmiņas,
Dziesmiņās remdējies. 4308.

Šī bārene, tā bārene,
Es patiesi bārenīte:
Ne man tēva, ne māmiņas,
Ne istā bālēliņa. 4229.

Neduod, Dievis, tik sērdieni,
Kā es biju sērdienīte:
Ne man tēva, ne māmiņas,
Ne man īsta bālēliņa. 4137.

Nuo šiem piemēriem redzam, ka īstiem bāriem jeb sērdieniem nav tēva un mātes, un ka sajūtam ir arī vēl brāļa trūkums. Daudz vairāk tuomēr tiek dziedināta tikai mātes nāve.

Nesasmēju bārenei
Ar māmiņu dzīvuodama;
Saulē kalnu neaptek,
Kad es pati bārenīte. 4223.

Nuomirst manim māmuliņē,
Es paliku bārenīte. 3985.

Ik rītiņa bārenīte
Gauži raud pēc māmiņas. 4045.

Kas tuo saka, tas meluo,
Ka bez mātes laba dzīve. 4064.

Purva pļava bez ābuola,
Bārenīte bez māmiņas. 4090.

Sērdienei acis sāj
Pēc māmiņas raudājuot. 4184.

Sak' māmiņa nuomirdama:
Nu bērniņi bārenīši. 4204.

Tie dzied skaisti, kam māmiņa,
Tie raud gauži, kas bāriši. 4316.

Vienīgi tēva nāve tiek apdziedāta retās dziesmiņās.

Tec, saulīte, atskaties,
Kā gulēja sērdienīši,
Kā gulēja sērdienīši,
Kam nav tēva gādātāja. 4397.

Kas man deva bārenei
 Dārgas drēbes gabaliņu?
 Tēvs nuomira, maz' atstāja,
 Kur māmiņa viena ņēma? 4562.

Trīs dieniņas saraudāju
 Tēva kapa malīnā:
 Te guļ mani dārgi svārki,
 Te dižie sudrabiņi. 4667. cf. 3945.

Kuo, bērniņi, darīsim,
 Bez tēviņa palikuši? 4720.

Sekuošā dziesmiņa nuostāda abējāduos bārus it kā līdzīgus:

Tekam visi bārenei
 Saulrieteņu kalniņā;
 Citam nava sava tēva,
 Citam savas māmuliņas. 4309.

Māte tuomēr tiek vairāk apraudāta.

Gauži tēvu nuoraudāju,
 Vēl gaužāki māmuliņas. 4023.

Uzaugdama tēvu raudu,
 Pusmūžiņa māmuliņu. 3975,1.

Trīs gadiņi tēvu raudu,
 Visu mūžu māmuliņu. 4125.

Vairāk dziesmās ir gluži skaidri teikts, ka labāk lai mirtu tēvs nekā māte. Šuo domu pierādīšanai dziesmas piemin šādus iemeslus:

Labāk man tēvs nuomira,
 Ne kā mana māmuliņa:
 Tēvs paņēma jaunu sievu,
 Es mūžam bārenīte. 4094.

Tēvs nuomira — pusbāriņa,
 Māte mira — viss bāriņš. 4096.

Svešs tēviņis linus sēja,
 Māte luoka pūriņā. 4900.

Dažās dziesmās ir pat mēģināts šķirt abējāduos bārus ar dažādiem nuosaukumiem.

Grūti bija grūtdienim,
 Vēl juo grūti sērdienim;

Grūtdienim tēvs nuomira,
Sērdienim māmuliņa. 4031.

Gaudulimi tēvs nuomira,
Sērdienei māmuliņa. 407.

Mans brālītis grūtdienītis,
Grib sērdieni ligaviņu. 5158.

Raud sērdieņi, raud grūtdieņi,
Raud nabaga darbinieki. 3952,1.

Pēc tik daudz un dažādiem piemēriem, kur tēva nāvei tiek piešķirta daudz mazāka nozīme nekā mātes nāvei, gan nu varam spriest, ka mūsu laiku bāru dziesmas, vismaz lielum-lielā daļa no viņām, nezīmējas uz tiem senajiem laikiem, kur tēvs bija neapruobežots ģimenes valdnieks, jeb kur pēc tēva nāves saimniece ar nepieaugušiem bērniem tika izdzīta no mājas. Še mēs neredzam, ka tikai tēvs ir vienīgais mājas vadītājs un ka viņa nāve ir bērniem lielākā nelaime. Šis pašas duomas vēl pabalsta liecības no etnografijas, ka tām tautām, pie kurām valda patriarchāliska kārtība, ir vispārīgi ļoti maz bāru dziesmu. Vēl mazāk ir mums iemesla duomāt, ka šinīs dziesmās nebūtu vis apdziedāti istie bāri, bet gan kāda apspiesta laužu kārtā. Tādas ģenuīnas tautas dziesmas neesmu atradis nevienas, kur bāram būtu minēti dzīvi vecāki. Tām duomām nerunā pretī arī tādi piemēri, kā sekojošais:

Dzīvs ir tēvs, māmuliņa,

Draugs bērniņu maldināja. 4210

Šā piemēra izskaidrojumu jau atruodam šādā dziesmiņā:

Vai tās visas bārenītes,

Kas pie svešas māmuliņas? 4329,1.

Daudz Eiropas tautu tautas dziesmās ir iemīlēts temats, ka bāris sarunājas ar mirušo māti (O. Böckel, *Psychologie der Volksdichtung*, 294. l p.). Tādas pašas sarunas apdzied arī mūsu tautas dziesmas:

Apsēduos raudādama

Mātes kapa maliņā.

Celies mana māmuliņa,

Es pacelšu velēniņu. 3944. cf. 4116., 4236. u. 4410.

Kaut tās manas asariņas

Saujiņā sabirušas,

Parādītu māmiņai

Svešas mātes mīļus vārdus. 4071. cf. 4213.

Līdz ar sauli aizsalaida
 Mana veca māmuliņa.
 Saucin saucu, nedzirdēja,
 Pakaļ teku, nedanācu. 4110.

Māmuliņē vietu taisa
 Baltā smilšu kalniņā.
 Piejem mani, māmuliņē,
 Jala vietas maliņā!
 — Es, meitiņ, nepieņem,
 Tev nav laiks šē gulēt. 4117.

Tev, liepiņa, platas lapas,
 Apsedz mani rasiņā;
 Tev, māmiņa, mīļi vārdi,
 Nuoglaud mani bārenīti. 4310.

Es apsēdu raudādama
 Mātes kapa maliņā.
 Pras' māmiņa gulēdama:
 Kuo, meitiņa, tu raudāji?
 Kā, māmiņa, neraudāšu,
 Brāļi tiesas man nedeļa. 4878.

Pēc šādiem un citiem līdzīgiem piemēriem nevaram vis
 spriest, ka bāriem būtu dzīva īsta māte. Nuo visām minētām
 dziesmiņām mēs redzam, ka bāri ceļas vecākiem mirstuot.

Apskatisim tagad tuvāki, kas ir šuo bāru saimnieki jeb
 audžu tēvi.

Gana dziedu, gana raudu,
 Nedzird mana māmuliņa;
 Drauga māte (var.: sveša m.) gan dzirdēja,
 Tā par mani nebēdāja. 4011,1.

Villain', mana villainīte
 Drauga bērnam mugurā. 4679.

Drauga bērni bārenīši
 Paši tek nesūtāmi. 4762.

Niecin' bite sila priedi,
 Niecin' vēra uozuoliņu;
 Tā niecina sveša māte
 Drauga bērna gājumiņu. 4820.

Pie svainīša tā uzaugu,
 Kā pie tēva, māmuliņas:

Svainis man linus deva,
Māsa pūru darināja. 4923.

Nuo šiem piemēriem nu var vēruot, ka mirušuo vecāku bērnus būs ņemuši audzināšanā un darbā radi un draugi. Bāru saimniece ir gandrīz vienīgi bargā „sveša māte”.

Vai dienīņ, man' dienīņ',
Nikna mana sveša māte! 3910.

Ai, svešā māmuliņ',
Tavu bargu valuodiņ'! 3908.

Sveša māte kultin kūla,
Kāju spēra pabeņķē. 3963.

Svešai mātei neiztapu
Kā ritenis tecēdama. 3998.

Sveša māte vārtus vēra,
Rīkšu sauja ruociņā. 4018.

Sveša māte mani sūta
Pie ābeles rikstes griest. 4285.

Sveša māte pliķi cirta
Man mazai uzauguot 4296.

Gauži raud bāreniši
Svešas mātes klausidami. 4027.

Visi mīļi mātes vārdi,
Visi bargi svešas mātes. 4337.

Sveša māte bārenim
Bārdamās maizi deva. 4428.

Sveša māte man sacīja
Daudz ēduot, daudz dzeruot. 4446.

Sīka maza es paliku,
Svešas mātes klausidama. 4649.

Tikai retumis mēs dzirdam par svešu māti arī kādu labu vārdu.

Auklējusi māmuliņa,
Lietā vis nelikusi;
Liec lietā, sveša māte,
Tev būs daži mīļi vārdi. 3961.

Citiem slima sveša māte,
Man patiesi laba bij' 4342.

Gana mīļa sveša māte,
Nava tāda, kā māmiņa. 4014.

Retam tāda sava māte,
Kāda mana sveša māte:
Daiedama palīdzēja,
Nuoiedama pamācija. 4198.

Laba, laba sveša māte,
Vēl labāka māmuliņa. 4212.

Sveša māte cēlusies,
Viegli durvis virināja,
Šķita mani bārenīti
Maigu miegu i guļot. 4301.

Jā svešas mātes parasti bijušas bargas, bet dažreiz arī labsirdīgas, tad es tur neatruodu nekādas pretrunas, ne arī nesaskaņas. Šīs manas duomas pabalsta arī sekošā tautas dziesma:

Reti, reti tie ļautiņi,
Kas milēja sērdienīti. 4199.

Turpretī svešu tēvu tautas dziesmas daudzina gauži reti. Arī šajuos nedaudzuos piemēruos svešs tēvs tuop minēts arvien kuopā ar svešu māti.

Tā saciņa svešais tēvs,
Tā svešā māmuliņa:
Maizīt' mana apēdama,
Darbiņšš mans nedarīts. 4449.

Sala manim ruokas, kājas,
Kur bij' iet sildīties?
Sveša tēva istabā,
Svešas mātes namiņā. 4207.

Kur es iešu, kur tecēšu,
Kam vaicāšu paduomiņu?
Svešs tēviņis namā sēd,
Sveša māte istabā. 4728.

Nuo šiem piemēriem redzam, ka istābāŗu darbinātāja un rājēja ir svešā māte, un nevis svešais tēvs. Paši bāŗi bieŗi vien tiek saukti par „bēŗniem”, jeb arī par „maziem”, kas vēl „aug” lieli. Sveša māte viņus „kul” ar rikstēm jeb sit ar „plikiem”, un šie „raud” un ŷēluojaŗ pēc „istas māmuliņas”. Tuo ievēruojaŗ Baruona tēvs ne bez iemesla ievietuojaŗ bāŗu dziesmas pie

bērnības dziesmām. Neretis bārene ir arī pieaugusi meita, bet bāris ir sastuopams dziesmās samērā kā retums. Bāris, kas jau pāraudzis bērna gadus, strādāja laikam līdz ar citiem vīriešiem, atradās zem sveša tēva uzraudzības un tā tad maz nāca sadursmē ar svešuo māti. Pēc visiem šiem apstākļiem mūsu bargā „sveša māte” ir gluži līdzīga „ļauņai pamātei” Eiropas tautas dziesmās un pasakās vispārīgi.

Te nu ceļas jautājums, kādēļ gan šie nelaimīgie bāri nav atstājuši bargās svešas mātes un meklējuši citas vietas? Jā nu bāri bija saimniekam audzināšanā un darbā nuoduoti bērni, kur tad gan viņi varēja aiziet? Audžu tēvi taču ieņēma viņu vecāku vietu. Pieaugušu vīriešu bāru atkarība nuo audžu tēviem tautas dziesmās nekur nav novērojama. Uz priekšu redzēsim, ka arī pieaugušas bārenes var atstāt savu svešuo māti.

Apskatīsim tagad tuos darbus, kādi tautas dziesmās tuop uzkrāuti bārenei.

Visi gani mājā dzina,
Visiem vārtu vērējiņi;
Manim bija barga māte,
Kas vārtiņus neatvērā. 4333. cf. 4332.

Purva malu ganīdama,
Āra bērza riksti griežu,
Lai nesaka sveša māte,
Purva malu ganījusi. 28886.

Ganīt ganu raibas guovis,
Ne tās man piederēja. 4017.

Svešai mātei ganuos gāju
Basajām kājiņām. 3553. u. 4055.

Māte cēla pūra šūt,
Sveša māte māļa malt. 4689.

Gauži raud bāreniši
Svešas mātes maldināti. 4700.

Sveša māte pieiedama
Dzirnas laida grūtumā. 4294.

Sveša māte maldināja
Ar kājiņu pasperdama. 4121.

Sveša māte man vaicāja:
Vai pārdzini visas guovis,
Vai nuovērpi ērkuliti? 4343.

Es meitiņa bārenīte,
Visu darbu darītāja. 4702.

Sveša māte piekususi,
Sūtīdama, stellēdama. 4295.

Stāvēdama kājas āvu,
Tecēdama juostu juozu. 4150., 4482. u. 4608.

Sviedrus slauku guldamiēs,
Asariņas celdamiēs. 4483.

Tā tad bārenīte gana guovis, maļ miltus, vērpi dzijas un izpilda arī visādus citus mājas darbus tāpat kā kalpuones un mātes meitas. Nav nekādu šaubu, ka mātes meitas tika vairāk taupītas nekā kalpuones un bārenes. Sevišķi nepieaugušām bārenēm dažs labs darbs varēja būt par grūtu. Etnografi ir arī jau sen nuovēruojuši bāru nuožēluojamuo stāvuokli tautas tradīcijās vispārīgi. „Pēc tautas poēzijas uzskatiem ir bāra bērns, kam trūkst mātes mīlestības, visnabagākais radījums pasaulē” (O. Böckel, *Psychologie der Volksdichtung*, 292.—295. l. p.). Bet ar visu tuo vēl nebūt nav teikts, ka bāri ir bijuši vergi. Atsaucoties uz tautas dziesmām par vedeklas grūtuo stāvuokli mēs varētu pieņemt arī vedeklu par bargās vīra mātes verdzeni. Tāpat arī māsai t. dziesmās jāizpilda visādi grūti darbi priekš brāļa. Jā mēs apskatām tuvāki dziesmas par maļšanu, kulšanu un vērpsšanu, tad redzam, ka senāk sievietēm vispārīgi bijis daudz grūtu darbu, ne tikai kalpuonēm, bārenēm un vedeklām vien. Pie vispārīgiem grūtiem darbiem nevarēja pastāvet nekāda ievērojama kārtu starpība starp mātes meitu, bāreni un kalpuoni.

Kas zīmējas uz svešas mātes bargumu pret bāriņiem, tad nav mums jāaizmirst, ka arī bāri savukārt visādi lūkojuši kaitināt svešu māti. Tautas dziesmās mums netrūkst piemēru arī par šuo jautājumu.

Juo man sīva sveša māte,
Juo es nieka nebēdāju;
Iztapusi klajumāi,
Palēkdama gavilēju. 4009₁,1.

Sauktin sauce aiz upītes,
Vai sauc mani māmulīte;
Jeb zināj'si māmulīti,
Tiešām bristu pār upīti;

Jeb zinaj'si svešu māti,
Apkārt rāmi apcierātu. 4217₁.

Sūt' ar labu, sveša māte,
Drīz aiziešu, drīz atnākšu;
Jā sūtīsi bārdamās,
Stundu stāvu duomādama. 4270.

Sveša māte mani sūta
Pie ābeles rīkstes griest.
Ej tu pati sveša māte,
Ābelē pakārties. 4285.

Tik lapuoja uozuoliņis
Deguošā lidumā,
Tik dzirdēt pamātei
Nuo pabērņa miļu vārdu. 4315.

Tišām guovis guldināju
Pašē kalna galiņā,
Kam nidevi, sveša māte,
Sviest' ar maizi bruokastē. 4454.

Zinu, zinu, nesacīju,
Māku, māku, nedariju,
Lai mācīja sveša māte.
Pa savam prātiņam. 4763.

Kuo tā man padarija,
Sveša māte gražuodama?
Ceļu krēslu dziedādama,
Lai sēd viņa raudādama. 61,1.

Nuo visa tā redzam, ka pie svešas mātes dusmām pa daļai bijuši vainīgi arī paši bāri.

Man liekas, ka šādu bāru stāvuokli tautas dziesmās var izskaidruot diezgan vienkārši un saskaņā ar visu kultūras gaitu. Ap XIII. gadusimteni visā latviešu dzīvē notiek lielas pārmaiņas. Vairāku latviešu kungu vietā nuodibinās vispārīga garīdznieku un bruņinieku valdība. Līdz ar to beidzas pastāvīgie sīkie siruotāju kaņi, bet viņu vietā nāk lielākas kara gaitas pret kaimiņiem un iekšķīgi nemieri. Vācu kungi gādāja tik par to, ka mājas pārvalda tādi šaimnieki, kas spēj kārtīgi maksāt nuoduokļus un sargāt savu dzimteni, kādēļ pēc šaimnieka nāves māju atņēma atraitnei ar nepieaugušiem bērniem. Pēc Rusova vārdiem tāda kārtība vēl XIV. gadusimtenī bijusi

Baltijā pilnuos zieduos. Pie tādiem apstākļiem jāduomā, ka brīvās mājas pārgāja nevien „tēvu dēlu”, bet arī kalpu ruokās. Tā kā nu daļa nuo lauciniekiem pārgāja arī uz pilsētām, kur tuos labprāt uzņēma, tad uz laukiem varēja būt strādnieku trūkums, tuo tiesu juo vairāk, ka bija beigušies siroutāju kari, kas senāk bija devuši lauku darbiem zināmu skaitu gūstēkņu. Tā tad strādnieku kārtā tika pavairuota visvairāk nuo bāriņiem, kā jau arī dziesmās lasām: „Kur bajāri saimi ņemtu, kad neaugtu sērdienīši?” (L. D. 4730). Jaunās kristīgās kultūras iespaids ar laiku tuop manāms arī latviešu familijas dzīvē. Sāk mazināties saimes tēva tiesības un pruoti vispirms saimes mātei par labu. Jā tad nu saimes mātei līdz ar pieņemtiem bāriem bija arī savi bērni, tad pirmajiem varēja daudzreiz nuotikt netaisnība. Tādā ceļā „sveša māte” nāca neslavā un ieviesās arī tautas tradīcijās. Šādas pārmaiņas jau agrāki bija nuotikušas pie Eiropas tautām un beidzuot pārnestas nuo vāciešiem arī uz Baltiju. Tādu tautu tradīcijās, kur tēvs vēl ir neapruobežuots ģimenes valdnieks, ļaunā pamāte nespēlē gandrīz nekādas luomas. Ļaunās pamātes tips stāv savukārt sakarā ar mānticību par raganām un ieviešas Eiropas tautu pasakās un dziesmās ap vidus laiku beigām (sal. F. von der Leyen, Das Märchen, 71. l. p.). Šuo raganu un ļaunuo pamāšu tipu tautas tradīcijās lielā mērā pabalstija patiešām neapskaužamais bāru liktenis. Arī mūsu sveša māte vienā dziesmiņā tiek nuosaukta par raganu.

Sveša māte, raganiņa,
Par uguni maizi deva. 4443.

Jā nu etnografi tura „ļaunuo pamāti” un „raganu” par samērā ne visai vecu parādību tautas dzejā, tad nav mums arī pietiekuoša iemesla attiecināt mūsu barguo „svešu māti” uz tiem veciem patriarchāliskiem laikiem, kur mājas mātes luoma saimniecībā bija ļuoti apruobežuota. Pēc manas pārliecības šāds mans izskaidrojums ir daudz vienkāršāks un nerunā ne pret kultūras vēsturi, ne arī pret etnografiju.

Kā Eiropas tautu pasakās un tautas dziesmās ļaunai pamātei jeb raganai ir skaista un strādīga pameita, bet neglīta un slinka īstā meita, tā arī mūsu tautas dziesmas labprāt uzslavē daiļuo sērdienīti pret mātes meitu.

Skaista auga bārenīte
Par visām meitiņām. 4506.

Daža laba mātes meita
Bārenītes nepanāca. 4522.

Skaista, skaista mātes meita,
Vēl skaistāka bārenīte. 4494.

Skaista auga bārenīte
I bez tēva, māmuliņas. 4516.

Balta gāja sērdienīte
Par visām meitiņām. 4508.

Ai, bārene, bārenīte,
Tavu daiļu augumiņu! 4462.

Tautas dziesmas uzliela arī daiļās bārenītes pūru, kurš
esuot pieluocīts ar viņas pašas ruokām un kuplāks nekā mātes
meitām un pat bajārenēm.

Bajāriņa meitiņām
Gailis pūru vizināja;
Man nabaga sērdienei
Nevelk bēris kumeliņis. 4872.

Es māmiņai viena meita,
Māte pūru pieluocija;
Sērdienīte nabadzīte
Luoka pati raudādama. 4880.

Vai tādēļi ne meitiņa,
Ka nav tēva, māmuliņas?
Vai tādēļ es nesedzu
Rakstītuo villainīti? 4674.

Tāpat man pilns pūriņš,
Kā māmiņas meitiņai. 4947.

Vai tādēļ bez pūriņa,
Kad paliku bārenīte? 4953.

Bārenīte grūti auga,
Daiļu pūru darināja. 4918.

Sērdienīte sav' pūriņu
Līdz malāmi piepildīja. 4895.

Naivā tautas dziesmu poēzijā bārenes bagātība neretis tiek
tēluota ar visspilgtākām krāsām. Sērdienītes pūrs esot
„apzeltīts” (4886. un 4901.) un tik smags, ka veduot ielīkst
„vara tilts” (4990,1. un 4932.). Vedēju zirgi, pie reizes pat

„seši” (4939.) un „deviņi” (4917.), velk tuo pūzdamtes (4897.—9. un 4904.). Pakaļ nāk simtiem guovu, vēršu un zirgu (4881., 4887. un 4941.). Tā kā šie piemēri neatgādina apdziedamuo dziesmu, tad še laikam nebūs vis runa par bārenes lielīšanuos, bet tautas dziesmas še savā naivā kārtā drīzāk cildina tikai nelaimīguo bāreņu krietnumu un uzcītību. Tā arī par zvejniecību tiek dziedāts: „Zīda tikls, zelta laiva, sudrabiņa zēģelīt's” — un tās nav ne absurdas lietas, ne arī kāda lielīšanās. Apdziedamās dziesmās turpretī palielās arī bārene tāpat kā kalpi un citas darbinieku šķiras. Bārenītes uzslava mūsu tautas dziesmās un pasakās, kā jau teikts, stāv pilnīgā saskaņā arī ar citu Eiropas tautu tradīcijām. Tāpat arī bārenītes aizstāvēšanās un palielīšanās dziesmu kaŗā ir viegli saprotama un nebūt nenuoliedz viņas bēdīgā stāvuokļa. Šai ziņā tikai retis kāda tautas dziesma tēluo dzīves patiesību un liecina, ka arī bārenīte ne katreiz bijusi skaista.

Nava daiļa tā meitiņa,
Kuo pamāte derināja. 4607.

Bārenīte man' māsiņa,
Kam galviņas nesukāji?
Cīrulītis pērkli taisa
Tavu matu galiņā. 4479.

Izpūrusi man galviņa,
Melns krekliņš mugurā:
Man nevaid māmuliņas,
Kas mazgāja, kas sukāja. 4546.

Daudz vairāk turpretī ir mums liecību par bārenes nabadzīguo pūru.

Nav bagāta tā meitiņa,
Kuo pamāte audzināja. 4905.

Ai, tautiņas, neprasiet
Nuo bārenes liela pūra;
Bārenītes pūriņā
Puse gaudu asariņu. 4855.

Neskatati, sveši ļaudis,
Pēc bārenes liela pūra:
Ne tai tēva devējiņa,
Ne brāliņa pircējiņa. 4914.

Pūra dēļ, sveši ļaudis,
Nejūdzieti kumeliņus:

Bārenīte darbuos gāju,
Kad pūriņu piedariju? 4925.

Kas bāram pūru deva,
Kas telītes audzināja? 4929.

Šis ziņas par bārenes nabadzību ir tik vienkāršas un saprotoamas, ka šaubām te nav vietas. Bet nevaram šuo dziesmu nozīmes arī pārspilēt un apgalvuot, ka visas bārenes bijušas pilnīgas nabadzes un nevarējušas pieluocīt nekāda pūra.

Iepazīnušies ar tautas dziesmās apdziedāto bāru celšanos un stāvuokli, pāriešu tagad uz viņu tiesībām. Vai tiešām viņi bijuši saistīti pie svešas mājas un nevarējuši vairs nuo turienes aiziet pruojām? Vai varam it druoši apgalvuot, ka bāri stāvējuši zemāku par kalpiem? Ka nepieauguši bāri, kas bija nuoduoti citu saimnieku audzināšanā, nevarēja patvaļīgi atstāt savu audžu tēvu, tas jau pats par sevi saprotoams. Bet nav mums vēl izskaidruots jautājums, cik tāļu pieauguši bāri bija atkarīgi nuo saviem saimniekiem. Kamēr kalpu grūtais un pat nicinātais stāvuoklis bieži vien tiek apdziedāts mūsu tautas dziesmās, tikmēr par vīriešu dzimuma bāriem mēs tur atruodam pārāki maz ziņu. Pēc tā nu gan būtu jāduomā, ka kalpu stāvuoklis būs turēts zemāku par bāru stāvuokli. Īstā grūtumu cietēja tautas dziesmās ir tuomēr bārene, kuŗu arī pieaugušu vēl sastuoņam svešas mātes varā. Bet arī bārene nav pilnīgi saistīta pie svešas mājas un var arī aiziet pruojām. Precējuoties viņa tūliņ tiek vaļā nuo savas vecās saimnieces.

Ņem, tautieti, drīz tu mani,
Neļauj ilgī man vārguot;
Svešs tētiņš, sveša māte,
Kā zaruota ābelīte. 5163.

Tāpat ņem bārenīti,
Kā bagātu mātes meitu. 5128. u. 6232.

Ņem, bāliņ, bārenīti,
Netaujā mātes meitas. 5114.

Garām gāju mātes meitu,
Sērdienīti lūkuodams. 5110.

Es paņēmu bārenīti,
Darbiņā raudzīdams. 5107.

Bagātā brāļa māsa
Ilgī sēd vaiņagā;

Es nabaga bārenīte,
Neļauj pūra piedarīt. 5080.

Bārenes precībām nav nekādu kavēkļu priekšā, izņemot tikai viņas nabadzību.

Ņem, bagāts, bagātuo,
Liec naudiņu pie naudiņas,
Neņem manis bārenītes,
Nedzer manu asariņu. 5162.

Garām jāja greznas tautas
Man nabaga bārīšam. 5184.

Reti, reti tie puiši,
Kas precēja bārenītes. 5203.

Visi ņēma mātes meitas,
Kas ņems mani sērdienīti. 5252.

Jā nu bārenei bija savs pūrs un viņa varēja precēties, tad viņa nebija nekāda verdzene. Pēc vairāk dziesmām tuomēr izklausās, it kā tikai precējuoties bārene atstātu savu saimnieku māju. Bet šādai palikšanai pie audžu tēviem varēja būt dažādi iemesli. Bāreni, kas atstājusi savus audzinātājus, varēja nuoturēt par slinku un nepateicīgu. Tādā gadījumā bārene varēja nākt „launajās valuodās”, kas senākuos laikuos, kā redzams pēc daudz dziesmām, spēlējušas ļoti lielu luomu. Turklāt audžu meitai precējuoties vēl tagad saimnieki mēdz duot drēbes jeb kādu guovi pūrā līdzā. Šāda ieraša bez šaubām būs ļoti veca. Beidzuot bārenei bija arī maz cerības, ka citā mājā viņai klāsies labāki. Pēc dažām dziesmām mēs arī redzam, ka bārenīte nemaz nav tik atkarīga nuo saviem saimniekiem.

Ne miegam, slinkumam,
Ne katram neļauvuos;
Neļauvuos sveši māti
Bez vainiņas nicināt. 4754.

Nīdi, nīdi, sveša māte,
Gan tu mani iznīdēsi.
Es maizīti drīz dabūšu,
Tu raudāsi dažu dienu. 4161.

Ai, svešā māmuliņa,
Vai tu mana Laime biji?

Vai tu zini, ka nebūs
Man maizītes dzīvuojot? 4965.

Sauciet mani sērdienīti,
Nesauciet nabadziņu;
Man veselās kājas, ruokas,
Tēva, mātes vien nebij'. 4632.

Tā nav beztiesīga verga valuoda, kuo šē dzirdam. Mēs zinām, ka senātnē vergiem pie rietuma Eiropas tautām nav bijis ne privāta īpašuma, ne arī brīvības precēties. Līdzīgs stāvuoklis bijis arī krievu vergiem jeb cholopiem; tikai ceļotāji liecina, ka krievi savus vergus turējuši labi. Nav mums iemesla duomāt, ka starp mūsu senlaiku kalpiem un krievu cholopiem būs bijusi ievērojama starpība. Tādēļ arī tik daudz tautas dziesmas nuoliek kalpus par kādu zemāku, nicināmu ļaužu kārtu un sauc viņus par „sliktiem ļaudim”, kā pretstatu pret „labajiem” jeb „labiešiem” (sal. krievu „лучшие люди”).

Apskatīsim, kādas liecības mums duod tautas dziesmas par bāru attiecībām pret „kalpiem” un „sliktiem ļaudim”.

Neduod, Dievs, sliktu ļaužu
Labajam bāreņam. 5159.

Lai es biju bārenīte,
Lai man viena vilnainīte,
Ij tad vēl negribēju
Sliktu ļaužu bildinam'. 5146.

Lai es biju bārenīte,
Lai man viena vilnainīte,
Vēl i tad, bālēliņi,
Kalpam manis neduodiet. 5148.

Vai tādēļ kalpa sieva,
Kad paliku bārenīte? 5248.

Te nu skaidri redzam, ka kalpi tiek turēti zemāku par bāriem.

Kad nu gan šādas bāru dziesmas pie latviešiem būtu cēlušās? Augšā redzējām, ka mūsu „sveša māte” ir ļoti līdzīga jaunai pamātei citu Eiropas tautu tradīcijās. Jā nu pēdējā nuodibinās rietuma Eiropas tautu pasakās un dziesmās tikai vēl ap vidus laiku beigām, tad nav jāduomā, ka mūsu „svešās mātes” ķildas ar bāriem mūsu tautas dziesmās būtu vecākas. Vismaz nav pieņemams, ka mūsu bāru dziesmas zīmētuos vēl uz XIII.

un XIV. gadusimteni. Pēc sekošiem piemēriem mēs tuomēr redzam, ka bāru dziesmas jau bajāru laikuos tikušas dziedātas.

Bajāriņa div dēliņi...
 Staigā matus krūzādami,
 Sērdienītes vainādami...
 Tu staigāsi raudādams,
 Sērdienītes lūgdamies. 5087.

Es mātei viena meita,
 Es nabaga sērdienīte;
 Bajārs man gažām gāja,
 Ar kājiņu sveicināja. 5101.

Es neietu sērdienīte
 Pie bajāra tēva dēla,
 Ik rītiņus, vakariņus:
 Man sērdiene līgaviņa. 5103.

Purvu bridu, niedres laužu,
 Nuo bajāra vairījuos...
 Neraud žēli, sērdienīte,
 Neb' es tev mantas prasu. 5104.

Es nelēktu nuo laipiņas
 Rakstītāi laiviņā;
 Es neietu sērdienīte
 Pie bajāra tēva dēla. 5105.

Žēli raud sērdienīte,
 Nuo bajāra bildināma. 5117.

Kālabadi sērdienīte
 Aug bajāra līgaviņa? 5127.

Bajārs veda sērdienīti
 Pa deviņi nuovadiņi. 5133.

Trīci, trīci, apšu lapa,
 Tai mazā vējiņā;
 Tā trīcēja sērdienīte
 Nuo bajāra bildināta. 5243.

Visi cēla mātes meitu,
 Kas cels mani sērdienīti?
 Dieviņš mani pats iecēla
 Bajāriņa kamanās. 5255.

Kam tu augi, sērdienīte,
Bajāriņa sētiņā? 4059.

Kur bajāri saimi ņemtu,
Kad neaugtu sērdienīši? 4730.

Visi teica bajāriņu,
Kas teiks mani sērdienīti? 4776.

Bajārs jāja sirmu zirgu,
Pie ausim turēdams;
Es nabaga sērdienītis,
Man bij zelta iemauktiņi. 4492.

Es nabaga sērdienīte,
Man bajārs parādā. 4882.

Tautas, pūra neprasat,
Es nabaga sērdienīte;
Jā gribat dižu pūru,
Tad ņemat bajāreni. 4944.

Es augdama sērdienīte,
Necerēju guodā tapt;
Man Dieviņis krēslu cēla
Bajāriņa sētiņā. 4986.

Kas tur dziedā, kas tur rauda
Bez saulītes vakarā?
Tur dziedāja bajāriši,
Tur raudāja bāra bērni. 151.

Es nevaru iedomāties, ka tik daudz un dažādas dziesmas par bāriem un bajāriem būtu cēlušās taisni tikai pēdējos trijuos gadusimtenus, kur latviešiem nekādu bajāru vairs nebija. Tādi latviešu tautas pazinēji kā Mancelis un Einhorns XVII. gadusimtenī vairs nemin pie latviešiem nekādu bajāru. Tā tad bāru un bajāru dziesmu sākumi gan būs meklējami priekš XVII. gadusimtena.

Bāru dziesmu vecuma nuoteikšanai vēl nuoder daži sīkumi nuo viņu precību ceremonijām. Pēc mūsu tautas dziesmu liecībām un arī etnografijas ziņām vispārīgi visvecākās precību ceremonijas pastāvējušas līgavas laupīšanā, zagšanā un pirkšanā. Es vēl neesmu atradis nevienas tautas dziesmas, kur bārenīte jeb sērdienīte būtu laupīta, zagta jeb pirkta par naudu. Tā tad tanīs vecuos laikuos bāru dziesmas vēl nebija iesakņojušās. Vēlāki dažas nuo šām ceremonijām tiek atmestas un

tautietis daudz vienkāršāki aizved savu izredzetuo uz zirga muguras. Pie bārenēm šādas precības esmu nuovēruojis tikai pāra piemērus.

Kas iemauktus šķindināja
 Avuotiņa lejiņā?
 Dieviņš cēla sērdienīti
 Bajāriņa kumeļā. 5005.

Apalš tautu kumeliņis,
 Nuo krustiņa rasa bira;
 Kā būs man sērdienei
 Tam sēdēt mugurā? 5077.

Visbiežāki tautas dziesmu bārene precējas pēc jaunāku laiku ierašām.

Ak, tu daiļa bārenīte,
 Tavu dārgu augumiņu!
 Trīsreiz sirmi nuosvīdēju,
 Gala vārda nedabuju. 5076.

Bārenīte tā meitiņa,
 Kājām tek baznīcā.
 Saki tiesu, būsī mana,
 Ņemš' savās kamanās. 5085.

Nāc, meitiņa, bārenīte,
 Kad es tevi bildināju. 5089.

Vēl lielāki brīnumiņi,
 Bagāts bāri bildināja. 5149.

Nebīsties, sērdienīte,
 Lepnu tautu bildināta. 5160.

Bārenīti bildināju,
 Vai tā nāca, vai nenāca. 5211.

Te nu redzam, ka tautietis vispirms bildina pašu bārenīti. Jā abi jaunie vienuojas, tad viņi saderinās.

Labvakari, bārenīte,
 Tēvi teica saderētu. 4976,3.

Sērdienīte saderēta,
 Nerakstītas villainītes. 5015.

Šķiruoties nuo audžu tēviem bārenīte pie reizes arī raud.

Gauži raud bārenīte,
 Ar tautām nuoiedama.

Kādu tēvu, māmuliņu
Tu atstāji pakaļā? 5112.

Sērdienīte tiek vesta arī uz baznīcu un laulāta.

Kam tie zirgi, kam tie rati
Pie baznīcas duraviņu?
Dieva zirgi, Laimas rati
Bārenītes vedējiņi. 5002.

Laime mana gauži raud
Pie baznīcas stāvēdama:
Redzēj' mani bārenīti
Ar atraitni laulājuot. 5024.

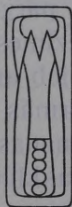
Tā tad še ir runa par baznīcas laulību. Lai gan kristīgā baznīca jau sen ir gribējusi dabūt laulāšanu savā pārzināšanā, tuomēr Vācijā tikai vēl ap vidus laiku beigām tiek vispārīgi ieviesta baznīcas laulība. Pēc Rusova un Henninga rakstiem XVI. gadusimtenī mēs sastuopam arī jau Baltijā šādu laulību. Abi rakstnieki tuomēr liecina par brīvāku precēšanuos senākuos laikuos. Pēc visām šām liecībām varam vēruot, ka mūsu bāru dziesmu sākumi būtu meklējami ap baznīcas laulības ieviešanas laikiem, tas būtu ap XV. un XVI. gadusimteni. Jau pēc bāru dziesmu lielā skaita vien var spriest, ka šuo dziesmu vecums neaprobežuojas tikai ar XVI. gadusimteni. Apmēram nuo pēdējā gadusimtena t. dziesmās tiek minēti griķi, brantvīns, tabaka un kapsēta, bet visas šādas lietas mēs tur sastuopam nesamēruojami retāki nekā bārus un svešu māti.

Šādei hipotezei gan vēl trūkst nuoteiktu vēstures liecību, kamēr par druošiem gadu skaitļiem te nekad nevarēs būt ne runa. Jaunas kultūras strāvas izceļas un nuobeidzas tikai pamazām un nekāds druošs iesākums un gals nav nuoteicami. Ir še tuomēr nuovēruojami zināmi laikmeti, kuŗi turklāt vēl stāv sakarā ar kaimiņu tautu vēsturi. Vācijas vēsturē XIII. un XIV. gadusimtenis tiek turēts par zemnieku labklājības periodi. Kaut arī zemes cena un ienākumi cēlās, tuomēr nuoduokļi netika pavairuoti. Strādnieki palika labprāt uz laukiem, kamēr pilsētās bija pastāvīgs ļaužu trūkums. Tādēļ arī pilsētas labprāt uzņēma visādus bēglus un citādus nelaimīgus cilvēkus. Jāduomā, ka tam līdzīgi apstākļi bija arī Baltijā. Tādēļ arī pie zemniekiem varēja pastāvēt vecā patriarchālā mājas kārtība un sentēvu precību ierašas. Bet ap piecpadsmītuo gadusimteni apstākļi sāk gruozīties. Pilsētās sāk uzplaukt rūpniecība un

tirdzniecība. Lauku muižnieki grib darīt visu bagātājiem pilsētniekiem pakal, pieņem viņu kultūru un lepnību. Tam nuolūkam vajadzēja vairāk naudas, kuŗa bija jāiedzen nuo zemniekiem. Kaut gan jaunā kultūra nepalika bez iespaيدا arī uz zemniekiem, tuomēr brīvības ziņā pēdējuo stāvuoklis sāka iet uz leju. Arī pilsētās nevāciem tiek liegtas pilsuoņu tiesības. Šinīs laikuos arī izbeidzās pie zemniekiem vecā patriarchālā mājas kārtība un tika ievesta vispārīga baznīcas laulība. Šādas apstākļus mēs arī sastuopam mūsu bāru dziesmās.

Jā arī ar šiem paskaidrojumiem vēl nav pierādīts nekāds matematiski drošs bāru dziesmu celšanās laikmets, tuomēr taču mēs esam nākuši patiesībai tuvāku. Mums vairs nav jāapmierinās ar visādiem tukšiem apgalvojumiem, kuŗi turklāt runā viens uotram pretī. Pēc vienu duomām mūsu tautas dziesmas esuot cēlušās div, trīs tūkstuoš gadi atpakaļ, kad latvieši, leiši un senprūši vēl runājuši vienu valuodu. Citiem atkal liekuoties, ka neviena tautas dziesma neesuot vecāka par divi simti gadiem. Jau pēdējās pretrunas vien liecina, ka šādā ceļā pie patiesības nevar tikt.

„Dzimtenes Vēstnesis”, 1911. g. №№ 298—301.

Gala vārds.

Visi šai grāmatā ievietotie raksti ir jau reiz iespiesti dažāduos žurnāluos un laikrakstuos, kā tas arī katra raksta beigās ir minēts. Tā kā nu veci laikraksti un žurnāli pie mums parasti tiek iznīcināti, tad turēju par vajadzīgu izdot savus rakstus par latviešu etnografiju sevišķā grāmatā, juo etnografisku rakstu mums vēl ir pārāk maz. Rakstīdams par etnografiju esmu šur un tur aizpēmis arī mūsu rakstniecības un sadzīves jautājumus, bet gan arvien sakarā ar etnografiju. Jā mums ir dzejnieki, kuŗi grib dzejuot tautas dziesmu garā, jeb arī kultūras tautām nepazīstamā virzienā, tad tur ir vajadzīgi izskaidrojumi arī nuo etnografu puses. Tāpat arī nepatriotiskā ienaida politika mūsu sadzīvē stāv bez šaubām zināmā sakarā ar pagājušiem laikiem pat līdz tāļai senātnēi.

Laižuot šuos rakstus nuo jauna tautās, tiku izlabuojis nevien drukas kļūdas, bet arī pārgruoziņis šuo tuo nuo satura. Tiku pielicis dažas jaunas piezīmes un atmetis tādas lietas, kas vai nu ir jau nuovecuojušas, jeb arī bija vajadzīgas tikai vienreiz laikrakstu slejās. Trīs pirmās luoksnes bija diemžēl iespiestas leelā attāļuma dēļ bez manas ziņas un korektūras, kādēļ arī tur ir ieviesušās vairāk drukaskļūdas. Raksts par Induļa teiku tādā ziņā palicis bez vajadzīgiem pārlabuojumiem, kas man ir sevišķi nepatīkami. Tagad, kur iepazinuos tuvāki ar Mirbacha izduotām vēstulēm par Kurzemi nuo lielkunga Jēkāba laikiem, es atruodu arī Induļa teiku citādā gaismā, nekā pēc augšējā rakstā minētā Lercha - Puškaiša tulkuojuma. Vispirms Mirbachs nav vis lielkunga Jēkāba laika biedrs un nav arī izdevis tās vēstules pirmātnējā veidā. Šis vēstules Mirbachs nav vis tikai tulkuojis tagadējā vācu valuodā, bet arī pārstrādājis viņas, ar paša vārdiem sakuot, pēc formas. Tā tad Induļa teika ir mums pazīstama tikai pēc Mirbacha pārstrādājuma. Juodu Mirbachs nenuosauc vis par „meža dievu”, kā lašām pie Lercha - Puškaiša, bet par „Waldteufel” (meža velnu).

Nuo drukas kļūdām pievedīšu tikai šādas svarīgākās:

Lap. puse.	Rindina.	Iespiests :	Jalasa.
6.	2.	šuo	īsu
6.	14.	vecumiņi	vezumiņi
6.	21.	allitecācija	alliterācija
8.	18.	šķirties	šķirsies
12.	7.	Ari tuo	Ar tuo
15.	5.	ziņās	ziņas
28.	39.	Tur sarkanās uogas aug.	Aiz purviem, aiz mežiem, Tur sarkanās uogas aug,
38.	14.	Plūnija	Plīnija.
40.	23.	slihpenscleifen	slihpen-schleifen
40.	24.	(uz	Uz
43.	14.	Barātoži	Barātoši
43.	27.	hodžo	hōdžō
43.	27.	udiho	udihō
48.	26.	indio	indigo

P. Šmidts.

Saturs.

1. Ausēklis kā dzejnieks tautas dziesmu garā	3
2. Induļa teika	13
3. Mežs mūsu tautas dziesmās	18
4. Daži jautājumi par tautas dziesmām	27
5. Kuo vēsture māca par tautas savstarpīgām ciņām	31
6. Par senio latviešu kultūru	38
7. Par ausūruma Sibīrijas tautām	43
8. Kāda nozīme ir mūsu tautas dziesmām?	50
9. O. Bōkeļa tautas dzejas psiholoģija un latviešu tautas dziesmas	58
10. Vaj latvieši zinātnēs ir pastrādājuši kuo ievērojamu	66
11. Latviešu tautas dziesmas kā vēstures avoti	73
12. Par daiņu	86
13. Par trūkumiem mūsu rakstniecībā	89
14. Kāds vārds par ienaida politiku pie latviešiem	95
15. Kā cēlies vārds „vācietis“?	99
16. „Stāvu kuoku nami“	102
17. Kuo valuodniecība māca par latviešu, leišu un prūšu senātni?	104
18. Mūsu tautas dziesmu bāri	118

